

ABUNDANTIA PRAESENTIS AZ Ó-INDIEN

Vekerdi József

1954.

/ Kandidátusi disszertáció /

A védikus szövegek olvasásakor mindenkinek szemébe tűnik az a más nyelvekben meglehetősen ritka jelenség, hogy egy-egy időt egy és ugyanazon igéből nagyon gyakran két-, három-, sőt többféleképpen képez a nyelv. Pl. a pr- többől az ind.praes.sing.III. megtölt hol prnāti, hol prnāti, hol pīpāti, sőt, egy negyedik alakból is képződik part.praes.: pūyamāna - ; kr- csinálni praesensei krnāti, karāti, \*kārti. Hasonló a helyzet az aoristosban, pl. kr- ból akar, akarat /AV/, acīkarat /klassz./, akārsīt /B/ aoristosok képződnek. Különösen feltűnő ez a jelenség akkor, ha a klasszikus szanszkrit ismerete után közeledünk a védikus szöveghez, mert a klasszikus nyelvben, főleg egy szövegen belül, ritkán fordulnak elő praesens-dublettek; pl. pr- ból a klasszikus szanszkrit csak a pūrayati causativumot, kr- ból csak a karāti alakot használja a praesensben. A többi indoeurópai nyelvben is ritka ez a jelenség. Egy többől egy jelentéssel általában csak egy alak képződik, pl. a latinban a facio mellett nincs \*fanco vagy \*faco stb, vagy a feced perf. mellett a vele egykoru nyelvben nem ismeretes vnevhaked alak. ~~.....~~ Tenézetesen nem tévesztendő össze a szóbanforgó pleonasmussal a szláv igeképzési rendszer, amelyben a kasaja se és kosna se "kettősség" lényegében nem kettősség, minthogy két teljesen különböző jelentésű időt jelöl. Csak a görögben találkozunk gyakrabban az ó-ind időabundantizmushoz hasonló jelenséggel: kül. Homérosznál fordulnak elő κεράω : κίρηνι : κεράννυμι típusu praesens-abundanciák. A későbbi nyelvből is ismeretesek σεικνύμι : σεικνύω szerű kettősségek, amelyekben az ilyen pleonasticus formák létrejöttének egyik leggyakoribb útját is láthatjuk: az archaikus képzésmód mellett produktív képzőkkel is képeznek az igéből praesenset, de /az irodalmi nyelv befolyására/ az archaikus képzésű alak is továbbél.<sup>+</sup> A köznyelv azonban

<sup>+</sup>Jegyz. σεικνύω dublett ker. ola



A görögben sem használja a praesens-dubletteket.

Az ó-ind praesens-abundansok hozzávetőleges felsorolására először Delbrück tett kísérletet./Ai.Verbum 1874, S.171-175/. Felsorolásából, amely nem törekszik teljességre, több rg-védai alak hiányzik /1.lejjebb, 130. / másrészt itt nemcsak a védákban előforduló igéket tárgyalja /mint könyve többi részében/, hanem a nyelv egész történeti fejlődésének különböző fázisaiból válogatja ki a jellegzetes anyagot /kb.140 igét vesz fel, ezek közül kb. 85 olyan, amely az Rg-védában is előfordul/. Delbrück összeállítását bizonyos óvatossággal kell kezelni, mert nem választja el a praesenset más alakoktól /coni., tő-, ill. a-aor. stb. 1.lejjebb, külön praesens-alak gyanánt szerepel nála/. Avery, a nagy statisztika, már pontosabb listát ad a szóhajóhető alakokól /Formation of present-stems of the Sanskrit verb, PRAOS 1877. — ; v.ö.még Contributions to the history of Verb-Inflection in Sanskrit; JAOS X.7/. A pusta felsoroláson tulmenőleg Avery sem foglalkozik az igékkel. Szintén statisztikai jellegűek Whitney összeállításai.

Whitney "Roots"-a /1885/ kimerítő és általában megbízható anyagot tartalmaz, /természetesen nem domborítva ki külön a pleonastikus időképzés szempontját/; az Rg-véda utáni anyag tekintetében elsősorban erre a műre támaszkodtunk.

Delbrück volt az első az anyaggal kapcsolatosan felmerülő syntaktikai problémák vizsgálatában is. Először "Grundlagen der griechischen Syntax" c. művében /1879, S. 100/ foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy az alaki különbséggel jár-e együtt jelentésbeli különbség, és az abundans bhr- vinni töről kimutatja, hogy a reduplikált praesens /bíbharti/ intenzív jelentésű: 'hordoz', az -a- praes. /bháрати/ terminatív: 'hoz', 'visz'. Delbrück megállapítását Bloomfield vette vizsgálat alá /On differences of Use in Present-Systems from the same root in the Veda, PRAOS 1882, p.CXXVI/ és arra az eredményre jutott, hogy az összes előforduló reduplikációs dublettek közül /bhr-, sac-, vrt-, gā-, tr-, hū-, mad-, vas-, muc-, cit-, jus-, bhī-, hvr-/

+Jegyz. Bloomfield listáját némiképpen módosítottunk kell, l. a tárgyalás során.

Egyedül bhr- az, amelynél ilyen jelentéskülönbség állapítható meg a két praesens között; a többinél nem tapasztalható hasonló különbség. A reduplikáló praesens-dubletteken kívül Bloomfield elemzi a -ccha- és -va-, -nva- képzésű praesenseket is, és megállapítja, hogy az előbbieknél sincs különleges jelentésük /incohativ jellegük, ami a görög alakján elvárható volna: -σκω - praesensek/ s az utóbbiaknál sem figyelhető meg egységes elv, amely szerint jelentésképpen különböznének az ugyanazon töből más képzővel képzett praesenstől. Néhány -va-, -nva- képzés ugyan causativ jellegű, ~~máské~~ más képzésű praesens párjával szemben /tūrva-, dhūrva-, jinva-, inva-, dhinva-/, de a többinél vagy nincs meg a causativ jelleg, vagy az igének más képzésű praesense is ugyanolyan causativ jellegű, mint pl. pī-ből mind pinva-, mind a többi praesens, r-ből mind rnva-, mind rnū- és iyar-. Egyedül a -ya- képzős praesensek esetében figyelhető meg általános reflexiv- passiv jelleg. Felveti azt a problémát is Bloomfield, hogy nem nyelvjárási különbség-e az alapja egy-egy ~~különböző ragozásának~~ ige különböző ragozásának, de ebben a kérdésben is negatív eredményre jut: az igen gyakran előforduló hū- ige előfordulási helyeit vizsgálja, s statisztikailag kimutatja, hogy a hū- különböző praesensei egyformán felfedezhetők az Rg.véda valamennyi könyvében.

Bloomfield vizsgálatai alapján Delbrück is átvizsgálta saját korábbi feltevését, és "Altindische Syntax"-ának megírásakor /1888/ a Bloomfieldével azonos, negatív álláspontra helyezkedett /Ai.Synt., S.275/. Egy évtized múlva azonban feladta azt a nézetét, hogy a több praesenssel rendelkező igék praesensei között nincs jelentéskülönbség, és visszatért korábbi álláspontjához: a "Grundriss d. vergleichenden Grammatik d. indg. Sprachen" 4. kötetében /Vergl. Synt., 1894, B.II.S.XV 16 ff./ most már részletesen tárgyalja az egyes képzésmódok között fennálló aspectusbeli különbségeket, amelyekre "~~Gr.Synt.~~ Gr.Synt."-ában csak utalt. A "Vergl.Synt." sok tekintetben visszakanyarodás /és nem szerencsés visszakanyarodás/ első elgondolásához az "Ai.Synt." megfontoltabb és tartozkodóbb álláspontjához képest. Az in-



doeurópai nyelvészetben a "Vergl. Synt." megjelenésének idején, a század végén érte el népszerűségének első csúcspontját az actio-elmélet<sup>+</sup> s ennek hatására Delbrück is igyekezett aspectus-rendszer nyomait kimutatni az ó-ind-ben és az indoeurópai alapnyelvben. A későbbi időben nem vették vizsgálat alá a kérdést; akik foglalkoztak vele, a "Vergleichende Syntax" megállapításait tekintették irányadónak.

A kérdésben mindenekelőtt vizsgálatra szorul az utolsó szó, Delbrück későbbi álláspontja: van-e valóban funkcionális különbség a védikus indben a praesens-dublettek között, vagy pedig Bloomfield álláspontja és Delbrück korábbi nézete a helyes és a funkcionalizmus hatáskörébe nem tartozó pleonasmus-jelenséggel állunk szemben? Szükséges továbbá egyrészt a kérdéses alakok későbbi fejlődését is megvizsgálni, másrészt a jelenség létrejöttének körülményeit tisztázni.

A következő igékből képződik két vagy több praesens egyrészt az Rg-védában, másrészt a későbbi nyelvben /a későbbi nyelvre vonatkozólag Whitney "Roots"-át véve alapul és az ő jelöléseit követve/:<sup>++</sup>

	Rg-védában		Későbbi
	abundans	Nem abundans	
ac-/añc-			
,mozgat'		1. acāmi V.B.	1. añcati Av+
ad-		2. admi V+	2. admi
,eszik'			1. adasva E

<sup>+</sup>Jegyz. Másodikat, érthető módon, az első világháború után.

<sup>++</sup>Jegyz. Az igealakok előtti számmal az igeosztályt, az igealak fölötti számmal -szükség esetén- az előforduló alakok számát tüntetve fel. A praesensosztályokat gyakoriságuk sorrendjében adjuk. - A másodlagos képzéseket /intensivumok, desiderativumok, causativumok, passivumok/ nem vettük fel a felsorolásba, minthogy ezek esetében élesen körülhatárolt, az elsődleges praesens-képzésektől világosan különbözõ, önálló jelentésû alakokról van szó az esetek legnagyobb részében, semmiképpen sem valódi abundánsokról.



Rg-védában		Későbbi
abundans	nem abundans	
an- ,lehell'	<del>2. aniti V+</del> 2. aniti V+	2. aniti 1. anati Av. B 6. anati Av
am- ,bánt'	1. ame <sup>1</sup> VB 2. amisi <sup>1</sup> amanti <sup>1</sup> VB	- -
as- ,elér'	5. asnōti V+	5. asnōti 9. asnīh M
as- ,eszik'?	9. asnāti V+ 1. asa <sup>1</sup> Rv?	- -
as- ,dob'	4. asyati V+	4. asyati 1. asati E+
ās- ,ül'	2. āstē V+	2. āstē 1. āsati E+ 4. āsyati E
i- ,megy'	2. ēti V+ 1. ayati <sup>3</sup> , -t <sup>1</sup> V+ 4? iyatē V. B. C. 4? iyati <sup>1</sup> , iyē <sup>1</sup> Rv.	2. ēti 1. ayati - -
in- ,lök, küld'	1. inyati V 5. inōti Rv.	- -
is- ,lök, küld'	4. isyati V+ 9. isnāsīl V. B. S. 6. isē Rv.	<del>4. isyati</del> - -
is- ,kivén'	6. icchāti V+ 9. part. isnant-	6. icchati - 1. -esati E+ 4. -isyati E+
Ir- ,indit'	2. Irte V. B. 1. airat? Rv. Iratē Av.	- -
Is- ,mozgat'	1. Isate V. B.	1. Isatē 1. esati Av
u- ,kijelent'	5. unōti <sup>1</sup> Rv. 2. uve <sup>1</sup> Rv.	- -

Rg-védában		Későbbi
abundans	nem abundans	
ud-/und- ,áztat'	7.unatti V.B.S	7.unatti V.B.S 6.undati B.S
ubh- ,szorit'	9.ubhnāh <sup>1</sup> R 7.unap <sup>1</sup> R	- - 6.umbhata Av aum- bhat MS
ua- ,éget'	1.ōsati V+ 9.usan <sup>1</sup> R	1.ōsati -
ūh ,figyel'	1.ōhate V 2.ōhate /plur/R	- - 1.ūhati, -tē CE.
r- ,megy'	5.rnōmi V 6.rnvati R 2? rantē <sup>1</sup> R /3.iyarti V.B./	- - - /3.iyarti B/ 6.rchati BE 1.archati U.E.
rj- ,irányít'	6.rñjanti <sup>1</sup> , -je R.Aa 7.rñjate /plur/R 4.rjate <sup>1</sup> R	- - - 1.arjati B.U.C.
rdh- ,sikerül'	5.rdhnoti <sup>1</sup> V+ 7.rñadhat <sup>1</sup> /coni/V 4? rdhyatām <sup>1</sup> V+	5.rdhnoti - 4.rdhyate
rs- ,özönlik'	1.arsati B.V. 6.rsati V.B.S.	
kr- ,csinál'	5.krnoti V.B.S. 2.krñah R 8.kuru <sup>2</sup> V+	5.krnoti B.S. - 8.karoti
krtē ,vág'	6.krntati V+	6.krntati 1.kartati E
krs- ,huz'	6.krsatu V+ 1.kersathah V+	6.krsati 1.karsati
kram- ,megy'	1.kramate V+ 1.krāma V.U.E.	1.kramate, -ti 1.kramath, -te
klis- ,gyötör'	- -	9.klisnāti E+ 4.klisyate E+

Rg-védában		Későbbi
abundans	nem abundans	
ksam-, 'túr'	1.ksamate V+	1.ksamate 4.ksamyate E+
1ksi-, 'bir'	2.ksati V.B. 1.ksayati V.	6.ksiyati Av.B
2ksi-, 'elpusztít'	9.ksināti <sup>1</sup> V.B. 4.ksiyate V.B.	5.ksinoti Av+ 1.ksayati E
ksubh-, 'inog'	-	4.ksubhāyati E+ 1.ksobhate <sup>1</sup> U.
gam-, 'megy'	1.gacchati V+ 2.gathā <sup>1</sup> R. 3.ajagan R /3.jigāti <gā- V.B.)	1.gacchati
gā-, 'énekel'	4.gāyati V+	4.gāyati 1.gāti Kb.M
1gr-, 'elnyel'	<del>9.grnāti</del>	6.girāti Av+ 9.grnāti Av.S
2gr-, 'énekel'	9.grnāti V+	9.grnāti 6.-girate C.
grabh-, 'fog'	9.grbhāti V+ <del>xx</del>	9.grbhāti 1.grbhāti E.U.
glā-, 'elernyed'	-	4.glāyati Av+ 2.glāti E.
ghrā-, 'szagol'	1.jighrati V+	1.jighrati 3.jighrati /plun/ Av 2.ghrati <sup>1</sup> Kb E.
caks-, 'lét'	<del>2.caste</del> V+ 1.caksase V+	2.caste 1.caksate.
1ci-, 'összegyűjt'	5.cinoti V+ 1.cayate R?	5.cinoti <del>1ci</del> - 1.cinvati C.
2ci-, 'észrevesz'	3.cikethe <sup>1</sup> V.B.	5.cinoti E. 1.cayate V.B.
cit-, 'gondol'	1.cetati R. 2.cite <sup>1</sup> R.	- - /caus.cintayati/



	Hg-védában		Későbbi
	abundans	nem abundans	
chad-, tet <sup>szik</sup>		2.chantsi <sup>1</sup> R.	1.chandati B.E
jaks-, eszik		?	1.jaksati U.C. 2.jaksiti U.C.
jan-, szül	1.janāmi V.B. 2.janisva R.B. /4.jāyate <ja V+/ 4.jāyate		
jas-, kimerül	4.jasyata <sup>1</sup> R 1.part.jasamana- R.		
ji-, győz	1.jayati V+ /9.jināti V.B.S <jyā-/ /4.jiyate R.Sb <jyā-/ 2.ji-, hajt	1.jinyati V.B.S 5.jinōsi <sup>1</sup> R.B.	
jī-, elsorvad	4.jīrati R 1.jīranti R 6.jīratam <sup>1</sup> R.		4.jīryati Av+
jus-, kedvel	6.jusasva V+ 1.josati V		6.jusati
jū-, gyors	9.junāti <sup>1</sup> R 1.javete <sup>1</sup> R.B.		
jñā-, tud		9.jānāti V+	9.jānāti 1.jānati V.E.
taks-, készít	1.taksatha V+ 2.taksati <sup>1</sup> /plur/ R		1.taksati 5.taksnuvanti B.S.
tap-, meleg		1.tapati V+	1.tapati 4.tapyati B+
tu-, taszit	7.tuñjate /plur/ R 6.tujete R 1.part.tuñjamāna-R.		
tud-, lők	6.tuda V+ 7.tundate <sup>1</sup> R		6.tudati
tī-, átkel	1.tarati V+ 6.tirāmi V.B.S 8.tarute <sup>1</sup> R.		1.tarati 6.tirati, turati B.

	Rg-védában		Későbbi
	abundans	nem abundans	
trp-, 'élvez'	6. trmpasi V.B.S. 5. trpnavah V.B.C.		5. trpnoti 4. trpyati Av+ 1. tarpanti E.
tras-, 'remeg'		1. trasati V+	1. trasati 4. trasyati E+
trā-, 'oltalmaz'		4. trāyase V+	4. trāyate 2. trāti R+
trut-, 'összetör'			6. trutatī C 4. trutyati C
tvis-, 'vibrál'	2? atvisuh R 6. atvisanta R		- - 4. part. tvisyanti <sup>1</sup>
dabh-, 'megcsal'	1. dabhanti V.B. 5. dabhnuvanti <sup>1</sup> V.B.		
das-, 'harap'		1. dasati V+	1. dasati 1. darsati <sup>1</sup> C.
dās-, 'kimerül, ért.'"	4. dasyati V.B. S 1. dasati V.B.S.		
dā-, 'ad'	3. dadāti V+ 1. dadate V+ 2. dāti R		3. dadāti 1. dadati -
dās-, 'áldozik'	1. dasati V 2. dasti <sup>1</sup> R. 3. dāsnoti <sup>1</sup> R.		- - -
dis-, 'mutat'		6. part. disant-V+	6. disati 4. disyati <sup>1</sup> M.
duh-, 'fej'	2. duhe V+ 1. dohate R. 6. aduhati <sup>1</sup> V+		2. <del>duh</del> dōgdhi - 6. aduhati
drb-, 'erősít'	1. drnhata VB. 4. draya R. 6. drnhethe V		- - -
drp-, 'örjög'		4. drpyati V+	4. drpyati 1. darpati S.
dra-, 'alszik'			2. drāti B+ 4. drāyate F+
dvis-, 'gyűlöl'		2. dvesti V+	2. dvesti 6. dvisati M.S.U.

	Ag-védében abundans	nem abundans	Későbbi
dhā- ,tesz'	3. dadhāti V+ 1. dadhāti V+ 2. dhāti R.		3. dadhāti 1. dadhāti 4. dhāyeta Mu.
dhū- ,rész'		5. dhūnoti V+	5. dhūnoti 2. dhuvate /plur/Sb. 6. dhuvati Av B. 9. dhunīyāt C.
dhṛs- ,mer'		5. dhṛsnubi V+	5. dhṛsnoti 1. dhṛsati Vs Ra.
dhyā- ,gondol'	-		4. dhyāyati B+ 2. dhyāti B+ /2. dhīmahi <dhī- B/ /3. ? dīdhye V.B./
nas- ,elpusztul'	4. nasyati V+ 1. nasanti V+		4. nasyati 1. nasati
nims- ,csókol'	2. nimsate R 1. nimsata <sup>1</sup> R.		-
nij- ,mos'x		3. ninikta <sup>1</sup> R /2. ? nijāna-?/	2. nīje C.
nī- ,vezet'	1. nayati V+ 3. ninīthah R 2. nethā R		1. nayati - -
nu- ,kiélt'		1. navante V.	- 2. nauti Av+
nrt- ,táncol'	4. part. artyant-V+ 6. " nrtamāna-? R.		4. nrtyati -
pac- ,főz'	1. pacati V+ 4. pacyate R.Sb.		1. pacati -
pā- ,iszik'	1. pibati V+ 2. pānti <sup>1</sup> R.		1. pibati - 3. pipīte, pipate B.
pī- ,duzzad'	3. pīpeh R 1. pāyate R 5. pīnvire V /part. pīyāna-?R/ /1. pīnvati V.B.S./		- - - -
pis- ,szusz'		7. pinasti V+ <del>pinastati</del>	7. pinasti 6. pinsat Av? apīmsat M



Hg-védában		Későbbi
abundans	nem abundans	
pus-, táplál'	4. pusyati V+	4. pusyati 9. pusnāti E+
pū-, tisztít'	1. pavate V.B.S. 9. punāti V+	9. punāti
prc-, elegyít'	7. prnaksi V.B. 3. piprgdhi V.B.	1. ? 6? prñca AV
pr-, tölt'	9. prnāti V.B.S. 3. piparti V.C. 6. prnāti V.B. /4. part. puryamāna-/	
prī-, vidít'	9. prīnāti V+	9. prīnāti 4. prīyati E+
prus-, fröcsköl'	5. prusnute R 6. prusa R <del>3. prusnante</del>	- - 9. prusnante-B 4. aprusyat Sb
budh-, ébreszt'	1. bodhati V+ 4. budhyadhvam V+	1. bodhati 4. budhyate
badh-, köt'	9. badhnāti V+	9. badhnāti 1. abandhat C 1. abadhnante ? E
brh-, erősít'	-	1. brmhati Sb 6. brkati AV B
brū-, mond'	2. brūmi R 2. bravīti V+?	2. brauti 2. bravīti
bhas-, eszik'	6. bhasathah <sup>1</sup> R 3. bapsati /plur/ V.B.	-
bhid-, hasít'	7. bhinatti V+ 1. bhēdati R	7. bhinatti -
bhī-, fél'	1. bhayate V+ 3. bibhīyāt V+	1. bhayate 3. bibheti 1. bibhyati E+
bhuj-, élvez'	7. bhunjate V+ 1. bhojate <sup>1</sup> R.	7. bhun <sup>1</sup> kate 1. bhunjati U+

Rg-védában		Későbbi
abundans	nem abundans	
bhr- ,visz'	3.bihharti V.B. 1.bharati V+ 2.bharti /part.bibhrāmāna/	- 1.bharati - -
<del>math- ,kavar'</del> bhras- ,esik'	-	1.bhramsate B+ 4.bhrasyate S+
bhram- ,bolyong'	-	1.bhramati E+ 4.bhrāmyati E+
math- ,kavar'	1.manthanti V+ 9.amathnāt <sup>1</sup> V+	1.manthati 9.mathnāti 1.mathati Av+
mañh- ,ajándékoz'	1.manhate VB 1.mahē R	
mad- ,megrészegül'	1.madati V.B.S. 1.mandate V.B. /3.mamatsi V./	4.madyati B+
man- ,gondol'	4.manyate V+ 1.mane 8.manmahe V+ /3.mamandhi /	4.manyate - 8.manute -
mid- ,kövér'	4.mēdyantu <sup>1</sup> V.B. 6.medatām <sup>1</sup> R.	- -
mik- ,megkárosít'	9.mināti V.B. 3.mimītah V.B. 4.miyase V+ /5.minavāma <sup>1</sup> R /	9.mināti, mīnāti Sb
muq- ,elold'	6.muñcati V+ 6.mucanti V 4.mucyate	6.muñcati -
mus- ,lop'	9.amusnāt V+ 1.mosatha R	9.musnāti 6.musati E
1 mr- ,meghal'	1.marate R 4? mriyase <sup>1</sup> V+	- - mriyate
2 mr- ,szétmorzsol'	6.mrñati V.B. 9.mrñihī V	
mrks- ,dörzsöl'	6.mrksa R.	1.mraksanti C

	Hg-védában		Későbbi
	abundans	nem abundans	
mrj-,dörzsöl'	2.mārjmi V+ 7.mrñjata /plur/R		2.mārsti - 1.mārjati E+ 6.mrjati Av S.C.
mrđh-,elhanyagol'	1.mardhati R 6.mrdhāti <sup>1</sup> R.S		ix -
mrđ-,morzsol'	-		9.mrdnāti S+ 1.mardati E+
mna-,emlit'	-		1.ā-manati S+ 2.ā-mnāyuh C
mlā-,elernyed'	-		4.mlayati E+ 2.mlānti E.
yam-,nyujt'	1.yacchati V+ 1.yamati V+		1.yacchati
yas-,forr'		3.yayastu R	- 4.yasyati Av+ 1.yēsati V.B.
1 yu-,köt'	6.yuvati V.B. 2. ? yuve Av B.S.		
2 yu-,távoltart'	3.yuyoti V.B. 1.yūchati V		
yuj-,köt'	7.yunajmi V+ 2.yuje R /1.yojā <sup>1</sup> /		7.yunakti - - 1.yuñjati U+
yudh-,harcol'		4.yudhyante V +	4.yudhyate 1.yodhati Av B.
ran-,gyönyörködik'	1.rananti R 4.rānyati R		- -
ram-,megállit'	1.ramate V+ 9.aramnat V.B.		1.ramati
1 rā-,ad'	3.rarīthah V 3.rirīhi R		- - 2.rāte B.C.
rāj-,uralkodik'	1.rājati V+ 2.rāsti <sup>1</sup> R		1.rājati
rādh-,sikerül'			4.rādhyate Av+ 5.rādhnoti E+



	Rg-védában		Későbbi
	abundans	nem abundans	
ri-, áraszt'	9.rināti V.B.S. 4.rīyate V.B.		5.arinvan M.S.
ric-, kiűrit'	7.rinakti V.B. 4.rīcyate V.X.		4.rīcyati E.
ris-, bánt'	4.rīsyati V+ 1.? resat V		4.rīsyati
1 ru-, bőg'		6.ruvati V+	6.ruvati 1.ravati Jb + 2.rauti B+
ruj-, tör'		6.rujati V+	6.rujati 2? rukte B.
rudh-, gátol'		7.runadhmi V+	7.runadhi 2.rudhmah Av 6.rundhati V+ 1.rodhati E
rus-, bányakodik'		1.rosati V.B.	4.rusyati E+ 6.rusati S+
rud-, sir'		2.roditi V+	2.roditi 6.rudati S+ 1.rodati S+
ruh-, nő'		1.rohati V+	1.rohati 6.ruhati E+
lap-, cseveg'	-		1.lapati Av+ 4.lapyant -M
labh-, vesz, fog'	-		1.labhate Av+ 1.lambhate E
lih-, nyal'	-		2.ledhi E+ 6.lihati E+
lī-, hozzásimul'	-		4.līyate B+ 1.layate V.B.
lubh-, kíván	-		4.lubhyati Av+ 1.lobhase C
lū-, levág'	-		9.lunāti B+ 5.lunoti B.S.
vac-, mond'		3.vīvakti V	- 2.vakti E+
van-, nyer'	1.vanate V 5.vanoti V.B.S. /6.vanātī V.B./		

	Rg-védában		Későbbi
	abundans	nem abundans	
vam-,hény'		2.vamiti V+	2.vamiti 1.vamati E+
vas-,akar'	2.vasmi V+ 1.vasanti R 3.vivasti <sup>1</sup> R 3.vavaksi <sup>1</sup> R		2.vasiti
2 vas-,felölt'	2.vaste V+ /6.part.usamāna-R/		2.vaste
vah-,szállit'	1.vahati V+ /2.part.uhana-R/		
vā-,fuj'	2.vāti V+ 4.vāyati V+		2.vāti 4.vāyati
vas-,bőg'		1.vasati V+	1.vasati 4.vāsyate Av+
vic-,szűr'	7.vincanti <sup>1</sup> V+ 3.? viveksi <sup>1</sup> R		7.vinakti
vij-,remeg'		6.vijate V+	6.vijate 1.vejate E
1 vid-,talál'	6.vindati V+ 6.vidanti?		
2 vid-,tud'		2.vetti V+	2.vetti 6.vidati Av+ ? 6.vindati E+ ? 1.vedate U.
vis-,foglalatoskodik'	3.vivesti R 1.avesan <sup>1</sup> R.E.		
1 vr-,befed'	5.vrnoti V+ 5.ūrnoti V+ 1.? vārate R		5.vrnoti 5.ūrnoti 9.avrnīdhvam Av
2 vr-,választ'		9.vrnīte V+	9.vrnīte 5.vrnoti U+
vrt-,forog'	1.vartate V+ 2.varti <sup>1</sup> R 3.vavarti V.B.		1.vartate
vrs-,eső esik'	1.varsanti <sup>1</sup> V+ 6.vrsasva V.S.		1.varsati
sams-,dicsér'		1.samsati V+	1.samsati samsiyat <sup>1</sup> C.

	Rg-védában		Későbbi
	abundans	nem abundans	
1. <i>sam-</i> , elnyugszik'		-	4. <i>samyati</i> B+ 1. <i>samet</i> E
2. <i>sam-</i> , fárad'		-	1. <i>samant</i> -Sv 2. <i>samīsva</i> B.S. 9. <i>samīse</i> B. 4. <i>samyati</i> B. 4. <i>simyati</i> B.
<i>sas-</i> , vág'		2. <i>sasta</i> R	2. <i>sasti</i> B.S. 1. <i>sāsati</i> B.S.C.
<i>sa-</i> , fen'	3. <i>sisāti</i> V+ 6. <i>syatī</i> V.B.S.		3. <i>sisāti</i>
<i>sas-</i> , parancsol'	2. <i>sassi</i> V+ 1. <i>sāsati</i> V+		2. <i>sasti</i> 1. <i>sāsati</i>
<i>sis-</i> , meghagy'		-	7. <i>sinasti</i> B+ 6. <i>simasti</i> B.S.
<i>sī-</i> , fekszik'	1. <i>sayate</i> V+ 2. <i>sēse</i> V+		1. <i>sayate</i> 2. <i>sete</i>
<i>suc-</i> , fénylik'		1. <i>socati</i> V+	1. <i>socati</i> 4. <i>sucyati</i> B. 2. <i>socimi</i> E.
<i>subh-</i> , ékesít'	6. <i>sumbhāti</i> V.C. 1. <i>sobhate</i> V+ 1. <i>sumbhate</i>		<i>sumbhate</i> 1. <i>sobhate</i>
<i>sudh-</i> , tisztít'		1. <i>sundhati</i> V.B.S.	<del>ix</del> 4. <i>sudhyati</i> B+ 2. <i>sundhi</i> S.
<i>sr-</i> , szétmorzsol'		9. <i>srnāti</i> V.B.	6. <i>srna</i> Av 4. <i>siryate</i> Sb <del>ix</del>
<i>srath-</i> , elbágyad'		9. <i>srathnāti</i> V	1. <i>slathati</i> C 6. <i>srnathi</i> S.
<i>sram-</i> , elfárad'		4. <i>sramyati</i> V+	4. <i>sramyati</i> 1. <i>sramati</i> E+
<i>svas-</i> , lehell'		2. <i>svasiti</i> V+	2. <i>svasiti</i> 1. <i>svasati</i> Av+
<i>sac-</i> , követ'	1. <i>sacate</i> VB. 3. <i>sascasi</i> R 3. <i>sisakti</i> R		
<i>Sas-</i> , alszik'		2. <i>sasti</i> V	3. <i>sasasti</i> S.



	Rg-védában		Későbbi
	abundans	nem abundans	
sah-, legyőz'		1. sahate V+ sahati <sup>1</sup> R	1. sahate <sup>1</sup> 4. sahyāmi <sup>1</sup> M.
sā-, köt'	6. syati <sup>1</sup> V+ 9. sināti V.B.U.		6. syati 5. asinot Jb. 1. ?2? sāmi M.
sādh-, elér'		1. sādhati <sup>1</sup> R	5. sādhnōti Jb
sic-, önt'	6. siñcati <sup>1</sup> V+ 1. secate <sup>1</sup> R.		6. siñcati
su-, sajtól'	5. sunoti V+ 3. suṣvati <sup>1</sup> R		5. sunoti
subh-, megfojt'			9. asubhnan Ts 6. ? sumbhan K.
sū-, szül'	2. sūte V+ 6. suvati V.B.U.		2. sūte, sauti 4. sūyate B+ 1. savati E+
sr-, folyik, megy'		3. sisarti R	1. sarati S+
srj-, elereszt'		6. srjati V+	6. srjati 1. sarjati AV+
str-, szór'	9. strnanti V+ 5. strnōsi V+ 1. starate V+ /6. stire?/		9. strnāti 5. strnōti 1. starati
stua-, dicsér'	1. stavate R 2. stumasi V+		1. - 2. stauti
sku-, leválaszt'			2. skauti Sb 5. skunoti Av
stan-, dörög'		2. stanihi R	1. stanati Av+
stabh-, témaszt'		9. stabhnāti V+	9. stabhnāti 5. stabhnōti B 1. stambhate C
stubh-, dicsér'	1. stobhati V.B.S. /2. ? part. stubhāna-R, <del>st</del>		2. stobdhi Jb
shā-, fürdik'		2. snāti V+	2. snāti 4. snāyate E
spr-, nyer'		5. sprnvate V.B.S.	9. sprnāti Jub.

	Rg-védában		Későbbi
	abundans	nem abundans	
sprdh-, verseng'	/1. spardhante V+/ /6. spūrdhan <sup>1</sup> R/		1. spardhate
sprs-, érint'		6. sprsati V+	6. Sprsati <sup>1</sup> 1. asparsat <sup>1</sup> C.
sphut-, kipukkad'		-	6. sphutati B+ 1. sphotati B.E.
svad-, izesit'	1. svadati V+ 1. svādate <sup>1</sup> R		1. svadati -
svap-, alszik'	/2. part. svapant-/ V+/ 1. svapa <sup>1</sup> V+		2. svapiti 1. svapati
svid-, izzad'		-	1. svedate B.U. 4. svidyati E+
han-, megöl'	2. hanti V+ 1. jighnate R.E		2. hanti 1. hanāmi B+ 8. hanomi Pgs.
hā-, elhagy'		3. jahāti V+	3. jahāti 1. jahati E+
hi-, küld'	5. hinoti V+ 1. ? hinva V+		5. hinoti 1. hinvati
hims-, elpusztít'		7. hinasti V+	7. hinasti <del>V+</del> 1. himsati B+
1 hū-, hív'	1. havate V.B. 6 4. hvayati V+ 6. huve V.B . 2. homa R 3. juhūmasi R		4. hvayati - -
hr-, vesz, fog'	1. harati V+ 2. harmi <sup>1</sup> R		1. harati - 3. jiharti <sup>1</sup> S.
hrs-, örül'	1. harsate V.C. 4. hrsyati V+		4. hrsyati
hru-, eltérít'	9. hrunāti <sup>1</sup> R 1. hvarate <sup>1</sup> R		- -

Fenti felsorolás, legalábbis az Rg-védára vonatkozólag, lényegében megegyezik azzal, amelyet Delbrück ad "Verbum"-jának 171-175. oldalán. Nagyonbízott ugyanazok az igék bizonyultak praesens-abundansoknak, mint amelyeket a nagy uttörő ilyenekül megjelölt. Helyesbítésre inkább osztályozása szorul. Mindenekelőtt megjegyzendő, hogy beosztása félreértés-rezad alkalmat: a praesens-abundansokat tárgyaló fejezet első pontjában "Doppelte Präsensbildung" címen azokat a töveket is felsorolja, amelyeket a következő három pontban "Dreifache Präsensbildung", "Vierfache Präsensbildung", "Fünffache Präsensbildung" címen újra felvesz. Pl. a rādh- /rādhati, rādhnoti, rādhyati/ igét először a "Doppelte Präsensbildung" címszó alatt, majd a "Dreifache Präsensbildung" kategóriájában is tárgyalja. Ugyanez a példa mutatja a másik lényeges pontot is, amelyben nem követhettük Delbrücköt: ő sok olyan alakot felvesz az a- praesensek közé, amelyek a valóságban a- coniunctivusok. Az említett rādh- többől pl. rādhati nem ind.praes. az I. /bhāvati/ osztályból, hanem coni. aor. Így a rādh- tö nem tartozik a háromszoros abundans praesensek közé, sőt, védikus szempontból egyáltalán nem is abundans tö, tekintve, hogy rādhnoti nem szerepel a védákban, /"episch", mint Delbrück lelkiismeretesen megjegyzi/, tehát csak rādhyati praesenset ismer belőle a védikus nyelv.<sup>+</sup> Vagy pl. a kārti, /a/gamat típusok külön praesens gyanánt szerepelnek nála, holott az első egyszerűen a \*karti praesens coniunctivusa, a második pedig a- aoristos. - Olyan ige alig akad, amely Delbrück összeállításában szerepelne, de valójában egyáltalán ne volna abundans. Az ellenben gyakran előfordul, hogy egyes igék

<sup>+</sup>Jegyz. Sőt ezt is csak az Av-tól kezdve használja az ind nyelv.



nem olyan módon bundansok, mint ahogy Delbrück feltünteti. Pl. yuj- szerepel egyszer a "reduplicirte und gesteigerte Wurzel" egyszer pedig a "reduplicirte Wurzel und Wurzel mit n" kategóriájában, holott reduplikált praesense egyáltalán nincs; helyesebben az "einfache Wurzel und Wurzel mit n" csoportba kellett volna beosztani a yuj- tövet./2. oszt. yujé, 7.oszt. yunakti/. - Kevés olyan ige akad az Rg-védában, amelyet ne találánánk meg Delbrück listájában; ezek többnyire olyanok, amelyeket a szótárak két önálló fő gyanánt vesznek fel, pl. in-/szótárakban in- és inv-/: inóti invati, kram- /kram- és krām-/: kramate krāna/ti/stb.

Kevésbé vehető figyelembe Grassmann beosztása, aki szótárában a perf. és aor. töből képzett optativusok, coniunctivusok és iniunctivusok jelentős részét a praesens-variánsok között hozza, pld. cit- töből cité és cétati praesensen kívül felvesz egy harmadik és negyedik praesens-tövet is a cikitaḥ, ciketati stb. alak kedvéért, holott ezek valószínűleg a perfectumhoz tartoznak; vagy gur- töből, amely kizárólag 6.osztályu praesenset képez /gurate -ti/, két további praesens-tövet hoz a gūrta és jugurat alakra való tekintettel, míg gūrta impt. aor., jugurat coni.perf.-. Ettől eltekintve szótára nélkülözhetetlen és morfológiai szempontból messzemenően megbízható segédeszköze minden rg-védai kutatásnak.

Whitney és Macdonell között kevés az eltérés; egyes esetekben Macdonell hajlamosabb arra, hogy aoristosnak fogjon fel olyan alakokat, amelyeket Whitney praes.gyanánt értelmez. Beosztásukat csak néhány helyen kellett módosítanunk. E módosításokat mindenütt feltüntettük:<sup>+</sup> fenti összeállításba

<sup>+</sup>Jegyz. Csupán a sing.II. -si imperativusokat hagytuk figyelmen kívül./jesi-típus./ Ezek az alakok a praesens-/vagy aoristos-/rendszerrel teljesen függetlenek, közvetlenül a gyökből /Wurzel/ képződnek, amit világosan

felvettünk minden igét, amely náluk a praesens-abundansok között szerepel, zárójelbe téve azokat, amelyek az Rg-védában nem bizonyultak valódi abundansoknak.

Mintegy száz praesens-abundans tövet találunk az Rg-védában. Az alábbiakban sorra vesszük valamennyit, hogy megállapíthassuk: mi a funkciójuk /ha egyáltalán van különleges funkciójuk/ a praesens-variánsoknak. Az abundantiával kapcsolatban felmerülő valamennyi morfológiai és szintaktikai sajátosságot külön-külön az egyes igéknél tárgyaljuk, s a végén az átlánosabbnak látszó jellegzetességeket foglaljuk össze röviden.

---

mutat az, hogy mindig praesens-suffixumok nélküli töből/formailag a 2.oszt. tövével azonos/ vannak képezve, akkor is, ha az illető igének egyáltalán nincs tö-praesense, csak valamely más /1.,3.-10.oszt./ képzése. Pl. māsi mellett nincs \*māti etc. praes.ind., csak nimitē; jesi mellett nincs \*jetī etc. praes., stb.



am-ból a két 2.oszt.praesens mellett az 1.oszt.szerint egy alak képződik: ame. Hogy ame nem 2.oszt., azt egyrészt a hangsúly mutatja, másrészt az valószínűsíti, hogy a későbbi védikus nyelv használja az amate etc. 1.oszt. képzést.

2.oszt. 10,86,8 kim sūrapatni naṣṭvam abhy amīṣi vṛṣā-  
kapim, warum tust du Heldengattin unserem Vṛṣākapi so  
weh?'+

1.oszt. 7,25,2 abhi ye no mātaso amanti ,die Sterblichen,  
die uns bedrängen'

Val. 5,8 tvam id eva tam ame sam ,und ich ~~schliesse~~ schliesse  
nur mit dir einen Bund' oder ,nur auf dich schwöre ich'

Funkcionális különbség a két praesens között  
nem látszik.

1- nek a 2.osztályba tartozó nagyszámu praesense közül csak  
a másik két osztályból /4? iyati, 1. ayati/ képzett alakok  
szempontjából lényegeseket emeljük ki.

4.oszt. 10,32,3 putro yaḥ jānam pitrōr adhiyati ,dass  
der Sohn der Geburt seiner Eltern sich erinnert'. V.8.  
9,67,31-32 yaḥ pāvamānir adyety ṛṣibhiḥ sambhṛtaṃ  
ṛṣam és p.yo ahyeti r.s.r. ,wer die Pāvamānī /verse/  
auswendig weiss, den von den Rṣi's zusammengetragenen  
Sein' /fordithatnók így is: ,aki a P.-ra emlékszik/, 3,54.  
9 sanā purānam adhy emy ārat ,von Ferne erkenne ich das  
Uralte' /vagy: ,messzi távolról emlékezem a régire'/, 1,  
80,15 nahī nū yād adhīmasīndram ko vīrya parah ,denn  
niemals, soweit wir gedenken, war einer an Manneskraft  
dem Indra überlegen', 4,17,12 kiyat svid indro adhy eti  
mānuḥ kiyat pitur janitur yo jājana ,was kümmert sich

+Jegyz. Az rg-védai idézeteket Geldner fordításában  
adjuk.



Indra wohl ~~xx~~ viel um seine Mutter, was um den Vater,  
um den Erzeuger, der /ichn/ erzeugt hat?' /"megemlé-  
kezik-e" /<sup>+</sup>

Stb., adhi e- jelentése mindenütt ugyanaz, mint adhi  
iya- é; ,emlékezik valamire, megemlékezik vkiről v.  
vmiről.'

<sup>+</sup>Jegyz. Rv. 10, 32,3 alapján azo nban az ~~adhi~~ adhi i-  
nek ,emlékszik, eszében tart' általános jelentésével  
fordíthatjuk a verset: ,hogyan /v. mennyire/ emlék-  
szik I.anyjára és atyjára ?' Az apagyilkossági moti-  
vum, amelyet Geldner fordítása feltételez, csak egyet-  
len alkalommal fordul elő az Rv-ban/ bár nem lényeg-  
telen, hogy éppen a következő - 4,18 - himnuszban/.  
A 10.mandalam már nem ismeri az Indra parricida - mi-  
thoszt, ami abból látszik, hogy a 4,18,12 yat práksi-  
nāh pitāram pādagrhya ,als du den Vater an Fusse ge-  
packt und zerschmettert hast' fordulatának megismét-  
lésekor az apáról nem tesz említést: 10, 27, 4. jina-  
mi vētksema ā santam ābhūpra tam ksinām pārvate pā-  
dagrhya\*, ,ich raube den aus, der leere Hande hat,  
wenn er in Sicherheit ist; an Fusse packend werde ich  
ihn am Fels zerschmettern'. E két hely összevetése  
egyébként érdekes fényt vet a " Rig Veda repetitions"  
/Bloomfield; a problémára még visszatérünk/ jellegé-  
re: az Rg-védában rendkívül gyakori fordulat-ismét-  
lődések esetében valószínűleg többnyire nem arról van  
szó, hogy egyik himnusz a másiktól kölcsönöz, hanem  
valódi stereotyp fordulatok alkalmazásáról. Egy sereg  
fordulat a védai stilisztikában közkincs, s két vagy  
több himnusz alkalmazhatja őket anélkül, hogy egyik  
himenusz a másiktól venné át. Ilyen valódi stereotyp  
fordulatnak kell lennie a prá ksināti pādagrhya kité-  
telnek, mert ha a 10.kő nyv említett himnusza 4,18,12-  
ből kölcsönözte volna, feltétlenül meghagyja benne  
a mithikus célzást, az rg-védai dalnokok szokásos  
módján, amelyet ő is követ: a 10,27 himnusz teli van  
Indra elhomályosult mithoszairak való utalásokkal.

1. oszt. 10,72,6 tivro renuṣ apayata ,ging von euch heftiger Staub weg'. V.8. 1,123,7 apanyad ety abhy anyad eti ,die eine /Tageshälfte/ geht, die andere kommt', 1,124,8 svasā svasre jyayasyat yonim aratg apaity asyah praticaks-  
yeva ,die Schwester hat der älteren Schöster den Platz geraumt; sie geht von ihr wie eine, die man wiedersehen soll', stb.

1,80,12 abhy enam vajra ayasah sahasrabhrstir ayata ,die eherne tausendzackige Keule fuhr auf ihn los'. V.8. fenti 1,123,7 idézetet és 10,83,3 abhihi manyo tavasas taviyan  
tapasa yuja vi jahi satrun ,geh an, Manyu, stärker als der Starke! Mit Tapas im Bunde zerstreue die Feinde', 1,80, 3 prehy abhihi drsnuhi ,geh vor, greif an, sei mutig' /u-  
gyanabból a himnuszból, mint abhi ayata 7,104,21 abhid u  
sakrah parasur yatha vanam patreva bhindant sata eti rak-  
sasah ,Sakra fährt auf die Dunkelmänner los wie die Art in den Baum, sie gleichmässig wie Töpfe zerbrechend! Az abhi ayata impf.-al nem tudunk abhi e-ből impf.-ot szembeállítani, mert a viszonylag ritka et sing. nem fordul elő abhi-val, az abhi ayan plur. pedig akár 2., akár 1. oszt.lehet. Kétes, hogy aya- imperfectuma-e 4,2,16 sucid ayan didhitim ukthasasah /fordítása bizo nytalan a suci és didhiti miatt: ,s.-ba és d.-be jutottak a dicsérőéneket énekelők'; Geldner szerint coni./ Hasonló jelentéssel 7,56,12 satyam ayan, 6,7,4 és 9,94,4 amrtatvam  
ayan akár aya- ból, akár e- ból; 10,124,2 amrtatvam emi.  
- 4,18,2 naham ato nir aya ,ich mag nicht hier hinausgehen' coni.sing.I.alakilag mind az e- ,mind az aya- tőből levezethető. A coni. azonban, mint Renou kimutatta /À  
propos du subjonctif védique, BSB XXXIII, 1931, p.16.)  
eredetileg közvetlenül a gyökből képződik, nem sorol-



ható be a praesens- vagy aoristos- tövek rendszerébe.<sup>+</sup>

Az i- töből a fentieken kívül még két képzés van, amelyek azonban másodlagosak /intensiva/: i- és īya-. A kettő nyilván azonos eredetű. i-ből ugyyszólván kizárólag īmahe fordul elő [आह आहोरेवा īye<sup>1</sup> és iyāte<sup>1</sup>, ha ugyan nem a 2.oszt.-hoz], mindig [több, mint 80 előfordulási helyen/ liturgikus jelentéssel: ,wir wenden uns an...', ,wir flehen um...'<sup>++</sup> A jelentés még világosabban intensív az īya- alakoknál /īyase, īyate, īyante/: praepositio nélkül ,einher-ziehen' /istenekről/ jelentésű, praepositiókkal szintén liturgikus használatu; főleg antar īyase, -te ,közbenjár' /Agni/ fordul elő. Az i- tö tehát egyrészt azt mutatja, hogy a primár praesens-képzések /a tiz ~~ind~~ ind praesens-osztály/ között nincs jelentéskülönbség, viszont a secundar képzésű tövek praesense önálló jelentéssel bir; másrészt példa az Rg-véda ~~stih~~ s t i l u s l i t u r g i á j á r a, arra, hogy bizonyos nyelvtani alakok, képzések vagy fordulatok liturgikus jelleget ölthetnek.

- e- és aya- között jelentésbeli különbség nincs ugyan, de megoszlásuk mégsem véletlenszerű. Az e- tö csak activumot képez, az aya-tő csak mediumot. Ez a megoszlás a participiumokra is kiterjed: act. yant-, med. ayamāna-. Az act. e-tő aránytalanul gyakoribb, mint a med.aya-. Mindez jellegzetesen mutatja egyes dublett-típusok keletkezési történetét: Az i- tö eredetileg

<sup>+</sup>Jegyz: Az aya- töből még egy alak fordul elő: 1,119, 2, sam āyante, a hely értelmezése azonban bizonytalan.

<sup>++</sup>Jegyz. A szanszkritban a másik ,menni' jelentésű ige-nek is megvan ez a használata, v.ö. saranam gachati ,oltalomért fordul valakihez'; megvan a páliban is, pl. a közismert hármas fogadalmi formulában: buddham saranam gacchāmi, stb.



jelentésénél fogva sem képzett mediumot, s csak mikor a medium szerepe elhalványult, akkor képezhettek az i- többől mediális formákat, nem élő alakok, pusztán alkalmi költői fordulatok gyanánt. Késői lévén a képzés, a produktívabb thematizációhoz folyamodtak, amihez az is nagymértékben hozzájárult, hogy a túlrovid szótestű i- ből kényelmetlen lett volna athematikus medium képzése. Megjegyzendő, hogy a participium kivételével az aya- alakok a késői 1. és 10. könyvben fordulnak elő.<sup>+</sup>

in- 5.osztályu praesenséből valamennyi alakot felsoroljuk, az 1.osztályból csak a nu-praesenshez való viszony ~~sz~~ vizsgálata szempontjából lényegeseket.

5.oszt. 4,10,7 krtām cid dhi smā sanemi dvesē 'gna inoṣi martāt, 'auch eine begangene Feinseligkeit nimmst du vollständig von dem Sterblichen weg' /cf.9,29,4 1/

10,120,7 ā matarā sthāpayase jigatnū āta inoṣi kārvarā purūni, 'du gebotest den beiden flüchtigen Eltern Halt. Darauf bringst du viele Arbeit zuwege'.

6,5,3 āta inoṣi vidhate cikitvo vy ānusag jātavedo vasūni, 'von diesen teist du kundiger Jātavedas dem Verehrer nach Gebühr die Schätze aus'

8,39,5 sahotā sasvatīnām dakṣiṇābhir abhīvrta inotiṣa pratīvyam, 'er ist der Opferpriester aller /Stämme/, von Ehrengaben umringt, und er befördert die Darbringung'

Fenti példáinkon közbevetőlegesen rámutathatunk arra, hogy abundansok megléte esetében többnyire a metrum követelményeitől függ, hogy melyik képzést választja a költő. 4,10,7-ben a padapaṅkti - - - - - versszakaszában nem fér el invasi, csak inosi. 10, 120, 7é ben és 6,5, 3-ban az

<sup>+</sup>Jegyz. Az athematikus ragozásban általában ritka a medium, 1.lejjebb, bībharti és főleg sīsakti kapcsán.

ata inosi fordulat kell a tristubh - - - képlete miatt,  
ata invasi nem lehet, tekintve, hogy ez - - - lejtést  
adna. 8,39, 5 versben éppig csak inoti ca állhat, invati  
ca nem alkalmazható jambikus lejtésű sorokban /mahāpankti,  
gāyatrī, anuṣṭubh/. A példákat tetszés szerint folytathat-  
nók.

6,4,3 dyavo na yasya paṇayanty abhvaṃ bhāṣāṃsi vaste suryo  
na sukrah / vi ya inoty a jarah pavako 'snasya cio chisna-  
that pūrvyāni / fordítása bizonytalan. Geldner: „der/die  
Schatze/ verteilt“. G. megjegyzése a helyhez: „Das nächst-  
liegende ist, zu ~~vi-inoty~~ vi-inoti das Objekt nach 6,5,3  
/vgl. 6,5,1/ zu ergänzen... Doch könnte auch das zu pū-  
rvyāni in ā zu ergänzende Wort /drdhāni ?/ das Objekt sein  
und ā würde dann auf einen früheren ähnlichen Vorgang  
Bezug nehmen“. Ez utóbbi helyesebb, de inkább tárgy nél-  
küli igének és általános ~~kijelentésnek~~ fogjuk fel: „der  
forttreibt“. A jelentésben a vi miatt inkább az „előz“  
értelmet keressük, v.ö. 6,10,7.

9,29,4 inu dvesāṃsi sadhryak, banne die Feinde insgesamt  
/vö. a következő idézettel, amelyben inuhī szerepel, mutat-  
va, hogy a -hi ragos alakok aequivalensei a -hi nélkülieknek;  
ez is pleonasmus-jelenség az ó-indben./

6,10,7 vī dvesāṃsinuhī vardhayelām, zerstreue die Anfeindun-  
gen, mehre den Segen.<sup>+</sup>

5,6,6 té hinvire tā invire tā isanyanty ānusak, sie werden an-  
genpönd, sie werden getrieben, wie sich's gehört (?)

<sup>+</sup>Jegyz. Geldner fordításának egyik fő hibáját, a követ-  
kezetlenséget mutatja e két hely egybevetése: ugyan-  
azt a fordulatot a két helyen kétféleképpen fordítja.  
Mindkét helyet visszaadhatjuk, zerstöre die Feindselig-  
keiten' fordulattal. A praepositionoknak az indben, már



1. oszt. 5,28,2 visvam sa dhatte dravinam yam invasi, der erwirbt allen Besitz, den du antreibst'
- 9,107,21 mriyamānah suhastya samudre vacam invasi, im Meere sauber gemacht, du schöner Hande Würdiger, lassest du deine Stimme ausgehen'
- 8,13,32 vr̥ṣā vajno yam invasi, bullengleich ist das Opfer, zu dem du kommst' +
- 1,141,10 tvam agne sasamānaya sunvate ratnam yavistha devatātim invasi x, du, Agni, bringst dem Dienstfertigen Somapresser das Kleinod, du Jüngster die Götterschaft'
- 1,176,1 rgḥamāna invasi śatrum anti nā vindasi, wenn du nur drohst, bringst du den Feind zum Weichen; du findest keinen mehr dir gegenüber.' /v.ö. 1,10,8 rgḥāyamānam invatah és 1,61,13 rgḥāyamāno nirināti śatrum/ - Megfigyelen-dő az invasi-vindasi rim; az előző fél sorban ehhez hason-ló szójáték gyanánt áll indram indo vr̥ṣā visa.
- 1,94,10 ād invasi vanino dhūmaketunagne, dann bewegst du die Bäume mit deinem rauchfahnigen /Wagen/'
- 1,55,4 ksemena dhenam maghava yad invati, wenn der Gaben-reiche friedlich die Lippe /Rede/ in Bewegung setzt'
- 1,128,5 sa hi smā danam invati vasunam ca majmanā, K er fördert ja die Schenkung und /beschenkt/ mit einer Fülle von Gütern' /v.ö. 5,30,7 danam invann /
- 1,54,7 sa ghā rājā śatpatih sūśuvaj jāno rāṭahavyah prātiyah sāṁsam invati, der Mann hat als König und wirklicher Gebieter die Übermacht, der sich an das Gebot halt und Opfer spendet'

---

az Rv.-ban, sokszor ugyszólván semmi jelentésmegvál-toztató szerepük sincs; így dvesāmsi vīnoti és dvesāmsīnoti között a vi praepositio miatt nincs okunk különbséget tenni próbálni, mint G. teszi.

- + Jegyz. Geldner jegyzetben utal 10, 188, 3 -ra, ahol szintén szerepel vajnam invatu, s ahol ,soll er un-ser Opfer befördern' - nek fordítja. Fenti helyhez is megjegyzi: "Möglich auch: das du förderst". Termé-szetesen csakis ez a fordítás lehetséges, ,zu dem du kommst' teljesen indokolatlan, Sāyana prāpnosi fordítása dacára.



1,18,7 sa dhīnam yogan invati ,Er fördert die Anspannung des Gedanken'

Feltűnően sok invati sing.III. fordul elő az I. könyvben. Az invati alak gyakorisága e késői mandalam-ban esetleg arra mutat, hogy a későbbi könyvek előnyben részesítik a "modern" formát. Másrészt az invati alak gyakori előfordulása egy hely körül az Rg-védának arra a stiláris sajátosságára emlékeztet, amelyet csoportstílus-jelenségnek szeretnénk nevezni./A későbbiekben még találkozunk e jelenséggel./

2,5,2 pótā visvam tad invati ,all das bringt er als Potr zuwege'

4,53,5 tisro divah prthivis tisra invati ,die drei Himmel, die drei Erden setzt er in Bewegung'

5,4,7 asme rayim visvavāram sam invāsme visvāni dravināni dhehi ,bring uns allbegehrten Reichtum zu'

6,5,1 ya invati dravināni pracetā , der umsichtig allbegehrte Schätze aufbringt, der Vielbegehrte, nichttrügende.'

7,84,2 yuvō rāstram brhād invati dyaur , eure hohe Herrschaft fördert der Himmel'

8,15,11 nānya indrāt karanam bhūya invati , keiner alls Indra bringt grösseres Werk zustande'

Val. 4,6 sa rāyas posam invati ,der erzielt Zunahme des Reichtums'

9,20,2 sa hi smā jaritrbhya ā vājam gomantam invati , denn er bringt den Sängern Gewinn von Rindern'

Az inoti és invati alakok jelentésének viszonyára v.ö. a 6.könyv 5.ik himnuszát, amelynek első versszakában invati, harmadik versszakában inosi szerepel, mindkettő azonos jellegű fordulatban és azonos jelentéssel / i.vasūni ill.

dravināni/. Azonban nem mindenütt azonos a két alak jelentése. Az 5.oszt. praesens többnyire, 'üz', a thematizálódott praesens inkább 'fördert' jelentésű.

Az inóti/invati ige bizonyos értelemben támogatja Delbrück, Kuiper és mások álláspontját, akik egyrészt jelentéskülönbséget feltételeznek a két abundans praesens között /igy Delbrück, bár más jelleggel: ő nem a konkrét:abstrakt viszonyra, hanem aspectus-különbségekre gondol két praesens megléte esetében/, másrészt a nasalis képzőt speciális /causativ stb./ jelentéstartalom hordozójának teszik meg. Ha t.i. inóti az i- töből képződött - amit valószínűsít az, hogy csak praesens-rendszere van, ebben is csak indicativusa és imperativusa, viszont optativusa és iniunctivusa nincs, mint-hogy ez utóbbiak általában közvetlenül a gyökből képződnek - az i-hez képest causativ jellegű: 'lásst gehen'. A jelentéskülönbség, amely az 'üz' jelentésű inóti és a 'fördert' jelentésű invati között fennáll, a prepositiók használatában is megmutatkozik: inóti vi és pra praeposítiót használ 'szétüz, elüz' ill. 'előretaszit' jelentéssel, invati sam<sup>5</sup>/a<sup>1</sup>, ava<sup>1</sup> prati<sup>1</sup>/ praeposíciókat, amelyek nyomósító jellegűek; első-sorban sam pusztán nyomósít, semmi lokális /irányt jelző/ jellege nincs, ezért fordul elő leggyakrabban a rayim asne és hasonló fordulatokban az átvitt jelentésű invati mellett -. Végül kronológiailag is azt a képet mutatja az ige, hogy a secundär képzés /a nu - képzés thematizációja révén létrejött invati alak/ az átvitt értelmű, a konkrét jelentésű primär képzés mellett, és a későbbi alak szerepel gyakrabban a későbbi I. könyvben. E legutóbbi megfigyelést azonban nem általánosíthatjuk mereven, mert inósi is szerepel a X. könyvben /inú a IX.-ben, de ez lehet a VI. könyvből való fordulat-átvétel: 6,10,7 vi dvesam sinuhi, 9,29,4 inu dvesamsi sadhryak/, és invati is előfordul a IV.-VII. könyvekben.



is- 2.oszt. praesensez:

1,63,2 amitrāṇ purā isnāsi puruhūta pūrvāḥ ,die Feinde in die Vielen Burgen treibst' /a fordítás nem teljesén bizonyos; esetleg: , az ellenséges városokat szétzúzod'?

4.oszt:  
8,85,14 isyāmi vo vrsanō yudhyatajau , euch, Bullen, biete ich auf: Kämpfet im Streite!

1,34,10 yuvor hi pūrvam savitosaso ratham rtaya citram ghrtavantam isyati , denn noch vor der Morgenröte sendet Savitr euren Wagen zu regelmässiger Fahrt aus, den wunderbaren, schmalzreichen'

9,30,1 punāno vācam isyati , Während er sich läutert, entsendet er seine Stimme'

9,64,25 tvam soma vipascitam punāno vācam isyasi , Du, Soma, treibst die Wortkundige Rede hervor, wenn du dich läuterst'

9,64,9 hinvaṇo vācam isyasi pavamāna vidharmani , zur Eile getrieben, entsendest du die Stimme, o Pavamāna, wenn du dich ausbreitest'

A vācam isyati fordulat szereplése a IX. könyv himnuszaiiban lehet akár kölcsönzés eredménye, akár pedig az említett csoportstílus-jelenség megnyilvánulása. pra igekötővel még két alkalommal fordul elő a fordulat a IX. könyvben:

9,12,6 pra vācam indur isyati , der Saft entsendet seine Stimme'

9,35,4 pra vājam indur isyati sisāsan , der Saft entsendet /seine Stimme/, da er den Siegetpreis gewinnen will' /Geldner jegyzete a helyhez:kiegészítendő vācam, ami "Worthapologie"-vel esett ki./

Az isyati mellett később a pra- igekötő használata kötelező lesz: az is től a szanszkritban csak presayati él.



Megfigyelhető, hogy az Rg-védában ~~is~~ csak az isya- abundans használ igekötőt.

4,33,1 pra rbhubhyo dūtam iva vācam isye , zu den Rbhu's entsende ich die Rede wie einen Boten' - Ez egy hely kivételével minden vācam isyati fordulát a IX.könyvben fordul elő.

/9,69,1 asya vratesv api soma isyate , zu den Werken dieses ist der Soma erwünscht' - isyate itt passzívum! - Geldner fordítása az is- ichati igéből származtatja isyate-t, de elképzelhető, sőt a vers gondolatmenetébe jobban is beleillik, az isyati-hoz is 'wird zugesendet' értelemmel. Ebben az esetben lehetséges, hogy nem passívum, hanem pusztán intransitív jelentésű medium, ahogy intransitív jelentéssel bír az igéből képzett ise stb. medium is:

6.osztály  
10,20,7 ya jñāsāham duva ise 'gnīm pūrvasya sevasya , den Opferbemeisterer Agni gehe ich um die Gunst des früheren, lieben /Gastes/ an' - a fordítás bizonytalan, s az is kétes, hogy ise az ichati-ből képződött-e , vagy az i-tőből? Geldner ez utóbbit fordítja , de lehetséges , a duvas -t küldöm' fordítás is /igy z Grassmann/, s ez jobban beleillik a gondolatmenetbe, v.ö.kül. a 8. versszak végét.

4,23,6. sriye sudṛṣo vapur asya sargah svar na citratamam isa ā goh / a metrum itt isya-t kívánná! / - Értelmezése bizonytalan. Még bizonytalanabb 8,46,17. Vsz. ide 6,22,5, amelyet szerintünk Grassmann értelmez helyesen /szótárában, s.v. gātu 2./ ,z éneket küldöm'; így nem kell kihagyott alanyat feltételezni.

? ? oszt.

1,134,5 tubhyam sukrasah sucayas turanyavo madesugra isananta bhurvany apam isanta bhurvani , für dich regen sich

4,23,9 rtena dhīgham isananta prk sa rtena gava rtam a vi-  
vesuh ,durch die Wahrheit werden lange Zeit die Lebenskräfte  
in Bewegung gesetzt, durch die Wahrheit kamen die Kühe den  
rechten Weg'

isanah előfordul még 4,16,9-ben és 4,22,10-ben, isanat  
4,17,14-ben. Tehát 1,134,5 kivételével - amely vagy után-  
zás, vagy metrikai toldás a fordulatban - minden isana- alak  
egy hely körül fordul elő: csoportstílus-jelenség.

Is- mind a 9, mind a 4 oszt.+ból képez participi-  
umot:

9,95,5 isyan vacam upavakteva hotuh punāna indo vi syā manī-  
sam , zur Rede auffordernd, wie der Upavakt\* /zur Rede/ des  
Hotr, entbinde bei deiner Lauterung die Dichtung, o Saft!' +  
1,61,12 isyann arnamsy apam caradhvai ,indem du die Wasser-  
fluten zum Laufen loslassest'

1,61,13 yudhe yad isnāna ayudhany rghayamāno nirināti satrūn  
,dass er nach seinen Waffen zum Kampfe verlangend, drohend  
den Feind niederwerfe'++

4,17,3 bhinād girim savasā vajram isnan ,er spaltete den  
Berg, mit Kraft die Keule entsendend'

+Jegyz. Geldner jegyzete a helyhez: "isyan hier im Sinne  
~~des~~ des späteren pra-is." Azonban mégma a klasszikus  
presayati értelmét tulajdonítjuk is az igének,  
a fordítás akkor sem helytálló. Geldner ez alka-  
lommal is indokolatlan módszerével ugyanazt a for-  
dulatot más helyen másképpen fordítja; itt is meg-  
kellene tartania a, 'Seine Stimme entsenden' bizarr,  
de nyelvileg egyedül lehetséges értelmezés.

++Jegyz. Geldner is- ,kiván'-ból értelmezi a participiumot.  
Jelentésileg azonban éppoly jól megfelel ,entsende  
schleudern': ,seine Waffen entsendend'; v.ö. köv.  
id.



2,20,5 indro gātum isnan / musnann usasah ,Indra... indem  
er ihm den rechten Weg suchte' /isnan-musnann rim ?/

1,181,6 purvir isas carati madhva isnan ,wandelt viele Labe-  
tränke der Süßigkeit entsendend'

9,17,5 isnant suryam na codayah ,wie der Treiber die Sonne  
spornst du /deine Rosse/ an'

10,61,5 prathista yasya virakarmam isnad anusthitam nu nar-  
yo apauhat ,als sein /Glieð/ sich ausgedehnt hatte, nach der  
Mannesarbeit verlangend, da scho/b der Mannhafte alsbald  
das in Arbeit begriffene beiseite'

Az is- töből az isyant - participium értelme vi-  
lágos és egységes, v.ö. isyan vacam és vacam isyati. Visszont  
az isnant- ban /mint Geldner helyesen megjegyzi, ad 10,61,5a/  
mindkét is- tö /isyati és icchati/keveredik; legalább is  
egy esetben az icchant- értelmével bir: 2,20,5 gātum isnan  
/v.ö. gātum icchan 5,30,7, gātum icchamānah 6,6,1; 4,18,10  
gātum icchati 1,80,6/. Hogy 10,61,5-ben is az utóbbi jelen-  
téssel bir, az egész jelenet esemény-sorrendje alapján dönt-  
hető el. Roth és Oldenberg értelmezése ugyanis (yasya vira-  
karmam [= penis,subst./ prathista, /retah/ isnat ,akinek a  
penisfe felállt /tkp. ,megvastagodott'/, /magot/ löve ki)  
nem lehetséges, minthogy ez esetben eiaculatio ante portas  
volna, míg kül. a 6. versszak világosan elárulja, hogy az  
5. versszakban tárgyalt coitus interruptus után történt a  
magnak a földre ömlése, amelyből /az Angirasok?/ megszület-  
tek; nyelvileg is ellene szól Roth magyarázatának az ugyan-  
ebben a himnuszban kétszer is előforduló retah sīncati ki-  
fejezés, amelyből látjuk, hogy az eiaculatio fogalmára a  
költő nem a reta is-, hanem a retah sīnkx sic- kifejezést  
használja.



Az is- tő praesensei között felsoroltuk az isana- alakokat is. Eredetüket tekintve ez alakok nem a tiz szanszkrit praesens igeosztály valamelyikének módján képzett praesensek, hanem - a hagyományos beosztás szerint - denominatív képzések, olyan jellegűek, mint krpananta /Macdonell, Vedio Gr. p. 399/. Denominatív voltak azonban elhomályosult. Egyrészt nem a megszokott és produktív - ya- denominatív ige-képzővel képződnek, hanem közvetlenül a névszói tőhöz járuló igei személyragokkal, másrészt kiveszett a nyelvből /vagy talán soha nem is volt meg/ a képzés alapjául szolgáló névszó /isan-, -a-/. Továbbá, eltérőleg a többi denominatív igtől, amelyek mellett a képzés alapjául szolgáló tő nem használatos <sup>primär</sup> ~~simplex~~ ige gyanánt, isanat stb. mellett használatosak voltak a <sup>primär</sup> ~~simplex~~ igei tő alakjai: isnāsi, isvati etc. Így isanat etc. amelynek megfelelő névszóval mincse-nek kapcsolatai, megfelelő igével viszont igen, beilleszkedik a <sup>primär</sup> ~~simplex~~ ige ragozási rendszerébe, olyan jelleggel, mintha a közönséges nasalis képzésű praesens-variáció volna. Hogy isanat etc. mennyire beilleszkedett az is- tő primär képzésű ragozási rendszerébe, azt legjobban xy 1,134, 5 mutatja, ahol tökéletes aequivalens gyanánt szerepel a denominatív isananta és a primär képzésű isanta<sup>+</sup>

u- igeinek mind jelentése, mind ragozása bizonytalan:

10,86,7 uvē amba sulābhike yathevāṅga bhavisvati ,? Ō w-eh, Mütterchen, du leihst zu kriegendes Weibchen'. Geldner /s már Neisser, BB 11, 308 /szerint uvē csak interiectio; de hasonló interiectiókat nem ismer sem a védikus ind, sem a szanszkrit.

<sup>+</sup>Jegyz. isanat Delbrück szerint / Verbum 152/-nā- képzésű praesens, a -nā- rövidülésével. Ez azonban elfogadhatatlan, a -nā- szótag előtti -a- hang miatt. a Kuiper /Die idg.Nasalpräsentia, 1937, S.45 f./ az isanat, sőt az isanyat alakot sem denominativumnak, hanem -an-/-an-i-/képzős primär igei képzésnek tartja, valószínűleg helyesen.

5,31,1 yūtheva pasvo vy unoti gopa ,er mustert /die Wagen/ wie der Hirt die Viehherden'.

Grassmann fordítása mindkettőnél elfogadhatóbb:

,ich verkünde, wie es in der That geschehen wird' és ,wie der Hirt die Viehherden durch Zuruf antreibt' /1.szótárában, s.v./. A vy unoti kitételnek ~~ny~~ vi yunoti coniecturáját /Whitney, Roth / Oldenberg kétségbevonja, bár ez kis változtatással jó értelmet ad.

ubh- igéből csak imperfectumok vannak:

7.oszt.

2,13,9 arajjau dasyunt sam unab dabhīṭaye , da hast du für Dabhīti die Dasyu's /in dem Schlaf/, der keines Strickes bedarf, eingeschnürt'

9.oszt.

1,63,4 vr̥tram yad vajrin vrsakarmann ubhnaḥ ,als du tatengewaltiger Keulenträger den Vr̥tra bändigtest'

4,19,4 dr̥hā ny aubhnād usamāna ojo 2 ,er zwang die Festen, seine Kraft aufbietend'.

E csekélyszámu példák alapján nem lehet jelentéskülönbséget megállapítani.

us- a 9.osztályból a participiumon kívül csak egy usnan impf.-ot képez; egyesek azonban e helyen coniecturával élnek, musnan-ra javítva az igét: 9,97,39 yenā nah pūrve pitarah padajñah svaṛvīdo abhi gā adrim usnan, Ludwig, majd Geldner sz. adri/m/ musnan . Homályos hely, de talán megtartható usnan /iyotisa... usnan/.

Part.2,4,7 agnih socismān atasany usnan ,der flammende Agni, der das dürbe Holz verbrennt'.

1,130,8. daksan na viśvam tāṭrsanam osati ny arśasānam osati ,wie brennendes /Feuer/ alles Verdorrte versengt er den Gierigen, sängt er den Arśasāna nieder .' /egyszer ni- praepositíóval, egyszer anélkül/.



Az osa- tő alakjainak felsorolását fölösleges szaporítani, tekintve, hogy az usna- többé<sup>1</sup> nincs több alak. A két praesens jelentésének azonossága azonban e példákból is kitűnik.

uh- ~~uk~~ igének 1.oszt.alakjain kívül van néhány olyan alakja, amely 2.oszt.-nak értelmezhető.

1.oszt.

1,30,4 vācas tac cin na ohase ,diese Rede von uns weisst du /sc.Indra/ gewiss zu würdigen'

8,69,9 /689,9/ turiyam nama yaññiyam yadā karas tad usnasi /  
ād it patir na ohase ,wenn du deinen vierten Namen, den opferwürdigen, annimmst, so wünschen wir das, dann erst bist du als unser Herr anerkannt'

10,65,10 tvastāram vāyū r̥bhavo ya ohate ,den Tvastṛ, Vāyu, wer sich /als R̥bhu/ rühmen darf, ihr R̥bhu's /...bitten wir/'

5,42,10 ya ohate raksaso devavītau ,wer bei der Götterladung die Unholde lobt'

8,4 0,11 uto no cid ya ohata andā susnasya bhedati ,und der sich alsbald rühmt, er werde des Susna Eier zerbrechen'

Val.11,2 vayoh sātṛur nakir adēva ohate ,deren kein Ungott sich als überlegener Gegner rühmen darf'

8,5,39 anyo net sūrīr ohate bhūridāvattaro janah ,damit nicht ein anderer Lohnherr sich rühmen darf, ein noch freigebigerer Mann zu sein'

7,16,11 ād id vo devā ohate ,dann belobt euch der Gott'

8,3,14 rsih kō vipra ohate ,welcher Redekundige darf sich rühmen, ein Rsi zu sein?'

1,176,4 sūrīs cid ohate ,~~jeden, der~~ er rühmt sich sogar ein nobler Herr zu sein.<sup>+</sup>

<sup>+</sup>Jegyz.V.ő. Neisser sikerültebb fordítását /BB 18,1892,S. 310/: ,mag er auch als sūri sein Haupt hoch tragen'



8,7,31 kt ko vah sakhitva ohate ,werpocht noch auf eure Freundschaft?<sup>+</sup>

8,58,14 /678,14/ atid u sakra ohata indro visva ati dvisah ,der mächtige Indra fühlt sich allen Feinden überlegen'

2.osztály.

7,66,12 yad ohate varuno mitro aryama ,was Varuna, Mitra, Ar-  
yaman löblich finden' /vagy talán sing.állitmány a három sing.  
alany mellett?/

2,23,16 a devanam ohate vi vrayo hrđi brhaspate na parah  
sanno viduh ,sie behaupten die Schwäche der Götter und leug-  
nen/die Schwäche/ in ihrem /eigenen/ Herzen' - Kétséggivül  
plur.a következő viduh állitmány miatt. Viszont vrayas-jelen-  
tésének ismeretlen volta következtében a fordítás bizonytalan.  
Oldenberg /RN,8.1./ a vi- praepositionának értelmet megfordító  
jellegét tulajdonít, s így fordítja a verset: „welche/ im Her-  
zen die erdrückende Macht der Götter gering achten' , ,sie  
/die Bösen/ haben kein Wissen, das über das Sāman hinausgeht'.

5,52,10-11 āpathayo vipathayo'ntaspathā anupathah / etebhir  
māhyam nāmbhir yajnam vistāra ohate // ādha nāro ny ohate  
'dha niyuta ohate ,Am-Weg-Geher, Abseits-vom-Weg-Geher, Im-  
Weg-Geher, Den-Wegsentlang-Geher, unter diesen Na-men in brei-  
ter Schar /kommend/ würdigen sie mein Opfer. Und die Männer  
würdigen es und ihre Gespannē würdigen es'. - Kérdéses,  
hogyan az első ohate sing. vagy plur. /vistāra = -ah v. -e/,  
de a következő kettő kétségtelenül plur.

uh- esetében ~~xxx~~ 1.oszt. ohate és 2.oszt. ohate  
/plur III./ között egy látszólagos jelentéskülönbség volna  
megfigyelhető: 1.ohate legtöbbször intransitív- reflexív,  
2. oh- tárgyas; 1. jelentése ált., εὐχεται', 2.-é ,accipit,

<sup>+</sup>Jegyz. A jassz-nyelv használata Geldner részéről indoko-  
latlan. A szó kifejezetten unnepélyes, liturgikus haszná-  
latu. Inkább: ,wer rühmt sich in eurer F. /zu sein/?'

acceptus est ei'. Azonban valójában nem ez a különbség a két praesens között, hanem csoport-stilus-jelenséggel állunk szemben. A VIII. mandalam /beleértve a Vālahilya-t is/ az, amely feltűnően gyakran használja az ohate igét, s mindig  $\epsilon\upsilon\chi\epsilon\tau\alpha\iota$  jelentéssel, tárgyaltanul. A többi könyvben mind 1.oszt. mind 2.oszt. legtöbbször tárgyas, de hogy ebben sinos rendszerességről szó, az kitűnik abból, hogy a 2.osztályból képzett part. ohāna-is egy esetben tárgyatlan, 'sich rühmend' jelentésű [5,36,6 ahim ohānam, den prahlenden Drachen']- [a másik előforduló ohana viszont passiv,  $\kappa\alpha\lambda\upsilon\mu\epsilon\nu\varsigma$ , 'sruyamāna' jelentésű, tehát egy transitív jellegű töből képeztetik: 6,52,5 vāsupatir vāsūnam devān ohāno 'vasāgamisthah',  $\delta\tau\omega\nu\tau\epsilon\omega\nu\omega\phi\epsilon\lambda\iota\mu\acute{\omega}\tau\alpha\tau\omicron\varsigma$   $\kappa\alpha\lambda\upsilon\mu\epsilon\nu\varsigma$  +/, másrészt pedig a VIII. könyvön kívül az 1.-nek van intransitív jelentése is, transitív is. Emellett kérdéses, hogy nem 2. ohate áll-e 10, 65, 10-ben, ahol a yā Pp. yah olvasatával szemben nagyon jól beillik ye, akkor is, ha "ist wohl nur Versehen Aufrecht's " /Geldner ~~xxx~~ ad v./ : ,den T.,V.,die sich als Bhhu's rühmen'; ebben az esetben nincs szükség kiegészítésre, amihez Geldner túlságosan gyakran szeret folymodni.<sup>++</sup> Ha ez az értelmezés helyes, 2.ohate /plur./ használatában is találtunk példát az intransitív jelentésre, amely 1.ohaténál általános. Tehát az 1.ohate /sing./ és 2.ohate /plur.III./ jelentésmegoszlása /po ntosabban 2.ohate jelentés-

<sup>+</sup>Jegyz. Inkább plur.gen.-nak fogva fel devān -t, Geldner nyomán, mint acc.-nak, ahogy Neisser, BB 18,311: ,die götter zu uns entbietet'

<sup>++</sup>Jegyz. Hasonlóképpen plur.-nak értelmezi yā -t Neisser /BB 18,310/ de, talán helyesebben, az rbhavah alakot nem praedicativ nom.-nak, hanem a tvāstaram vāyūm acc.-ok folytatódásaként plur. acc.-nak fogja fel, den T.,V. und die hehren Bhhus /yā ohate fast = ye sūrayah/ ' Azonban ohate ilyen független használata ritkább.



szükülése a tágabb használatu l.<sup>1</sup>ohate- val szemben /pusztán azon alapult, hogy csak két helyen fordult elő /összesen 4 alkalommal/ a VIII.könyvön kívül. Mindezekben tulmenőleg valójában nincs is szó abundantiáról üh- esetében, csak heteroklisiáról: csak a plur. III. fordul elő látszólag egy más ragozásu tőből. A valóságban azonban nem más praesens tövet használ az üh- ige, csupán más ragot ; több más igenél is látni fogjuk, hogy a plur.III. -anti/-ante, -anta végződése váltakozik az athematikus géknél otthonos -ati/ate, - ata végződéssel.

Az egyszer előforduló ohise sing.l. nyilván aor., mint Grassmann felfogja, nem praesens, mint Whitney listájában találjuk.<sup>+</sup>

r- Három osztály szerint képez praesens-alakokat:

5.oszt.

8,24,6 a tva gobhir iva vrajam gīrbhir rñomy adrivah, ich belege dich mit Lobreden, wie eine Hürde mit Rindern, Herr des Preszsteins, ++

1,35,9 abhi kṛṣṇena rajasā dyaṁ rñoti, er reicht mit dem schwarzen Dunst bis an den Himmel,

5,74,5 a kamam rñve vadvaḥ, geht er auf das Verlangen seiner Frau ein,\*

<sup>+</sup>Jegyz. 4.oszt. \* ūhyate dublett nincs. 4,56,6-ban, ahol Weissel ūhyāthe /sic!/ alakot olvas és transitiv értelemmel fordítja: ,habt von je her das rta in ehren gehalten', pass. van, mint a hangsúly mutatja: ūhyāthe.

<sup>++</sup>Jegyz. Inkább: ,ich eile zu dir mit Lobreden, wie zur Hürde mit den Rindern'



10,25,5 tava tye soma śaktibhir nikāmaso vy rnvire grtsasya  
dhīrās tavaso vrajam gomantam asvinam, durch deine, des  
 Klugen, Starken Mitwirkung, o Soma, öffne deine Anhänger,  
 die Weisen, den Pferch voll Rinder und Rosse<sup>+</sup>. - 10,25,5-  
 el azonos értelemben szerepel még vi rnu-: 6,18,5 /impf/ rnōh  
pūro vi duro asya viśvāh, du schlossest seine Burgen, alle  
 seine Tore auf<sup>+</sup>, 1,69,10 /ini./ tmanā vahanto duro vy rnvān  
 ,selber ihn tragend öffnen/die Priester/ die Tore<sup>+</sup>, 1,48,15  
 /coni./ vi dvārāv rnavo divah, das Tor des Himmels öfne<sup>+</sup>.  
 Másrészt ugyanebben az értelemben találkozunk vi rnvā- több-  
 képzett alakokkal is: 1,128,6 agnir dvārā rvy vy rnvati  
 ,öffne Agni die Tore<sup>+</sup>, 1,139,4 vy ū nākam rnvathah, ihr  
 schliesset den Himmel auf<sup>+</sup>. A példák mindenesetre mutatják,  
 a vy vi praeposítiós alakok azonosságát az két /5.oszt és  
 6.oszt./ többől. Ugyanigy azonos jelentésű apa rnu- és apax  
apa rnvā-: 9,102,8 rnōr apa vrajam divah, mögest du ... des  
 Himmels Hürde öffnen<sup>++</sup>, 5,45,6 apa yā mātān rnutā vrajam  
gōh, durch das die Mutter den Pferch der Kuh aufschloss<sup>+</sup>,  
 és 9,10,6 apa dvārā matīnam pratnā rnvanti kāravah., die  
 Dichter der Vorzeit öffneten das Tor der Gedanken<sup>+</sup>.

Az rnvanti alak tartozhatik az 5. osztályba is.  
 Az 5.oszt. és a 6.oszt. plur. III. személyének azonos képzésmód-  
 ja a praesensben / -nvanti mindkettőtől/ elősegítette azt a  
 folyamatot, amelynek során számos 5.oszt. ige tematizáló-  
 dott és parallel formák jelentek meg a két osztályból. -  
 E példák után nincs okunk rá, hogy az ā praeposítiós haszná-

<sup>+</sup>Jegyz. Csoportstílus-jelenség a vi r - gyakori előfordu-  
 lása az első könyvben. Sőt más praeposíciókkal vagy praepo-  
 sitio nélkül is az első könyv kedveli legjobban mind az  
rnu-, mind az rnvā- alakokat: fenti 4 helyen kívül még  
 11 alkalommal szerepelnek az első könyvben, míg a többi  
 9 könyvben összesen 16 rnu-/rnvā- alak fordul elő.

<sup>++</sup>Jegyz. Lényegtelen, hogy ini.-nak v. impf.-nak fogjuk fel.

lat esetében különbséget tegyünk ā rnoti és ā rnvati között. Igy 8,24,6-ban az értelemnek sokkal jobban megfelelő jelentéssel ugyanugy fordíthatjuk ā rnomi-t, mint 1,144,5-ben ā rnvati-t: dhanor adhi pravata ā sa rnvati ,aus dem Versteck heraus zieht er seine Bahnen'. 5,74,5-ben is ez a jelentése ā rnve-nek; 1,30,14-15-ben a megfelelő transitiv-causativ jelentéssel bír az ā rnoh ige; így mindhárom előfordulási helyen azonos értelemmel adható vissza ā r-/ugyanaz a jelentése az előforduló nem-praesens alakokban is ā aratam, ā aran nak: 3,33,13; 1,125,7; 5,31,13/. A még előforduló 7 rnv- és 8 rnva- alak között nincs közös fordulatban való szereplés, így szembeállításuk kevésbé tanulságos; jelentéskülönbség ezeknél sem látszik.

rj- 7.oszt.

1,122,13 kim istāsva istarasmir eta isānāsas tarusa rñjate nñ ,werden Istāsva, Istarasmir, diese siegreichen Machthaber, die Herren auszeichnen?' /talán inkább ,zu den Männern eilen', ,den Männern zustreben'/

1,141,6 bhagam iva paprcānāsa rñjate ,sie lassen ihm den Vortritt wie die, die /ihr Glück/ gemacht haben, dem Bhaga' /inkább ,sie streben ihm wie dem Bhaga (bhaga?) zu, nachdem sie (mit ihm: dem Glück?) erfüllt wurde n.']/

~~1,141,8~~ 2,1,8 viśas tvam rājanam suvidatram rñjate ,dir...lassen die Clangenossen...den Vortritt, dir dem zugänglichen König'

2,2,5 tam u havyaṁ manusa rñjatē girā ,ihn zeichnen die Menschen mit Opferspenden, mit Lobrede aus'.

1,37,3 nī yamañttram rñjate ,auf ihrer Fahrt bringen sie das Wunder fertig'

1,6,9 saṁ asminn rñjate girā ,ihm streben die Lobreden gemeinsam zu'



Feltűnő, hogy minden 7.oszt. rñjate /plur.III./  
az I.könyvben és a II.könyv elején van.

4.oszt.

1,140,2 abhi dvijanmā trivrd annam rñjate ,der Zw-eigeborene  
eilt dreifaltig auf die Speise los'

6,37,2 pro drone harayah karmāgman punānāsa rñyanto abhuvan  
,in der Kufe sind die goldgelben /Tränke/ an ihr Werk gegangen;  
sich klarend haben sie sich in gestreckten Lauf gesetzt.'

u.o. 3 abhi srava rñyanto vahēyur ,/die Wagenrosse sollen/  
gestreckten Laufes zum Ehrenpreis fahren'.

A -ya- képzésben sz. okás szerint az activum is me-  
diális jelentésű, ezért képződik activ participium a különben  
általában mediális ragozásu igéből, ugyana zsal a jelentéssel,  
mint a másik /két/ tő mediális alakjai.

6.oszt.

3,43,6 prā ye dvitā diva rñjanty ātāh ,die abermals die ver-  
schlossenen /?/ Toren des Himmels aufstossen' /a fordításban  
Geldner sem biztos; valószínűbb fordítás: ,die den Toren des  
Himmels zustreben'; a pra- igekötő is emellett az értelmezés  
mellett szól: ,felszakítani' értelemben valószínűbb volna  
ava vagy apa praepositio./

5,87,5 yenā sahanta rñjata svarocisah ,mit dem sie siegend  
sich auszeichnen, selbstleuchtend'

5,48,5 sa jihvayā caturanika rñjate ,~~far~~ der Vierseitige tut  
sich mit der Zunge hervor'

1,143,7 agnim mitram na samidhānā rñjate ,Agni...laszt der  
Anzündende den Vortritt wie einem verbündeten Freund'

3,4,7 daiyā hotārā prathamā ny rñje ,die beiden ersten göttlichen  
Opferpriester nötige ich /zum Kommen/'

4,26,1 aham kutsam arjuneyam ny rñje ,ich nötige den Kutsa ,  
den Sohn des Arjuna' /Geldner megjegyzése, a szöveg folytatása



gyanánt: "nämlich zur Hilfeleistung", de ő maga is fel-  
említi az ellenkezőnek a lehetőségét. Csakis az ellenkező  
lehetséges nyelvileg, v.ö. a többi ny ñj-fordulatot. Hogy  
1,174,5-el ellentétben van, az semmit sem jelent; ellentmondás  
gyakori az Rg-védában, akár azért, mert a különböző helyek  
különböző <sup>beállítottságú</sup> szerzőktől valók, akár mivel a mítoszok már elhomá-  
lyosultak./

8,79,4 /699,4/ vrtrā bhūri nyrñjase ,zwingst viele Feinde'  
10,142,2 sāciva viśvā bhuvanā ny ñjase ,alle Geschöpfe  
drängst du gleichsam beiseite,'<sup>+</sup>

1,143,5 sa vanā ny ñjate ,er zwingt die Baume'

1,54,2 rōdasī ubhē vrsā vrsatva vrsabho nyrñjate ,der ...als  
der riesige Bulle durch seine Bulleneigenschaft beide Welten  
zwingt'

Megfigyelhető, hogy a 6.oszt. praesensből nincs plur.III.

\* ñjante. Ez mutatja, hogy a "7.oszt." ñjate plur.III.  
esetében valójában egyszerűen a 6.oszt. ñjate ragozás  
többes harmadik személyének a metrum miatt -ante helyett  
-ate raggal való ellátásáról van szó; v.ö. ohate.

Nyilvánvaló, hogy a 6.oszt. ragozás /ñjate/ a ré-  
gibb 7.osztályu praesens thematizációja útján jött létre,  
de az ősi alak már az Rg-véda legrégibb részeiből is kive-  
szett. Ha tehát athematikus végződéssel ellátott többes harma-  
dik személyt találunk az igéből, az nem a régi nasalis infixu-  
mos, athematikus ragozás maradvénya, hanem modern alkalmi  
képzés. Ezt mutatja az is, hogy ez az athematikus raggal ellá-  
tott alak csak az Rg-véda fiatalabb részeiben fordul elő

<sup>+</sup>Jegyz. A fordítás pongyola; jobb lett volna megtartani a  
máshol alkalmazott 'zwingen' /vagy 'niederdrücken'/ igét,  
ami tökéletesen jó értelmet ad. Nem értjük, miért tesz jegy-  
zetben kérdőjelet Geldner az ige után, annál kevésbé, mert  
Sāyana is kivételesen jól értelmezi: vasīkarosi.

/csoportstílus-jelleggel/, míg a "modernebb" 6.oszt.  
a régi könyvekben is használatos.

Az rnjate+acc. fordulatokat, ahol Geldner, den  
Vortritt lassen' értelmet ad, egyöntetűen az rnj- általános  
használata értelmében ~~देख्योति मेरे तिर~~ /,strebt ihm zu'/  
jelentéssel értelmezhetjük: 1,6,9; 1,143,7; 2,1,8; 2,2,5;  
3,43,6; esetleg 1,161,6. Ezek az accusativusok nem tárgyas  
ige melletti tárgyat fejeznek ki, hanem irányt jelölnek  
tárgyatlan ige mellett, a nagaram gachati típus jellegével.

Jelentésbeli különbség, a genustól eltekintve,  
rnjate és rijate között nem tapasztalható.

rdh- igének egy 5.oszt. praesense van:

1,18,8 ād rdhmoti haviskrtim ,und er macht das Opferwerk  
erfolgreich'

A 7. osztályból egy coniunctivust és participiumot találunk:

1,84,16 ya esam bhṛyam rñadhat sa jīvat ,wem ihre Pflege  
glückt, der soll leben'

1,173,11 yajno hi smendram kās cid rñdhan juhuranas cin  
manasa pariyan ,denn jedwede Anbetung, die gelingt'

~~यज्ञः~~ 3,31,2 anyah kartā sukrtor anya rñdhan ,ist einer  
von den beiden Guttatern der E<sub>r</sub>-zeuger, der andere ist der,  
der den Vorteil hat' /? inkább ,de r glücklich vollbringen-  
de' , bár a himnuszt sem így, sem amugy nem értjük./

10,110,2 manmāni dhībhīr uta yajñam rñdhan ,lass durch  
deine Kenntnisse Gebete und Opfer gelingen und...'/~~a~~ fordí-  
tás, érthetőség kedvéért, felbo ntja a participiumos szerke-  
zetet/

4.oszt.?  
10,85,27 īha priyam prajāya te sam rdhyatām ,hier soll dir  
Liebes durch Kinder zuteil werden'

rdh- ból az 5. és 7. oszt. használata és jelenté-



se között nincs különbség: mindkettő transitív: „glücklich vollbringen” /Grassmann/, a ya-képzés viszont intransitív - passiv jellegű: „glücklich vollbracht werden”, „gelingen”.

rs- kérdése bizonytalan. A két alak /rsati és arsati/ jelentése részben teljesen eltér egymástól. arsati egységesen „ára d, özőnlík” jelentéssel bír, viszont rsati egyrészt ugyanazt jelenti /RV 1,52,7 hṛadam nā hi tvā nyrsanty ūrmayo/, Másrészt „átszur” jelentésű /RV 10,155,2 arāyān brahmanas pate tīksna-sṛṅgodṛsann ihi, és többször AV.B./ . A megoszlás azonban nem az, melyet ~~xxx~~ a PW és méginkább Grassmann alkalmaz, akik egy arsati „stömen” és egy rsati „aufspiessen, füllen” igét vesznek fel, hanem van egy arsati rsati „stömen” és egy rsati „stechen” jelentésű ige / ez utóbbival rokon az rsti- „nyárs” jelentésű főnév/. Hogy e kettő között van-e kapcsolat, egyelőre kérdéses.

kr- nél meg kell elégednünk a két ritkábbképzésű /8. és 2. oszt./ praesens alakjainak teljes felsorolásával; krnoti/5.oszt/ igen sok alakkal szerepel.

### 8.oszt.

10,19,2 punar enā nyā kuru „treib sie wieder heim”

10,145,2 pātim me kēvalam kuru „mache den Garten mir allein zu eigen”

### 2.oszt.

10,39,8 yuvam sadyo vispalān etave krthah „ihr bringet die Vispalā sofort wieder zum Laufen.”

5,74,5 yuvā yadī krthah punar akamam rñve vadhvān „jung, wenn ihr ihn wieder maht, geht er auf das Verlangen seiner Frau ein”

1,112,8 yābhīh sācībhīr vrsanā parāvṛjam prāṇdham sronam caksasa etave krthah „mit welchen Künsten ihr Bullen dem Aussetzling ..., dem Blinden, und Lahmen zum Sehen und Gehen

verhelft'

10,51,7 kurmas ta ayur ajaram , wir bereiten dir ein Leben,  
das alterlos ist'/fordithatnók így is: ,wir machen dir dein  
Leben alterlos'/

10,97,9 yūyam stha nīskrtīh... yad āmayati nīs kṛtha , ihr  
seid die Heilungen... was schmerzt, das heilet ihr'

A suffigálatlan kr- töből képzett többi alak  
/augmentumos idő és nem-indicativusi módok/ tartozhatik  
akár a praesens-, akár az aoristos- rendszerhez. A jelentés  
mindenképpen azonos, v.ö. 10,85,46 imam tvam indra mīdhvah  
suputrām subhāgam kṛnu / dāsasyām putrān ā dhehi pātim  
ekādāsam kṛdhi // A himnusz mutatja, hogy teljesen azonos je-  
lentésű és színezetű kṛnu és kṛdhi<sup>+</sup> Ami fenti alakok és az  
általánosan használt kṛnu- tö alakjainak jelentésbeli viszó-  
nyát illeti, v.ö. 10,145,2<sup>fent</sup> és 4,25,6 suprāvyāḥ prāsural esa  
vīrah susveh paktim kṛnute kevalendrayāḥ ,dieser rasch be-  
zwingende Held beansprucht für sich allein die Kochspeise  
des Somabereiters, der gut zuspricht<sup>++</sup> . - 10,19,2 -nek  
megfelelő fordulat több nincs, de v.ö. az adhvaram devatra  
kṛnuhi /10,110,2/ ,juttasd áldozatunkat az istenekhez',

<sup>+</sup>Jegyz. A környező versszakokban is két-két imptv. van a kérés  
kifejezésére, s ugyanaz az alak ismétlődik a formulákban.  
A kr- vel kapcsolatban kapóra jött a szerzőnek, hogy két azo-  
nos hangalaku forma állt rendelkezésére. V.ö. Renou, La  
valeur du parfait dans les hymnes védiques, p.41 "...une  
habitude générale de la langue védique: le poète se plaît  
à répéter une même idée par des moyens grammaticaux diffé-  
rents."

<sup>++</sup>Jegyz. 10,145,2 kevalam karoti fordulatának megfelelő érte-  
lemmel itt az indeclinabile kevalā alakkal van kapcsolva az  
ige. L.Geldner jegyzetét a helyhez.



devan arvacah krnuhi /6,48,4/ ,fordítsd felénk az isteneket'  
 kitáteleket. - 5,74,5 és ~~7~~ 10,51,7-ben ,vmilyené tesz' jelen-  
 tésű adiectivum praedicativumot vonz a 2. oszt. krthah és kur-  
mah, ami igen gyakori az 5.oszt. krnu- praesens esetében is, pl.  
 8,18,18 tuce tanaya tat su no drāhiya āyur jivase / adityāsa-  
sumahasah krnotana ,verlangert unserem leiblichen Samen\*fein  
 diese Lebenszeit zum Leben, ihr grossmächtigen Āditya's', stb.

A karati - alakok nem 1.oszt. a - praesensek, hanem  
 az athematikus ragozáshoz tartozó coniunctivusok. Nem szól ez  
 ellen az állítólagos kara imptv., mert kara az egyetlen elő-  
 fordulási helyen helytelen olvasat karā helyett, amely coni.  
 sing. I. ; helyesen fordítja ilyen értelemben Geldner.<sup>+</sup>

Ismeretes, hogy a klasszikus szanszkrit csak a karoti  
 alakot őrizte meg, amely az Rg-védában csak a legkésőbbi rész-  
 ben /X. mandalam, mindössze két ízben/ jelenik meg. Így kuru<sup>2</sup>  
 esetében világos, hogy a pleonasmus az ind nyelvben lejátszó-  
 dott történeti fejlődés eredménye: új alak született meg és  
 vele egyidejűleg a régi alak is tovább élt egy darabig, mint  
 archaizmus, majd kiveszett. Az új alak létrejöttéhez nem volt  
 szükség arra, hogy ez az új alak a régitől eltérő, önálló je-  
 lentéssel bírjon: láttuk, hogy jelentése egyezik krnoti-ével.  
 Jelentésileg a 2. oszt. praes. sem különbözik krnoti-től, de  
 feltűnő, hogy egy hely kivételével /5,74,5/ minden 2.oszt. praes  
 a késői könyvekben /I.ésX/ fordul elő. Sőt ākaram tö-impf.  
 is csak e két könyvben szerepel /öt helyen/, augmentum nélkül  
karam /hatszor/ szintén csak I. és X.-ben, míg a puszta gyök-

<sup>+</sup> Jegyz. Rv.4,33,5. - Ennek következtében elesik Gei-  
 ger elgondolása, aki a páliban előforduló kara impe-  
 rativust a védai alak történeti folytatódásának tart-  
 ja /Pāli, §109/. kara a páliban lezajló nagy formakeve-  
 redés terméke, semmi köze sincs ősi alakokhoz.

ből képzett többi alak /kar, ákar, karta, krđhi stb./ egyformán használatos minden könyvben, sőt a gyökképzésű iniunctivus /kar, karma,<sup>1</sup> modális jelentéssel/ csak a II-VIII. könyvben használatos. Ezen az alapon a kr- tő "Wurzelbildung"-jait két csoportra oszthatjuk: egyik a praesens-rendszer /2.oszt./, amelybe a primár végződésű indicativusi alakok /jelen idő/ és az -am végződésű impf. sing. I. tartozik, másik az u.n. aoristos-rendszer, amelynek egy múlt ideje és három nem-indicativusi módja van, a múlt időben azonban sing. I.-t nem képez. Az előbbi /a kr- tőből képzett "Wurzelpräsent-System"/ későbbi képződmény, csak a késői könyvekben fordul elő, az utóbbi /"Wurzelaorist-System"/ minden korban él. Minthogy biztosan megállapíthatólag 2.oszt. praesens-rendszerhez tartozó alak a régebbi könyvekben nem fordul elő, feltehetjük azt is, hogy ákar, ákarma nem 2. oszt. impf., hanem aoristos. Ezt az elválasztást másként, pusztán morphologiai alapon, nem lehet meg ejteni, mert ismeretes, hogy ezt az ápāt-típust képzés szempontjából éppúgy lehet aoristosnak, mint imperfectumnak /a pāti képzésű praesensből, amely azonban az Rg-védában későbbi képződmény/ tartani. /Aor. és impf. megkülönböztetése jelentési alapon még kevésbé lehetséges, mert e két idő jelentése -mint máshol kimutatni igyekeztünk- teljesen azonos az indben/

krs- ből a praesens-rendszerben biztosan basorolható alakokat csak imperativusokat találunk: 1.oszt. karsa<sup>1</sup>, 6.oszt. krsatu<sup>1</sup>, kr-santu<sup>1</sup>, krsasva<sup>1</sup> és egy part.: krsánt<sup>+</sup>.

1. oszt.

5,83,7 ārtim sū karsa vīṣitam nyāncam, zieh tüchtig den auf-

<sup>+</sup>Jegyz. karsathah<sup>1</sup> alakilag lehet 1.oszt. ind. du. II., s Geldner így is fordítja, de a szöveg coni.-i értelmet is megenged: 8,22,6 daśasyāntā mānave pūrvyam divi yavam vṛkena karsathah, az ember iránt kegyesen szántsatok korán reggel /?/ rozsot a farkassal'. V.ö. 1,23, 15 gōbhir yavam nā carkrsat, /Pusa-n/ szántson nekem



gebundenen Schlauch nach unten'

6. oszt.  
4,57,4 sunam krsatu laṅgalaṃ, zum Glück soll der Pflug die Furche ziehen'

4,57,8 sunam nah phalā vi krsantu bhūmim, zum Glück sollen unsere Pflugscharen die Erde umpflügen'

10,34,13 /akṣair mā dīvyah/ kṛsim it kṛsasva, bestelle deinen Acker'

10,117,7 kṛsam it phalā āsitam kṛnoti, nur die pflügende Pflugschar macht satt'

A példák alapján keveset mondhatunk karsati és kṛsati közötti esetleges különbségről. Valószínűleg csak véletlen, hogy az utóbbi 'szántani', az előbbi 'huzni' jelentéssel fordul elő szövegünkben. Ha karsathah ind., ugy ez ellen szól.

kram-: krama- és krāma- praesenssel sz. erepel:

1,144,1 abhi srucaḥ kramate daksināvṛtaḥ, er geht den von recht herankommenden Schmalzlöffeln entgegen'

4,18,11 és 8,89,12 sakhe viṣṇo vitaram vi kramasva, Freund Viṣṇu, schreite so weit als möglich aus'

8,1,4 upa kramasva pururūpaṃ ā bhara vājam, geh ans Werk, bring vielartigen Gewinn' +

rozst az ökrökkel' conī. intens.; karsat 10,28,11-ben biztosan conī., a megelőző vereszekben inkább lehet impf.: suparṇa itthā nakham ā sisāyavaruddhaḥ paripadam na simhā / niruddhaś cin mahiśas tarsyavān godhā tasma ayatham karsa d etat. c és d nyilván összetartozik, erre mutat első sorban a mahiśah-ra utaló tasmai /l.Geldner ad l./, valamint a bölény tarsyavān jelzője, amely az állat víz befulására utal, s ha godhā valóban 'krokodil' jelentésű, a d a c természetes folytatódása.

+Jegyz. Nem világos, miért alkalmazza Geldner következetesen itt is 8,70,7-ben is a fenti fordulatot, holott az upa gachati, upa eti, upa yāti értelme is tökéletesen megfelel: 'jöjj ide'

8,70,7 upa kramasva ,jöjj ide'

10,164,1 apehi manasas pate 'pa krama ,geh fort, Herr des Sinnes, zieh fort'

1,105,6 kad aryanno mahas pathati kramema dudhyo ,können wir auf dem Wege des grossen Aryaman /wandelnd/ den Böswilligen entgehen?'

5,53,11 ganam-ganam susastibhih | anu kramema dhritibhih ,jeden Trupp wollen wir mit Lobpreisungen, mit /frommen/ Gedanken begleiten'

10,90,4 tato visvan vy akramat ,von dem aus ging er nach allen Seiten auseinander'

10,138,5 prakramac chundvur ajahad usa anah ,die Schmucke lief davon, die Usas lies ihren Karren im Stich'

Jelentéskülönbség nem látszik a két tö között.<sup>+</sup>

V.ö. kül. a vy kramasva és a vy akramat kifejezéseket, amelyekben a gondolati tartalom, aspectus stb. azonossága világosan látszik. A krama- /krama- megoszlást metrikai okok nem mindig indokolják, l. 10,90,4, ahol akramat kellene a ritmus kedvéért. Megjegyzendő, hogy krama-ból csak med., krama- ból csak act. alakokat találunk az Rg.védában.

1 ksi- esetében világos a helyzet: kseti ,tartózkodik, nyugszik' jelentésű, ksayati- jelentése pedig ,birtokol'. A participiumok /ksiyant- és ksayant-/ is pontosan követik ezt a megoszlást. A két alak erősen eltérő jelentése két, egymástól független töre utal. Mint már Hübschmann /ZDMG 38, 188 4, S.429/ és Collitz /~~egy~~ BB 18,1892, S.202/ rámutatott, helytelen a két alakot egy közös töből származtatni; etimológiailag is különböző ere-

<sup>+</sup>Jegyz. Így Neisser is, aki a kramati és kramate "Bedeutungsidentität" -jéről beszél, BB 18,311.



detűek /kseti<sup>1</sup>o κτιςω, ksayati<sup>1</sup> o κτωρα<sup>1</sup>, bér ez utóbbi helyett Collitz φθιρος<sup>1</sup> -al próbálja összefüggésbe hozni ksayati igét./ A kettőnek a jelentése csak egy ízben keveredik: lo, 65,8 rtasya yonā ksayathah, az igazság ölen tartózkodtok,<sup>+</sup>

2 ksi-9.oszt. praesense transitiv:

10,27,13 āsina ūrdhvām upāsi ksināti, sitzend zerstört er die Aufrechte in seinem Schosse<sup>1</sup>

675,7 /asvāh/ ksinanti satrūn, /die Rosse/ vernichten die Feinde<sup>1</sup>

4.oszt. praesense azonos jelentéstartalommal intransitiv-passiv: ++

2,9,5 ubhayam te na kṣīyate vasavyam, dein beiderseitiger Reichtum erschöpft sich nicht<sup>1</sup>

1,62,12 sanād eva tava rāyo gābhastau na kṣīyante nopa dasyanti dasma, seit alters schon nehmen die Reichtümer in deiner Hand nicht ab, noch versiegen sie, du Meister<sup>1</sup>

6,45,3 nāsyā kṣīyante ūtayah, nicht erschöpfen sich seine Gnaden<sup>1</sup>

gam-ból a gacchati alakokon kívül nincs biztosan megállapítható praesens, legfeljebb gatha<sup>1</sup>: 8,20,16 yāsyā vā yūyam prāti vājēno nara ā havya vītaye gatha, oder zu wes Lohnherrn Opferspenden ihr Herren herkommet, um ihrer zu begehren<sup>1</sup> A pusata gyökből kép

<sup>+</sup>Jegyz. Hogy nem ,uralkodtok<sup>1</sup> az értelme az igének az adott helyen, mint Geldner feltételezi, az az rtasya yonā/u/ kifejezés általános használatából látszik: v.ö 3,1,11 rtasya yonāv asayat, 3,62,18 yonāv rtasya sīdatam stb. Ezért Grassmann és Ludwig fordítását kell helyesnek elfogadnunk, akik ,sitzen<sup>1</sup> igével adják vissza e helyen ksayati-t. /Másként Collitz, i.m. 204/. Ne feledjük el azt se, hogy a X.mandalamban szerepel a kritikus alak, s e könyvben nem ritkák az igeképzésbeli szabálytalanságok vagy ujitások.

<sup>++</sup>Jegyz. 1. Delbrück, Ai. Synt. 267.

zett többi alak lehet aor.is /részben ind.aor., ami felfogható a 2.oszt. gatha praesensből képzett imperfectumnak is, részben impt. ill. coni.radicalis<sup>+</sup>: agan, aganna, gahi, gamat stb.

A gama- tő csak a gameyam, gamema optativusból rekonstruálható. A gamantu impt. inkább levezethető az athematikus tőből, tekintve, hogy a többi impt. alak mind ebből képződik, \*gama, \*gamantu nincs. Így gama- tő felvévése helyett a gyökhöz járuló -éyam stb. opt.végződéseket kell feltételeznünk, azaz a thematikus opt. végződéseket átviszi a védikus nyelvhasználat az athematikus ragozásba. "... un optatif tel que gamema, comme vanema, sanema, çakema, n'est autre que la survivance d'un optatif autonome" /Renou, Subj.19./ Radicalis képzésnek /"aoristos"-nak/ foghatjuk fel az agamam sing.I.-t is, tekintve, hogy nincs agamam. \*agāh \*agamat thematikus paradigmánk, csak agamam agan<sup>2</sup> agan. Viszont ismét feltűnő, hogy a sing.I. csak az I. és X. könyvben fordul elő /1 + 3 alkalommal/, az opt.sing.I. gameyam<sup>1</sup> /nemkülönb. ben x jagamyam<sup>1</sup>/ ugyszintén.<sup>++</sup>

<sup>+</sup>Jegyz. A coni.opt. és ini. esetében helyesebb volna "Wurzel-konjunktiv"-ról stb. beszélni, mint coniunctivus aoristiról. Renou mutatta ki /À propos du subjonctif védique, BSL 33 /1932/, 5-30 / hogy a karati típusu coniunctivusok nem tartoznak bele a praesens : aoristos /és perfectum/ rendszerbe; l.később.

<sup>++</sup>. Jegyz. Kétséges, hogy feltételezhetünk-e egy gamati- típusu praesenset. Renou /l.m. 19/ indicativusi jellegűnek tartja az idesorolható alakokat; 7,34,20 gamanti esetében mellette szól a morfológiai szempont: az -anti végződés szokatlan a coniunctivusban, de éppen Renou az, aki cikkében előbb /8.old./ rámutat az anti- coniunctivusi rag gyanánt való szerepére az achaiskus karati típusnál. Végeredményben Renounak sem az a szándéka, hogy egy határozottan indicativusi jellegű /gacchati modalitásával bíró/ gamati praesenset mutasson ki, hanem pusztán a gamati típus modális differenciálatlanságára kíván utalni azzal, hogy tagadóba veszi ezen alak egyértelműen coni.aor.voltát; s ebben követjük őt.



A reduplikált <sup>-54-</sup>jagam-tövel is a pleonasticus praesens-~~tövel~~ tövek közé kell számítanunk, mert ajagan sing. II. és III. szokatlan volna reduplikált aoristosnak, nem beszélve a minden képpen szokatlan /perfectumi/ reduplikációról. Azonban megjegyzendő, hogy csak augmentumos alakok és optativusok fordulnak elő a reduplikált töből, praesens nem. /v.ö. még apīpēh/.

Jelentési különbséget találni a különböző gam- praesens tövek között lehetetlen. Sőt gacchati- val teljesen azonos a jelentése és használata a gā- tönek / jigāti/ is. Így az óind praesens szempontjából gam- és gā- esetében nem két töről, hanem ugyanannak a tönek két, abundansképzésű, praesenséről van szó. A jelentés azonosságát illetőleg v.ö. az előforduló simplex alakokat:

- 1,2,3 tava prapracati dhena jigati dasuse / uruci somapitaye ,deine Lippe kommt würzend zum Opferspender, sich breit machend, um Soma zu trinken'
- 3,12,2 indrāgni jarituh saca yajno jigati cetaneh , Indra und Agni! /Zu euch/ gemeinsam kommt des Sängers beachtenswerthes Opfer'
- 3,27,1 devān jigati sumnayuh ,zu den Göttern geht er + , ihre Gunst suchend'
- 3,62,13 somo jigati gatuvid devanam eti niskrtam ,Soma kommt seinen Weg findend'
- 5,87,4 jigati sevrāho nr̥bhih ,kommt der Glückmehrende mit seinen Mannen'
- 10,8,2 svesu ksavesu prathamā jigati ,zieht er als erster in seine Wohnstätten ein'

<sup>+</sup>Jegyz. Alany? Az előző sorban szereplő vajah nem lehet, mert plur.; így a prā praepositio sem a jigati-ra vonatkozik.

8- 9,20,7 és 9,67,19/krīlur makho ha manhayuh/ pavitram soma  
gacchasi ,spielend, schenklustig wie ein nobler Herr, gehst  
du Soma in die Reihe'

1,14 sa id devesu gacchati ,/das Opfer/ gelangt zu den Göttern'

1,16,8 visvam it sávanam sutam indro madáya gacchati ,zu jeder

ausgepressten Trankspende kommt Indra, um sich zu berauschen'

1,83,1 és 2,25 ,4 /asvāvati/ prathamó gosu gacchati /suprāvīr

indra martyas tavotibhih ,als Erster gelangt mit deinen Hil-

fen der Sterbliche zum Rossbesitz, zu Kühen, der /dir/ gut zu-

redet, o Indra'

1,125,5 yah prnāti sa ha devesu gacchati ,wer spendet, der kommt

zu den Göttern'

9,7,7 sa vayum indram asvinā sakan madena gacchati ,er geht mit

seinem Rausche zu Vayu, Indra, zu den Asvin'

9,86,12 agre vaco agriyo gosu gacchati ,~~an~~ an der Spitze der

Rede geht er als Erster zu den Kühen'

10,14,13 yamam ha yajno gacchati ,~~xxxxx~~ zu Yama geht ja... das

Opfer'

10,86,12 yasyedam apyam havih priyam devesu gacchati ,dessen

wasserige Opferspende hier den Göttern erwünscht kommt<sup>+</sup>

caks- ból az athematikus caste mellett kétszer fordul elő thematikus

imperfectum/ thematikus praesens nincs<sup>++</sup>/ :

1,121,2 anu svajam mahisā caksata vram ,der Büffel sah dem

selbsterzeugten Lockweib nach'

9,71,9 divyah suparno 'va caksata ksam ,der himmlische Vogel

<sup>+</sup>Jegyz. Furcsa véletlen - ha véletlen- hogy gacchasi  
gacchati és gacchanti összes praepositió nélküli és  
praepositíós előfordulásaiából csak három esik a II-VIII.  
könyvre, a többi 16 az I. és IX. X. könyvben fordul elő,  
míg gacchathah és gacchatha igen gyakran szerepel a régeb-  
bi könyvekben /18, míg I. és IX-X-ben félannyi./

<sup>++</sup>Jegyz. A kétszer előforduló caksase alak coni.az athem.  
tőből, nem az 1.oszt.praesense, mint Whitney /s.v./ és



sieht auf die Erde herab'

Jelentésileg nem különbözik a 2.oszt. acasta imperfectum / v.ö. pl.4,18,3 parayatim mataram anv acasta ,er blickte der fortgehenden Mutter nach'/, de mindkét hely értä - me olyan, hogy nem derül ki biztosan: augmentum nélküli imperfectum-e ~~csaksata~~ caksata, vagy az ezzel alakilag egyező iniunctivus ? Az 1,121 himnuszra jellemző, hogy a szerző, aki egyébként is sándékosan keresi a homályosságot, egyetlen igénél sem használ augmentumos alakot, nyilván éppen az egyértelműség és világosság elkerülése végett. 9,71,9-ben pedig praesenssel folytatódik a mondat: somah pari kratunā pasyate jah, ez indította Geldnert fenti praesentibus fordításra, feltehetőleg helyesen. Az alak iniunctivusnak való értelmezése mellett szól egy morfológiai szempont: az iniunctivus majdnem mindig thematikus végződéseket vesz fel /főleg a mediumban/ + így tehát caks- ból is caksata az egyetlen lehetséges iniunctivusi képzés. Tekintve, hogy ez volna az egyetlen thematikus /1.vagy 6 oszt./ dublett az athematikusan gyakran előforduló igéből, minden valószínűség az iniunctivusi értelmezés mellett szól és így caks- az Rg-védában nem abundans tő.

1 ci-

1.oszt.

1,190,5 brhaspate cayasa it piyarum ,du strafst viel mehr den Feindseligen, o Brhaspati'

Macdonell / Gr. 321./ veszi: 5,3,9 kadā cikityo abhi caksase no 'gne kadā rtacī yātayāse, coni. kadā után, mint yātayāse is; 945,6 tayā pavasva dhārāyā yayā pīto vicaksase, a relativum coni.-t vonz, mint általában.

+Jegyz. Az iniunctivusnak elkönyvelt csekélyszámu athematikus alak is többnyire inkább értelmezhető augmentum nélküli imperfectumnak.

1,167,8 cayata im aryamo aprasastan ,während Aryaman die Un-  
löblichen Büssen lässt'

6,51,7 ma tat karma vasavo yac cayadhve ,nicht wollen wir  
das tun, was ihr heimsuchet, ihr Guten'

9,47,2 rna ca drhsnus cayate ,und mutig treibt er die Bussen  
ein'

5.oszt.

10,91,5 pari svayam cinuse annam asye ,selber die Speise in  
deinem Munde anhäufst'

10,42,9 krtam yac chvaghnī vicinoti kālē ,/wie/ der Spieler,  
wenn er an der Reihe ist, den höchsten Wurf aussucht'

10,43,5 krtam na svaghnī vi cinoti devanē ,wie der Spieler  
im Spiele sucht er den höchsten Wurf aus'

9,97,58 bhare krtam vi cinuyama sasvat ,wollen wir im Kampf-  
spiel jedesmal den höchsten Wurf tun'

10,87,5 kravyāt kravisnur vi cinotu vrknam ,den Zerstückten  
soll das fleischgierige Raubtier verstreuen'

6,53,4 vi patho vajasataye cinuhi ,siehe die /rechten/ Wege  
aus zur Lohngewinnung'

4,2,11 cittim acittim cinavad vi vidvan ,Verstand und Unverstand  
möge der Kundige seiden'

9,97,17 stukeva vītā dhanvā vicinvan bandhunr imān avaran indo  
vayun ,rinne, in dem du wie die schlichten Wollzotten diese  
nächsten Freunde, die Āyu's, aussuchst, o Saft!'

10,86,19 /ayam emi vicakasad/ vicinvan dasam āryam ,zwischen  
Dasa und Arier scheidend'

3,61,4 ava syumeva invati maghony usā yati ,wie eine /Frau/,  
die die Naht auszieht, kommt die gabenreiche Usas' /?/

A két ci- tő /,gyűjt' és ,észrevesz' = cetati/ nehezen  
választható szét, s nem minden esetben indokolt a szétválasztás.  
A nem-praesens alakokban sincs a két paradigma külön képviselve.



A vi cinoti alak jelentésileg is mindkettőhöz tartozhatik. Viszont a cayate praesens 'megbüntet' jelentésével határozottabban különválnak /vsz. 9,47,2-ben is ezt a jelentést kell feltételeznünk, ha csak nem késői formakeveredésről van szó, tekintve, hogy a IX. könyv a későbbi részek modernebb igehasználátát tükröztetik/. Ha felveszünk egy ci- cayate 'büntet' /~~ci~~<sup>ci</sup> r(w) és egy ci- cinoti 'gyűjt, észrevesz' gyököt /ez utóbbi talán  $\infty$   $\pi o i \dot{e} w$ , szl. činiti/, egyik tö sem abundans a praesensben. A későbbi nyelvben a két praesens formái keverednek.

A ci- vel rokon cit- töből az 1.oszt. alakjain kívül /cetati stb./ csak egy abundans praesens-forma fordul elő: 10,143,4 cite tad vāṃ surādhasa rātiḥ sumatir āsvinā, zu merken sei eure Gunst, euer Wohl Wohlwollen, ihr wohlthätigen Äsvin,<sup>+</sup>

A citana- part. éppúgy lehet aor, mint 2.oszt. praesens. A jelentésről nehéz valamit is megállapítani, mert med. /pass.jelentéssel/ csak az aoristo-sban /pass. -i- aoristos: aceti 'es wurde wahrgenommen, es ist erschienen'/ és a perfectumban /cikite, -/i/re / fordul elő. A cite alak így izolálva van, ami valószínűvé teszi, hogy akár az /a/ceti szerű alakok nyomán, akár más analógiára képződött alkalmi képzés.

jan- és jā- között hasonló a viszony, mint gam- és ga- közt. jan-/jā- esetében a hagyományos lexikographia valóban nem is választja külön a két tövet. A ga- tövel ellentétben, a jā- defectivvé vált: a 4.oszt. jāya- képzést, mint passivumot kezelték /a jelentés ezt indokoltá tette/ és így csak praesens- rendszerbeli alakokat képeztek belőle. Külön passivuma ennek következtében természetesen nincs is.

<sup>+</sup>Jegyz. Geldner fordítása nem kielégítő. cite nem coni., s tad - ot nincs mire vonatkoztatnia. Inkább tad - yad 'akkor-amikor', 'derart - dass' a szöveg kapcsolódása, és értelme ebben az esetben inkább 'es wird wahrgenommen' stb. Helyesen Grassmann: 'es zeigt sich'

Jelentésileg csak az a különbség a jan- tő két praesens-  
se /2.<sup>és</sup> oszt./ és jāya- között, hogy ez utóbbi mindig intransitiv-  
passiv/ activ alakokat nem is képez/, míg az előbbi kettő néha  
intrans./mediumban/, gyakrabban azonban trans./ akár activumban,  
akár mediumban, a két genus között transitiv használatban jelen-  
tészkülönbség nélkül/:

6,15,18<sup>2. oszt.</sup> janisvā devavītaye sarvatātā svastaye ,werde geboren,  
um die Götter herzubitten in Vollzähligkeit zum Heile' /Agnira/;  
4. oszt.

vö. 1,127,9 tvaṁ agne... jāyase devavītaye ,du Agni wirst...für  
den Gottesdienst geboren' és

8,78,5 /698,5/ yaj jāyathā apūrvya maghavan vrtrahatyāya ,als  
du allererster Gabenreicher zur Vrtratötung geboren ward/st' /Ind-  
rára/

4,5,5<sup>1. oszt.</sup> pāpāsah śanto anṛta asatya idam padam ajanata gabhīram  
,schlimm, unredlich, unwahrhaft haben sie dieses geheimnisvolle  
Wort vorgebracht' - ajanata-t nincs okunk Geldnerrel /ad 1./  
aoristosnak felfogni; jan- ból ez lenne az egyetlen tő-aoristos,  
míg általában - is - aoristost képez az ige /ajanista stb/. A  
plur.III. -ati/ata -anti/anta felcserélődéssel már találkoztunk,  
s ezt az egyetlen alkalommal előforduló formát is az azonos je-  
lentésű ajananta<sup>2</sup> impf. alkalmi metrikai variációjának tekinthet-  
jük /8,91,17 tam tvājananta mātarah kavim devāso angirah, 10,7,5  
bāhubhyām aśnīm āyavo 'jananta ./ Az I. oszt. jana- tő alakjaival  
gyakran találkozunk /janāmi<sup>1</sup>, janathah<sup>1</sup>, janāmasi<sup>1</sup>, /janat<sup>3+</sup>/  
janata<sup>1</sup> impt., janata<sup>1</sup> impf, jananta<sup>3</sup>, ajana-stb./ Még gyakoribb

<sup>+</sup>Jegyz. janat ini. lévén, tkp. független a praesens-rendszer-  
től, v.ö. Renou coni. és opt. tanulmányait a rokonformákról  
/BSL XXXI. és XLI./.



a jāyate stb. præs. Praepositionokkal csak ez utóbbi kapcsolódik. Ebből azonban téves volna arra következtetni, hogy jāyate terminativ vagy valami más, hasonló aspectus-jelleggel bír. A jāyate praes. az esetek legnagyobb részében éppugy praepositionók nélkül használatos, mint janāmi vagy a causativ janayati /ebből összesen 2 praepositionós alak fordul elő az Rg-védában/, s az aor. és a perf. mellett is csak elvétve áll praepositio.

jas- ből egyszer fordul elő jasyata /4.oszt. act./:

1,191,7 sarve sākam ni jasyata ,verschmachtet alle zusammen', kétszer a jasamāna-1.oszt. part.:

1,112,6 yābhir antakam jasamānam ārane... jijnivathuh ,mit denen ihr... den in der Grube verschmachtenden Antaka...erquicket habt'

7,68,8 vrkāya cij jasamānaya saktam ,sogar um den Wolf, da es am Verschmachten war, bemühtet ihr euch'

Ezen kívül csak a jajastam<sup>2</sup> imperat. perf. /v.red. aor., így Whitney, Roots, s.v./ szerepel az Rg-védában. A postvédikus irodalom nem használja az igét. Az előfordulási helyek gyér száma miatt részletekbe menő megállapításokat nem lehet tenni az igéről; jelentéskülönbséget 1. és 4. oszt. között nem látunk.

ji- mellett gam:gā-, jan-:jā- viszonyához hasonló jelleggel áll jyā-, azzal a különbséggel, hogy jyā- esetében csak praesens-pleonasmus áll fenn, míg kül. gam-:gā- esetében ige-pleonasmussal van dolgunk: gam- és gā- /jan- és jā-/ igepárnál mindkét igének vannak praesensen kívüli alakjai is /aoristos, perfectum/, jyā- viszont defectiv ige. Valójában indokolatlan egy jyā- fő felvétele jināti és jyate praes. kedvéért: a ji- többől sokkal egyszerűbb levezetni mindkét szóbanforgó alakot. Ami jelentésüket illeti, egyetérthetünk Grassmann megállapításával /Wtb. s.v./: "Die Bedeutung ist von der 2.ji 4<sup>+</sup>... nicht merklich verschieden" 10,27,4 jināmi vet ksama ā santam ābhum ,ich raube den aus<sup>++</sup>,

<sup>+</sup>Jegyz. sc. "jemanden /A/ besiegen, überwältigen" - 2. ji sajtóhiba 1. ji helyett, 1. col.486.

<sup>++</sup>Jegyz. Geldner fordítása kissé szabad, s főlegesen az. A Grassmann-féle "besiegen, überwältigen" mellett megmaradhatunk fenti sor esetében is. Ugyanez áll a következőre is /5,34,5/, mint a hátralevő két példa /9,55,4; 4,25,5 / félreérthetetlenül bizonyítja.

der leere Hände hat, wenn er in Sicherheit ist'

5,34,5 jināti ved amuyā hanti vā dhunir ,er raubt nur so oder erschlägt lärmend'

9,55,4 yo jināti na jiyate hanti satrum ,der überwältigt, aber nicht überwältigt wird, der den Feind erschlägt'

4,25,5 na tam jinanti bahavo na dabhra ,ihn vergewaltigen weder viele noch wenige'

3,59,2 na hanyate na jiyate votah ,von dir beschützt, wird er nicht erschlagen, noch ausgeraubt'

5,54,7 na sa jiyate maruto na hanyate na sredhati na vyat-hate na risyati ,der wird nicht vergewaltigt noch erschlagen, ihr Marut, der erleidet keinen Unfall, verliert nicht den Halt, kommt nicht zu Schaden'

10,152, 1 na yasya hanyate sakha na jiyate kada cana ,dessen Freund nie getötet noch jemals vergewaltigt wird'

A példákából láthatjuk, hogy a 4.oszt. módjára hangsúlyozó jiyate teljesen passzív jelentésű. V.ö. kül.10, 152,1, két hangsúllyal ellátott alak: hanyate pass. és jiyate 4.oszt. áll egymás mellett. A 4.oszt. közismert intransitív-passzív szerepével már fentebb is találkoztunk /jāyate/<sup>†</sup>xx. A 9,55,4 sor pedig annyiból érdekes, hogy mutatja jināti és jiyate viszonyát: egyik act., másik pass., de ezen túlmenőleg nincs közöttük jelentéskülönbség. A többi példa is /5,34,5; 3,59,2; 5,54,7/ mutatja, hogy jināti : jiyate viszonya ugyanaz, mint a hanti : hanyate páré. Az 1.oszt. jāyati jelentésének zonosságára vonatkozólag v.ö. a tárgy nélkül használt /,győz'/ jināti alakot a 9,55,4 és 5,34,5 sorban 4,21,4 verssel: yo vāyunā jāyati gomatiśu ,der mit Vāyu an den Gomatiś

<sup>†</sup>Jegyz. V.ö. Delbrück megállapítását, l.a 2 kṣi- igénél.



/flüssen?/ siegt', vagy 8,16,5 yēsām īndras tē jayanti, die siegen, auf deren Seite Indra ist'. Mutató névmással 4,25,5-ben jīnanti, 1,123,5-ben jayēma áll: jayēma tam dakṣinayā ra-thēna, 'wir wollen ihn mit der /Dakṣinā /als/ dem Wagen besiegen'. Azonban megjegyzendő, hogy legalább is a ránkmaradt négy jīnā-példa között nincs képviselve egy másik jelentésárnyalat, amellyel jaya- a fentiekén kívül még rendelkezik: 'vmit elnyerni', pl. gām, asvam stb. - Praeposíciókat itt is csak a gyakoribb forma /jaya-/ használ, mint jan- esetében is. Itt viszont nem a 4., hanem az 1. oszt. vesz fel olykor praeposíciókat.

Bizonytalan a jēsi, jitam<sup>1</sup> alakok besorolása. Ez utóbbit Macdonell az aoristoshoz v-eszi, de v.8. az itam alakot és hasonlókat a 2. oszt. praesensből, amelyekhez hasonlóan sraṇō vasūni sam jitam, 'ersieget uns Ruhm und Schätze' /9,7,9/ lehet impt. praes., s ebben az esetben egy 2. oszt. praesens-abundans is van az 1.,9./és 4./ oszt. mellett. Fenti fordulat és a jaya-tő megfelelő alakjának jelentésbeli azonosságát ~~illetik~~ a dhanāni sam jayatam /1,108,13/, rayim sam jaya /8,64,12/ stb. fordulatok teszik valószínűvé. - A jēsi típusu alakok kérdése külön probléma; részünkről sem praesensnek, sem aoristosnak, hanem radicalisnak tekintjük. Épen a jēsi is egyike azoknak a -si imperativusoknak, amelyek e típus 2. oszt. abundans praesens gyanánt való értelmezése ellen szólnak: jēsi gyakran /7 izben/ előfordul, míg a 2. oszt. praesens-tő más alakokkal /eltekintve a kétes jitam imperativustól/ nincs képviselve; pedig a praesens-abundansok esetében az a helyzet, hogy ha egy abundans mellék-tőből csak egy vagy két alak képződik, azok rendszerint

2nd § vagy 8is λεγόμενον - ok.<sup>+</sup>

<sup>+</sup> Jegyz. A jēsi rāsi jōsi típusa 1 utoljára Renou foglalkozott és arra a megállapításra jutott, hogy ezek

ji- jinv- 5.oszt. praesense:

5,84,1 prā yā bhūmim pravatvati mahnā jinōsi mahini, die du den Boden erquickest, du Flussreiche'

Az 5. osztályból /jīnu-/ több alak nincs; a gyakori jīnvati stb. ragozásból v.ö. fenti idézettel 1,164,51 bhūmim parjanyā jinvanti divam jinvanty agnayaḥ, die Regengötter erquicken die Erde, die Feuer erquickten den Himmel' és 4,45,3 ā vartanīm madhunā jinvathas pathō, ihr erquicket die Wegspur mit Honig'.

Ugyanazzal a thematizációs jelenséggel állunk szemben, mint fentebb inōti/invati esetében. Az ősi jīnōti alakot a modernebb jīnvati teljesen kiszorította már a Rg-véda legregibb részeiből is. Elvileg lehetséges, hogy 5,84,1-ben az ősi alakot őrizte meg, archaizáló jelleggel, a költő, vagy pedig maga a himnusz régebbi, mint a jīnvati alak általános elterjedése, de egyik feltevésnek sincs sok valószínűsége. A rövid kis eső-himnusz sem tartalmilag, sem nyelviileg nem mutat olyan vonásokat, amelyek kifejezetten régieseknek volnának mondhatók; sőt ami témáját illeti, éppen a késői X. könyvben fordulnak elő leggyakrabban hasonló tárgyú himnuszok. Tehát valószínűbb az a feltevés, hogy az alak ragozási típusának ősi voltától függetlenül, az 5,48 himnusz szerzője egyszerűen az akkor már egyedül élő jīnvati mellé képzett egy alkalmi jīnōsi alakot az invati/inōti típusu igék analógiájára.

~~XXXXXX~~  
Az alakok az iniunctivus i-továbbképzései az egyszótagúság elkerülése végett. Az iniunctivusi származás lehetséges, de az indokolás nem meggyőző: az egyszótagu iniunctivusok és ~~imperix~~ aoristosok nem ritkák az Rg-védában.



jus- ből a következő 1. oszt. praesens-alakok képződnek:

10,105,8 nābrahmā yajna r̥dhag jōsa ti tvē ,kein Opfer ohne feierliche Rede ist gelungen, dass es dir gefalle' +

10,158,2 jōsa savitar yasya te harah satam savān arhati ,hab Wohlgefallen, o Savitr, du dessen...'

1,167,5 jōsad yad im asuryā sacādhyai ,alá es der Asurischen gefiel, sie zu begleiten, ++

10,81,7 sa nō visvāni havanāni jōsat ,er möge an allen unseren Anrufungen gefallen haben'

A jóval gyakoribb 6. oszt. praesenseinek jelentése és használata leginkább az utolsó példával egyezik meg: a jusāti alakok ,kedvelni' jelentéssel bírnak és tárgyas használatuak; leggyakoribb fordulatok a jusasva havyam, jusasva stenam nah - szerűek. Igen ritka a tárgy nélküli szerkezet: 5,46,2 pūsā bhagah sarasvatī jusanta ,Pūsa n, Bhaga, Sarasvatī sollen Wohlgefallen haben' /v.ö. 10,158,2/

A jus- tő praesenseinek jelentésében nem látszik különbség, de megjegyzendő hogy míg az 1. osztályból csak act., a 6.-ból tulnyomóan med. alakokat képez az ige: 6. oszt. act. csak jusat<sup>1</sup> és ajusati<sup>1</sup> fordul elő.

jū- ből a gyakoribb jūnāti stb. mellett csak egyszer fordul elő javētēt : 3,33,1 prā parvatānām... upasthād... vipāt chutudrī payasā javētē ,aus der Berge Schosse stürzen... Vipās und Sutudrī mit ihrer /Milch-/flut hervor'.

A 9. osztályból csak act. alakok fordulnak elő, s jelentésileg is tükröződik az activum : medium viszony a trans-

+Jegyz. ? V.ö. Delbrück, Vergl. Synt. II. 97; de inkább part. locativusa, l. Oldenberg, RV. N.s.1. ,bei dir als befriedigtem'

++Jegyz. A jōsat alak éppugy lehet coni. az erős a-them. tőből/~~xmink~~ u.n. coni. aoristi/, mint ini. ~~xink~~ az 1. oszt. praes.-ből. V.ö. Renou, i.m. 25.

itiv : intransitiv jelentésben: junāti ,siettet, hajt' trans.,  
javate, siet' intrans. A nem-praesens alakokban is ez a viszony  
a két genus között, eltekintve az intrans. part.perf. act., -  
től, amely a part. perf. med.-v-el azonos módon használatos:  
4,11,5 āsū' jūjuvān' arvā, 5,31,11 ratham jūjuvāmsam karat -  
5,29,9 ayātam jūjuvānebhir asvaih.

11-

ből előforduló praesensek:

1. oszt.

6,24,7 nā gam jaranti sarado nā māsā nā dyāva indram avakar-  
sayanti ,Indra, den die Herbste nicht alt machen noch die Mo-  
nate und Tage abmagern'

7,67,10 dhattam ratnāni jaratam ca sūrīn ,bringet die Kleino-  
de und lasset die freigebigen Herren alt werden'

10,31,7 ahāni pūrvīr usaso jaranta ,nur die Tage, die vielen  
Morgenröten werden alt' /vagy a med. itt trans. jelentésű?/

A jarant- part. intransitiv jelentésű, s nem nomen  
actionis, hanem nomen rei actae jellegű, mint a gör. γέρων :  
,agg'.

6. oszt.

1,182,3 āti kramistam juratam paner asum ,geht vorüber an ihm,  
macht das Leben des Knausers alternx'

A jurant- part. jelentése ugyanazt a sajátágot mutat-  
ja, mint jarant--é. V.ö. 1,117,13 yuvam cyavānam asvinā jaran-  
tam punar yuvānam cakrathuh śacībhih ,ihr Asvin habt durch eu-  
re Künste den greisen Cyavāna wieder jung gemacht' , és 7,68,  
6. utā tyād vām juratē asvinā bhūc cyavānāya pratītyam havirde  
adhi yād varpa itauti dhatthah ,und das war für den greisen  
Cyavāna, für den Opferspender eure Vergeltung'

4. oszt.

sa na ūrjēn upābhrty aya krpā na jūryati ,durch unsere Darrei-  
chung von Starkungen altert er nicht in dieser Gestalt'

1,117,4 na vām jūryanti pūrvyā krtāni ,nicht veralten eure  
früheren Taten'

1,152,2 devanīdo ha prathamā a jūryan ,die Götterschmäher



wurden zuerst altersschwach'

A jūryant- part. jelentésére l. 1,117,7 patim jūryantyā asvināv adattam, 'der Ghōṣā/ gabet ihr Asvin noch im Alter einen Gemahl' +

Az 1. és 6. osztályba tartozó abundans formák jelentése azonos /act. 'megöregít', med. vagy ugyanez, vagy 'megöregszik'/, a 4. osztályu alakok activumban is intrans. jelentésűek. Így a jarati és jurati dublett pleonasticus jellegű, jūryati viszont nem.

taks-

2.oszt.

1,162,6 caśalam ye asvayūpāya taksati, 'die den Knauf für den Rossposten zimmern'

8,6,33 vayam tubhya m ... ataksma /sc. sustutim v. matim/, 'formáltunk neked dicsérő éneket'

1,163,2 sūrād asvam vasavo nir atasta, 'aus der Sonne habt ihr Götter das Ross gebildet'

3,54,12 ūrdhvagrāvāno adhvaram atasta, 'die Preszsteine aufrichtend habt ihr das Opfer geformt'

4,35,5 sacyā harī dhanutarāv atasta, 'mit Kunst zimmertet ihr die beiden Falben, die besten Laufer'

Az 1.oszt. ragozásból praes. alak csak egy fordul elő: taksatha<sup>2</sup>; impf. három: taksatam<sup>1</sup>, -ata<sup>8</sup>, -antu<sup>1</sup>; ezen kívül gyakori az impf. és van néhány ini. alak:

4,36,3 punar yuvānā carathāya taksatha, 'wieder jugendlich und beweglich machtet'

10,53,10 yābhīr amrtāya taksatha, 'womit ihr für den Unsterblichen ++ zimmert'

+Jegyz. A jū- participiumai stereotyp gyakorisággal szerepelnek az Asvin-Rbhu mithoszokban /liturgikussá váló sterotypia/

++Jegyz. Inkább: 'zur Unsterblichkeit'; v.ö. fenti carathāya taksatha fordulatot.

Az imperativusok közül 1. az egymás közelében előforduló négy rayim ā taksata, taksantu példát: 4,3 3 ,8 ā taksantv rbhavo rayim nah, hasonlóképpen 4,35,6 és 4,35,8-9 /csoportstílus-jelenség; v.ö. még ugyanebben a részben 4,35,5 és 4,36,3 példát/.

- Az athematikus imperfectumot használó hary atasta /4,35,5/ és asvam nir atasta /1,163,2/ fordulattal vesd össze a hasonló szerepben thematikus imperfectumot alkalmazó verset: 30,60,2 yena harī manasā nirataksata, 'durch das Nachdenken, mit dem ihr die beiden Falben gebildet habt'

2.oszt. taks- és 1.oszt. taksa- praes. között jelentés- vagy használatbeli különbség nincs, megoszlásuk az Rg-véda különböző könyveiben egyenletes, mindkettő activ, egyformán használatosak praepositíóval vagy anélkül. Egyetlen különbség közöttük az, hogy a thematikus alak jóval gyakoribb, mint a másik. A morfológiai fejlődés világos: az improduktív vá vált athematikus ~~nir~~ praesens mellé egyszerű thematizációval mellékalak képződik az indben<sup>+</sup>, amely háttérbe szorítja az athem. ragozást. A morfológiai fejlődés nem von maga után jelentésbeli fejlődést.

tuj- előforduló praesensei:

7. oszt.

9,15,3 esā hito vi nīyate 'ntaḥ subhrāvatā pathā / yadī

tuñjanti bhūrnayah, 'dieser wird zur Eile getrieben /in die Reihe/hinein abgeleitet auf dem von strahlenden /Rossen befahrenen/ Wege, wenn sie ihn eifrig herausschlagen'<sup>x</sup>

9,79,5 evā ta indro subhvaṃ supasasam rasam tuñjanti prathamā abhisriyah, 'also schlugen deinen kräftigen, schönfarbigen Saft, o Soma<sup>++</sup>, die eräten Meister aus'

1,105,2 ā jāyā yuvate patim / tuñjate vrsnyam payah paridāya paridāya rasam duhe, 'die Frau zieht den Gatten an sich. Beide

<sup>+</sup>Jegyz. A themat. taksati ragozás ind különnyelvi fejlemény; az Avesztában még csak athem. praes. használata az igéből.

<sup>++</sup>. Jegyz. Geldnet tévedésből "Ind-ra"-nak fordítja indo-t



ergießen das brünstige Nass; sie gibt ihren Saft hin und melkt /den Mann/ aus'

1,131,2 visvesu hi tvā savanesu tunjate ,denn bei allen So-  
maopfern nötigen sie...dich' +

9,57,2 abhi priyānikāvyā visvā caksāno arsati / haris tunjāna  
āyudhā ,der Falbe rinnt /rennt/, auf alle lieben Dichterwerke  
achtend, seine Waffen zückend'

9,87,6 rayim tunjāno ++ abhi vājam arsa ,Reichtum herausschla-  
gend rinne /renne/ nach dem Siegespreis'

6. oszt.

1,61,14 asyed u bhiyā girayas ca drlhā dyāvā ca bhūmā janusas

+ Jegyz. ~~átalakított~~ sc. Indrát. Általában  
igy a fordítók. De a 'nötigen' megfoghatatlan értel-  
mű kifejezés helyett inkább a fentebbi példákából vilá-  
gosan előtűnő értelmet kell adni e helyen is a tunja-  
te igének: 'schlagen dich aus', 'téged préselnek ki'  
Szómaáldozatról van szó, amelynek tunj- rituális  
szava, l. lejjebb. - A gondolatmenet a következő: Ind-  
rée minden szómaáldozat /indrāya visvā savanāni/, Ind-  
rát akarja mindenki kipréselni magának, amikor a szó-  
mát sajtolja, mert ezzel akarják az emberek a napvilá-  
got elnyerni /svah sanisvavah/. Tehát fenti sor for-  
ditása : 'téged /Indrát/ préselnek ki minden szóma-  
sajtoláson'. Szóma és Indraz alakja összefolyik. Ez  
nem feltűnő az Rg-védában, ahol gyakori a szerepcsere  
az istenek között. Különösen hihető ez a képátvitel  
a szóbanforgó himnuszban, amelynek idézett versszak-  
a így folytatódik: tam tvā nāvam na parsanim sūśasya  
dhuri dhimahi ,dich, der wie ein Schiff hinüberträgt,  
wollen wir an die Deichsel des Kampfliedes bringen'  
A himnusz erőltetett stilusa ~~szokatlan~~ igazolja Ber-  
gaigne hires kitételét: " c'est une rétorique bizarre"

++ Jegyz. A participium hangsúlyozása szokatlan. Az igék  
hangsúlyozása egyébként is erősen ingadozó az Rg-védá-  
ban, ugyanaz az igealak nem egyszer kétféleképpen  
hangsúlyozták. Különösen erős ez az ingadozás a par-  
ticipiumoknál.

tujete ,aus Furcht vor seiner Geburt fahren sowohl die festen Berge wie Himmel und Erde erschrocken zusammen'

1,61, ~~xiix~~ 6 vrtrasya cid vidad yena marma tujann isānas tujann jatā kiyedhāh ,mit der er sogar d-es Vrtra verwundbare & Stelle fand, als er mit der losfahrenden /Keule auf ihn/ losfuhr, allvermögend, was es auch sei schaffend'

3,39,8 bhūri cid dhi tujato martyasya supārāso vasavo barhanāvat, ihr Götter führet ja den Sterblichen zu gutem Ende, wenn er auch ~~viemals~~ ungeduldig ist in seinem Eifer'+

9,91,4 vrscoparistāt tujatā vadhena ye anti dūrād upanāyam esām ,spalte von oben mit wuchtend-er Waffe den, der...'? ++

+ Jegyz. A tujato martyasya kitétel esetében is az tuj- ,szómat sajtol' jelentésére gondolnék, s a fordulatot sunvatah értelmében fogom fel: ,a szóma-áldozatot bemutató embernek átsegítői'.

++ Jegyz. A fordítás bizonytalan az upanāyam jelentésének ismeretlen volta miatt. A tujatā jelentésének megállapítása is részben ettől függ. T.i. nem tartjuk lehetetlennek, hogy c nem d-hez, hanem b -hez /punāna inda ūrnuhi vī vājān ,dich läuternā schliesse die Gewinne auf, o Saft'/ kapcsolódik olyan módon, hogy vr̥sca az ūrnuhi gondolatának megismétlése és szintén vājān-ra vonatkozik: ,sajtolj ki ~~xxxxxxxxxxxx~~ préselő fegyvereddel a hasznót'. Ezt indokolná az a körülmény, hogy a IX. könyvben /a ṣṣāṣa pavamāna -himnuszok gyűjteményében/ a tuj- ige leginkább a ,szómat sajtol' rituális kitételben szerepel. - Ha 9,91,4 c - t így ért elmezzük, d-t teljesen önálló mondatként kell felfognunk és upanāyam - ot a ye anti dūrād upanāyam esām autonóm szövegéből kell megfejtenünk: ,akik közel vagy távol vannak, azoknak ...' /vagy: ,akik közel vannak, azoknak távolról ...'?/. Geldner fordításának helyessége esetén a tujatā participium támogatja azt az értelmezést, amellyel G. az 1,61,6 i-verseket fordította.



1. oszt.

3,1,16 suretasā sravasā tunjamānā abhi syāma prtenāyūnr adevān  
,durch den Ruhm eines guten Samens uns fortpflanzend wollen  
wir die feindseligen Gottlosen bestehen<sup>+</sup>

A példák alapján a tuj- ige valamennyi alakjának /7.,  
6., 1. oszt. praes., s ugyanugy a perf. és pass. alakoknak is,  
amelyek idézésétől itt eltekintünk/ a ,lök, üt' alapjelentést  
tulajdoníthatjuk, a három praesens-képzés között jelentéskü-  
lönbség meglétele nélkül /pleonasmus/. A Szóma-himnuszokban  
jelentésszűküléssel a ,sajtol' jelentést <sup>++</sup> veszi fel az ige;  
ez a liturgikus szóhasználat egyik esete, ami a Védákban gya-  
kori stilusjelenség és más irodalmakban sem ismeretlen. <sup>+++</sup>

<sup>+</sup> Jegyz. A tuj- igének a Szóma-rituáléban kialakult li-  
turgikus ,kisajtol' jelentése alapján érthető meg a  
tunjamāna- szó használata e helyen. A ,fortpflanzan'  
fordítás értelmileg helyes. A tuj- ige ugyan ,fort-  
pflanzan' értelemmel magában sohasem bír, de a retas  
szó mellett a nedv kisajtolásának képe áttevődik,  
átvitt értelemben is, a nemzésre. A medio-passiv part  
icipiumot tartalmazó fordulat nyelviileg így volna  
felbontható: susravo retas tmane tunjantah, ruhkrei-  
chen Samen für uns ergiessend, ahol a tunjantah part.  
siñcantah értelmében szerepel.

<sup>++</sup> Jegyz. V.ö. magyar ,olajútó', orosz ,маслоука'

<sup>+++</sup> Jegyz. A tuj- igének a szómaáldozatnál szereplő li-  
turgikus jelentése /,'kisajtol'/ vivődik át az I.  
könyv idézett Visvadeva - himnuszára /1,105., a kút-  
baesett Trita himnuszra/, ahol a tunjate payah kife-  
jezésben a szómanedv kisajtolásának képe belejátszik  
az ivarnedv kibocsátásának rajzába. Valószínűleg  
nem véletlen, hogy épen a következő versszakban és  
még egyszer a himnuszban /7. versszak/ Szómáról esik  
szó.

tud- ból öt alakkal van képviselve a praesens az Rg-védában:  
6. oszt.

6,53,6 vi pūsann ārayā tuda ,pike mit dem Stachel, Pūsan'

8,1,11 yāt tudāt sūra etasam ,als /der Wagenlenker/ den R  
Etasa der Sonne peitschte'

10,96,4 tudād ahim ,er durchstiess den Drachen'

10,94,14 sute adhvarē adhi vācam akratā krīlayo nā mātaram  
tudantah, bei dem ausgepressten Opfer haben sie ihre Stimme  
erhoben, wie spielende /Kinder/ die Mutter stossend' +

1. oszt. ?

1,58,1 nū cit sahojā amṛto nī tundate ,niemals wird der Kraft  
geborene Unsterbliche angestachelt' ++

Az egyetlen tundate 1. vagy 6. oszt. alaknál /amely  
a nasalis infixumos alakból 1. osztályúvá thematizálódott  
praesensekhez hasonlít/ nem állapíthatunk meg jelentésbeli el-  
térést a nasalis infixum nélküli 6. oszt. alaktól, legfeljebb  
azt, hogy ez az egy alak mediális, míg a többi activ. Egyetlen  
példa alapján még nem beszélhetünk a tunda- tö mediális vol-  
táról. A metrumba 1,58,1-ben tundate nem illenék bele; talán  
ezért alkalmazza e helyen a költő a bővített tundate formát.  
Nehéz e helyzettel összhangba hozni azt, hogy a tud- praesen-  
sében etimológiailag indokolt az -n- /olat. tundo/. Vagy azt  
kell feltételeznünk, hogy az Rg-véda első könyve megőrzött egy  
olyan archaizmust, amely a régebbi könyvekben nem maradt fenn,  
vagy arra gondolnunk, hogy a latin és az ind forma egymástól  
függetlenül fejlődött. A tundate praesens az ind nyelvben nem  
él; fenti helyen kívül csak egy part, fordul belőle elő. -

+ Jegyz. A tudantah part. a hasonlat alanyát képző ra  
grāvanah-ra vonatkozik. De ki az anya? Az alsó saj-  
tolókó? S sumātarah-ennek a jelzője?

++ Jegyz. Esetleg ,niedergeschlagen', a nī praepositio  
miatt? V.ö. nītirati és hasonló összetételekben a  
nī szerepét.



Egyébként tud- jelentésileg közel áll tuj-hoz, egyszer a Szóma-ritukában is szerepel, s a jelentési és alaki hasonlóság arra enged következtetni, hogy ugyanannak a gyöknek két különböző gyök-determinánssal továbbképzett alakjairól van szó. A két ige hasonlósága az abundantiára is kiterjed: mindkét fő előfordul a praesensben nasalis infixummal is, anélkül is, s a nasalis infixumos praesens jelentésileg nem különbözik egyik igénél sem a nasalis infixum nélkülötől.

tr- tőből gyakori praesens 1.oszt. taratixxx stb. activumban /mediumban csak tarete <sup>1</sup>/ és 6.oszt. tirati stb. activumban és mediumban. A két praes. azonban nem pleonasticusan használatos: tirati csak praepositiókkal /legtöbbször prá-val/ fordul elő s fő jelentése átvitt értelmű: prá tirati ,előbbre visz, segít', míg tarati általában konkrét: ,átkel' /főleg apah; a konkrét ,átkel' jelentéshez közelálló használat dvisas tarati stb.<sup>7+</sup> tarati jelentése a prá praepositióval is konkrét marad: lo, 53,8 ut tisthata prá taratā sakāyah ,steiget auf, schreitet weiter, ihr Freunde', míg tirati nemcsak prá-val átvitt, hanem a többi praepositióval is: ava tirati ,lever', lo, 133,5 ava tā-sya balam tira ,dessen Stärke halte nieder', 1, 101,5 indro vó dasyūnṛ adharān avātirat ,Indra, der die Dasyu's unterwarf' stb.; nī tirati jelentése ugyanaz: 8, 324,3 ny ārbudasya vistāpam varṣ-mānam brhataś tira ,demütige die Höhe, die Grösse des hohen Arbuda' stb.; ā tirati ugyanaz: 4, 30,70 ātrāha dānum ātirah ,damals unterdrücktest du den Dānu' stb.<sup>++</sup>; ~~xxxxx~~ csak vī tirati

<sup>+</sup> Jegyz. E két közismert fő jelentésre példákat fölösleges felhozunk.

<sup>++</sup> Jegyz. ā tirati jelentése nem egyértelmű: 7, 7, 6 ete dyumnēbhir viśvam ā tiranta ,diese haben an Glanz alles übertroffen' /?/, 8, 85, 1 /705, 1/ asmā usāsa ā tiranta yāmam ,für ihn hielten die Morgenröten ihr Kommen', 2, 17, 2 mahimānam ātirat ,die volle Grösse erreichte.

osztózik taratī konkrét, 'átkel' jelentésében: 10,49,9 aham ar-  
nāmsi vi tirāni, 'durchschreite die Fluten' stb.

A táratī praesensből is kifejlődik a konkrét ['átkel'] mellett egy átvitt jelentés, de más irányban, mint tirátī-nál: a dvisas taratī, duritā taratī, 'nehézségeken átkel, nehézségeket legyőz' használaton keresztül kialakul a táratī, 'legyőz' jelentése, pl. 3,49,2 yam nu nakih prtanāsu svarāja m dvitā taratī, 'den keiner jemals in den Kämpfen überwindet', 7,32,13 pūrvīs ca-  
na prasitayas taranti tam ya indre karmānā bhuvat, 'auch viele Angriffe bemeistern den nicht, der sich durch Opferdienst bei Indra in Gunst setzt'.

A participiumok /tárant- és tiránt- pontosan követik a verbum finitum ~~jaisx~~ alakjainak jelentésmegoszlását.

tr- esetében tehát a praesens-abundantia a jelentés differenciálódásához vezetett, amelynek során a -z act. táratī megtartotta eredeti konkrét jelentését, míg tirátī, med. alakban is használva és mindig praepositíókkal ellátva, átvitt értelmű lett. Valamennyi jelentésárnyalat egyformán képviselve van az Rg-véda régebbi és újabb részeiben.

A fenti praesens-párral szemben, amelyek nem pleonasticus jellegűek, egy sokkal inkább pleonasticusnak mondható 2π23  
λεγομενον is képződik a tr- töből: 10,76,2 mahā rāve cit  
tarute yād arvatah, 'die seine Rennpferde überholt zu grossem Gewinn' <sup>+</sup>. tarute jelentése a tirátī praesensét követi. Ez az alak azonban több szempontból gyanús. Gyanús a képzésmódja /8. oszt./, gyanús, hogy 2π23 λεγομενον és gyanús, hogy éppen a

<sup>+</sup>Jegyz. Geldner fordítása nem világos. Eltekintve attól, hogy a tr- tö nem szokott ezzel a jelentésárnyalattal szerepelni, a -z egész beállítás nehézkes. A 'seine' /t.i. des Nebenbuhlers; G.jegyzete/ betoldására nem nyújt támpontot az ind szöveg, s az sem bizonyos, hogy yād a versszak elején lévő sávanan-ra vonatkozik és nem határozószó /=yādi/. Akár így, akár úgy értelmezzük yād-ot, taruta arvatah ~~xxxx~~ for-



X. könyvben fordul elő. Ilyen körülmények között nyilvánvaló, hogy késői képzés, éppugy, mint a hozzá mindhárom tekintetben hasonló kuru, azonban azzal a különbséggel, hogy kuru késői fejlemény, de élő alak, amely a későbbi nyelvben kiszorítja a régi alakokat, míg tarute alkalmi képzés és később nincs semmi nyoma.

A három praesens-abundanssal rendelkező tr- tő mutatja, hogy a praesens-abundantia lehet állandó és lehet alkalmi jellegű. Végigconiugált paradigma van tárati és tiráti praesensből, míg ~~marat~~ a tarute praesensből pusztán a költői szabadság képez egy rendhagyó alakot.

trp-ből leginkább imperativusok fordulnak elő mindkét abundans praesensben:

5. oszt.

2,16,6 indra somasya vrsabhasya trpnuhi, Indra, trink dich am bullenhaften Soma satt'

2,36,4 pibāgnīdhtāt tava bhāgasya trpnuhi, trink aus dem Becher des ~~Agni~~ Agnīdh, erlabe dich an deinem Anteil'

8,35,10 pibatam ca trpnutam cā ca gacchatam, trinket und tut euch gütlich und kommet her'

1,110,1 svāhākrtasya sam u trpnuta rbhavah, tut euch, ihr Rbhu's, an dem mit Svāhā gesegneten /Trank/ gütlich'

Coni. a trpnu- tőből:

3,42,2 kuvīn nv asya trpnavaḥ, gewiss wirst du dich daran erlaben'

6. oszt.

8,45,22 trmpā vy asnuhī madam, tu dir gütlich, erreiche den vollen Rausch'

1,23,7 sajur ganena trmpātu, mit seiner Gefolgschaft zusammen soll er sich gütlich tun'

4,46,2 vāyo sutasya trmpatam, trinkt euch satt am Gepressten,

ditása minden valószínűség szerint, treibt vorwärts seine Rosse /zu grossem Gewinn/ '.

Vāya /und Indra/

8,35,24 svāhākr̥tasya tr̥patam sutasya devāv andhasah, 'tut euch gütlich, ihr Götter, an dem mit Svāhā besegneten ausgepressten Trank'

3,12,3 tā somasyeha tr̥patām, 'die sollen sich hier an Soma satt trinken'

somasya tr̥pasi előfordul 8,4,12 ; Vālk. 5,4. tvānīdo nī tr̥pasi 8,59,10.

Az 5. oszt. <sup>x</sup>tr̥pn̥oti és 6. oszt. <sup>x</sup>tr̥p̥āti között nincs különbség a jelentésben; egyformán használatosak tárgy kitételével /gen./ és anélkül, egyforma az aspectusuk, egyformán activumban használatosak és liturgikus vonatkozásuk is közös /a szóma-ivó istenek kultuszában szerepelnek/. Képzés szempontjából megjegyzendő, hogy két nasalis képzésű praesens áll egymás mellett: egy athematikus nasalis suffixumos és egy thematikus nasalis infixumos; hogy egy dubletten belül szerepel mindkét alak, mutatja azt a többek által kétségsbevitelt tényt, hogy a nasalis praesensek alakulásában a metathesis fontos szerepet játszik.

dabh- töből az 5. oszt. praes. egyetlen alakot képez: 1,55,7 na tvā ketā ā dabhnuvanti bhūrnayah, 'deine ungeduldigen Erwartungen... tauschen dich nicht'. A jelentést illetőleg v.ö. a gyakran előforduló 1. osztályu ragozás alakjai közül 6,44,12 mā tvādāmāna ā dabhan maghaneh, 'nicht sollen die Kargen die Freigebigen um dich betrogen', 7,56,15 nū cid yam anya ādabhad arāvā, 'den niemals ein anderer Missgünstiger hintergehen soll', 7,32,12 ya indro harivān na dabhanti tam ripah, 'ihn, der der Falbenfahrer Indra ist, hintergehen die Schelme nicht'.

A dabhnuvanti <sup>2nd 3rd 4th 5th 6th 7th 8th 9th 10th 11th 12th</sup> és a <sup>x</sup>dābhati - alakok jelentése között nem látszik különbség. Az I. mandalam dabhnuvanti alakját nyilván metrikai szükség hozta létre. Az alkalmi dabhnuvanti alak képzésmódjával kapcsolatban azonban fel kell hívunk a figyelmet egy körülményre: mint a <sup>x</sup>tr̥pn̥oti



-nu-praesens mellett egy trapaati nas. infixumos 6. oszt. áll, úgy a dabh- tőből sem dabhnuvanti az egyetlen olyan alak, amely nasalist tartalmaz: a causativumban előtűnik az eredeti m mássalhangzó /dambháyanti/. Az 1,5 5 himnusz szerzője tehát olyan tő mellé képzett alkalmi nasalis /-nu-/ praesenset, amely más alakokban belső nasalist tartalmaz.

dās- nem valódi abundans praesentis; dāsati és dasyati <sup>+</sup> jelentésben erősen eltér egymástól; Grassmann a kettőt külön ige gyanánt ~~vesz~~ veszi fel szétárába. A 4.osztályba tartozó dasyati intransitív /mint a legtöbb -ya- praesens/, jelentése 'kimerül', a magyar szó mindkét értelmében /,elfogy'és ,kegyengül'/, viszont a stereotyp használatu <sup>++</sup> dāsati 'értani akar valakinek, fenekedik valakire' jelentésű. A két ige közös eredete valószínű <sup>+++</sup>, a

<sup>+</sup>Jegyz. A dās- tőből csak dasyati praesens van; a dāsati <sup>2</sup> alak ini., s mint az iniunctivusok általában, radicalis képzés: közvetlenül a gyökből képződik, nem tartozik sem egy nemlétező \*dāsati praesens rendszerébe, sem egy szintén nem létező \*dāsati aor.-hoz.

<sup>++</sup>Jegyz. dāsati mindig ya no bhidāsati, yo smān abhidāsati stereotyp szövegben fordul elő. /N.b. nem syntagma gyanánt; a szórend ez, de a közbetoldott szavak különbözőképpen szakítják meg a fordulatot./ Ez is az Rg-véda stereotyp fordulatkincséhez tartozik, amire fentebb /prāksinā igével kapcsolatban, 23.o./ céloztunk. Másrészt a dāsati ige, a dāsatah participiumot is beleértve, legtöbbször /8 eset közül ötször/ a X. könyv második felében fordul elő, ami egyrészt lehet annak következménye, hogy a későbbi használatban elterjedt a fordulat, másrészt lehet csoportstílusjelenség.

<sup>+++</sup>Jegyz. Nincs biztos ieu. etymon, amely a kérdést eldöntené. W.-P. és P. is két külön tő gyanánt veszi fel, dāsati - t de Saussure nyomán δῆω -val hozva kapcsolatba, dasyati & t a germán tasa stb., 'ausfasern' igéhez kapcsolva. Az erősen eltérő jelentés /kül. az elsőnél/ valószínűtlenné teszi e rokonításokat. - L. W.-P. I.814 és 766.

,megfosztás, megkárosítás' alakpfogalmából levezethető mindkét jelentés/ a praesens tantum dāsati defectivitása mutatja secundár képzésű származék voltát/, de az Rg-védában már erősen eltávolodott egymástól a kettő.

dā- igének három abundans praesense közül kettő gyakran előfordul. Legtöbbször a dādāti ragozással találkozunk az Rg-védában, de a dāti típus sem ritka; a dādāti ragozásból inkább nem-indicativusi alakokat találunk. E három abundans praes. mellé az impf. kedvéért felvehető egy negyedik is: dā- tőből adat.

A formák erősen összefolynak, úgyhogy nehéz őket osztályozni. A morphologiai elosztásnál leghelyesebb két alaptípust vennünk fel: a dādāti red. praesenset /3.oszt./ és dāti tā gyök-praesenset /2.oszt./. Mindkettő mellett áll augmentumos alak /impf./ is: ádāt és ádāt, de a dāti-hoz tartozó ádāt impf. egyben az ige u.n. aoristosa; más aoristost nem is képez a dā- tő.<sup>+</sup> Ahelyett, hogy emiatt a dāti praesenset "Aoristpraesent" - nek neveznők, helyesebb, ha az ádāt mā alakot praeteritum radicale, a dāti praesenset praesens radicale gyanánt könyveljük el. Imperativus is képződik mindkét tőből: mā dādāhi stb. dādāti-ból, dātu<sup>2</sup> /és esetleg dehi/ dāti-ból. Optativust csak dādāti-ból találunk: dadīma<sup>2</sup>, dadīra<sup>2</sup> /med./. Coni. -ā- ra végződő tőnél nehezen képzelhető el. - Mindezek az alakok dāti-ból csak activumban, dādāti-ból leginkább activumban, ritkán mediumban, fordulnak elő. A dādāti és a dāti típus gyakoriságára vonatkozólag megjegyzendő, hogy az összes előforduló alakok száma /leszámítva mindkettőből a mult időt/ az előbbiből több, mint négyszerese az utóbbinak.

A harmadik praesens-abundans /dadate/ nem válik élesen külön a szabályos dādāti reduplikált praesensstől. Indica-

<sup>+</sup> Jegyz. Eltekintve néhány mā s-aor.-nak felfogható, de nem indicativusi szórványalaktól: dāsati, dāsathah, disiṣya, és természetesen a pass. i-aoristostól: dāyi.



tívusi formák közül mindössze két +  $\alpha\pi\alpha\varsigma$   $\lambda\epsilon\gamma\acute{o}\mu\epsilon\nu\omicron\nu$  praes.  
fordul elő: dadate<sup>1</sup>/v.ö. datte/ és dadāmahe<sup>1</sup>/v.ö. dadmahe/  
Ezen alakok ritkasága /egyetlen alkalommal való előfordulása  
ugyanakkor, amikor a szabályos képzési másik alak igen gyako-  
ri/ mutatja, hogy nem valóban élő dublettről, hanem a költők  
rögtönzéséről van szó. A képzés a reduplikált tő tematizálásá-  
val történik; a reduplikált pra-esensből abstrahálódik egy  
dad- tő és ehhez járulnak a megszokott tematikus ragok. Mindkét  
alkalommal a metrum kedvéért történt az alak teremtése:

1,24,7 abudhne rājā varuno vanasyordhvan stūpam dadate pūṭadaka-  
sah ,im bodenlosen Raume hält König Varuna von lauterer Willens-  
kraft die Krone des Baumes oben fest', ++, tristubh-metrum; 3,21,  
5 ojistham te madhyato meda udbhrtam pra te vayan dadāmahe ,das  
kräftigste Fett, aus der Mitte herausgenommen, bringen wir dir  
dar', +++ virāḍrūpā satobhratī - metrum.

Ezen kívül csak a dadah, dadat alakok fordulnak elő  
/gyakran/ a dada- tőből /valamint a dādamāna- part., amely a-  
zonban jelentésénél fogva nem annyira az 'adni', mint inkább

+ Jegyz. vagy három? A dadati<sup>1</sup> praes. jelentésileg le-  
het sing. is, plur. is, s alakilag mint sing. tar-  
tozhatik a dadāte tipushoz, mint plur. szabályos kép-  
zés dādāti-ből /dādāti plur. 3 III. háromszor előfor-  
dul/: 2,35,10 hīranyarūpah sa hīranyasamdra apām na-  
pāt sed u hīranyavaznah hīranyavāt pari yoner nisā-  
yā hīranyadā dadat annam asmai ,goldähnlich, wie  
Gold aussehend ist der Apām Napāt, derselbe auch gold-  
farbig, nachdem er sich niedergelassen hat aus golde-  
nem Schosse/kommend/. Die Goldgeber geben ihm Nahrung  
Nem tudni, mire vonatkozik hīranyadā s emiatt bi-  
zonytalan, hogy az alak sing.nom. s e vagy plur.nom.  
Geldner Sāyana nyomán az áldozatot bemutatatókra vo-  
natkoztatja, Grassmann viszont az Apām napāt-nak ne-  
vezett Agnira. Az sem biztos, Az sem biztos, hogy c  
alánya az ab - ben szereplő Apām napāt; lehet, hogy  
hīranyadā az alany nisādyā-hoz.

a ,kötni' jelentésű dā- tőhöz tartozik. dadah és dadat azonban coni. vagy ini. Iniunctivusi jellegem mellett szól az, hogy dadat néha mult idejű jelentésű: 5,61,10 yo me dhenūnām satam valdadasvir yathā dadat ,aki száz tehenet adott nekem, mint Vidadasva fia' <sup>††</sup>, 8,5,37 yathā cic caidyah kasuh satam ustrānām dadat ,wie Kasu, des Cedi Sohn, hundert Kamele schenkte'. Az alak megteremtésére azért volt szükség vagy inkább lehetőség, mert a dā- tő különböző módjai és töveik teljesen összefolytak. Az igéből coni.radicalis nem képezhető, ill.nem tüntethető fel benne a coni.st az ind.-tól megkülönböztető hosszú -ā- kötőhangzó és így egybeesik az iniunctivussal /dāh, kb. 30 előfordulás az Rg-védában, dāt 13-szor./ Hasonlóképen a dadā- praesens-tőből sem képezhető coniunctivus, mert azx indicativussal volna azonos. ~~Rxax~~ A formák ilyen összevisszasága közepette abstrahálódik a dad- tő/a gyenge praes. - tővel egyező alak<sup>7</sup>; e dad-tő olyan szerepet tölt be, mint kr- ből kar- /karat, -i/, yu- ből yuyo- /yuyavat/.

<sup>††</sup> Jegyz. Fenti alak értelmileg közelebb áll a ,köt' jelentésű ~~xxxx~~ dā- tőhöz, de ez utóbbi praepositíók nélkül máshol nem fordul elő. Akármelyik igéből ~~xxxx~~ származtatjuk dadate-t, lefordítani ugyanugy fordítjuk a sort; így legutóbb Thieme /Unters. z. Wortkunde u.Auslegung d. RV., 1949, S.68, Anm.1./, mindössze "hált fest" helyett "hált" igét alkalmazva.

<sup>†††</sup> Jegyz. Vagy coniunctivus? Így Macdonell, V.Gr. p. 342.

<sup>††</sup> Jegyz. Geldner itt coniunctivust fordít: ,schenken werde', de nem látjuk világosan, miért; a szövegösszefüggés mult időt kíván.



Az ilyen módon létrejött ~~dad-a-~~ dad-a-, thematikus praesens-tőnek is felfogható tő-alak szolgált alapul további tő-variációk létrejöttéhez. Ahogy ~~dadā-~~ dadā- mellett állt dada-, úgy dā- mellé is képződött da+ : adam<sup>1</sup>, adah<sup>1</sup>, adat<sup>3</sup>.  
~~Exkúzió~~ A védikus abundans-képzések általános sajátosságainak ismeretére támaszkodva, megállapíthatjuk, hogy e képzések alkalmi jellegűek, nem nyulnak vissza az ind különnyelvi korszak előtti időbe; részben az Rg-védén belül is csak később jelennek meg. Elhibázott dolog ~~ixx~~ ezeknek az alakoknak a kedvéért az ~~ixx~~ indo-európai \*dō- tő különböző gyengült ablaut-fokait feltételezni. Fenti alakok nem vezethetők vissza ieu. előzményekre. Hasonló a helyzet a dhā- tővel.

Az alakok sokfélesége nem jár együtt a jelentés sokféleségével. Eltekintve a bizonytalan hovatartozású ā dā-tól,<sup>+</sup> amelynek jelentése az általános jelentéstől erősen eltér, a többi alakban sem a fogalmi tartalom, sem a csalekvéssel kapcsolatos jelentésárnyalat /aspectusok stb./ terén nincs különbség, mint már Bloomfield célzott rá/i.m.p. < ~~xxvi~~ /; nem figyelhető pl. meg a reduplikált alakoknál iteratív-intensív jelentés, mint ~~Delbrück~~ nyomán fel szokás tételteni<sup>++</sup>. V.ö. dāti előfordulási helyeit dadāti néhány alakjával:

dāti  
4,8,3 dāti priyāni cid vasu ,er gibt uns gar liebe Güter'  
5,48,5 nā tasya vidma purusatvatā vayam yato bhagah savitā dāti vāryam ,so begreifen wir das nach Menschenart nicht, woher Bhaga, der Zuweiser, die wünschenswerte Gabe gibt'

<sup>+</sup> Jegyz. A PW. és Grassmann is az a dā- ,adni' gyökéhez veszi, az ā dā- ige ,venni' jelentésű származéka. Az jelentés azonban olykor azt a lehetőséget sem zárja ki, hogy ā dā- a ,kötni' jelentésű gyökér származéka. Vsz. keveredett a két, etimológiailag különálló gyök alakja és jelentése.

Az ā dā- jelentésfejlődéséhez v.ö. még a dhā- val kapcsolatban mondottakat, l. lejjebb, s.v.

<sup>++</sup> Jegyz. L.pl. ~~xxviii~~ <sup>Vergl. Synt. II. 175</sup>

6,24,2 vājī stuto vidathe dāti vājam ,als Sieger in der Opferrede gepriesen verleiht er den Siegerpreis'

7,15,12 tvam agne vīravat yaso devasx ca savitā bhagah / dātis ca dāti vāryam ,du, Agni, /gibst/ das Ansehen, das der Sohnreiche hat, und der Gott Savitr, Bhaga und Diti geben die erwünschte Gabe'

7,42,4 sa viśe dāti vāryam iṣatyai ,gibt er diesem ganzen Clane alles Wünschenswerte'

dādāti  
5,6,3 agnir hi vājinam viśe dādāti visvacarsanīh ,denn Agni, der allen Völkern angehört, schenkt dem Clan einen Sieger'

7,27,3 tato dādāti dāsuse vāsūni ,davon schenkt er dem Opfern den Güter'

10,107,7 daksināsvam daksinā gām dādāti ,die Daksinā schenkt dasx Ross, die Daksinā ein Rind'

Ami az egyes könyvek közötti megoszlást illeti, kevés szabályosság figyelhető meg az előfordulások helyében. A dādāti típus minden könyvben használatos; dāti mind az öt alkalommal /ennyiszer találkozunk vele/ régebbi könyvekben fordul elő. A dehī impt., amely a klasszikus nyelvben is tovább él és suppletivismussal daddhi-t pótolja, a X. mandalamban is többször előfordul.

dās- 2.oszt. praesenset:

1,127,4 tejistābhir aranibhir dāsty avase 'gnaye dāsty avase ,mit den am schnellsten feuerfangenden Reibhölzern wartet er auf, um seine Gunst /zu gewinnen/, wartet er dem Agni auf, um seine Gunst /zu gewinnen/

5.oszt.

8,4,6 putram prāvargam kṛnute suvīrye dāsnoti namauktibhih ,er macht, dass sein Sohn in Meisterschaft vorangeht, /wer dir mit Huldigungsreden aufwartet' /?/

1.oszt.

1,93,10 yō vām ghr̥tēna dāsati ,xx wer euch mit Schmalz beschenkt

1,151,7 yō vām yajñaih śasamāno ha dāsati ,wer euch mit Opfern



dient und spendet'

6,68,5 indrā yo vām varuna dāśati tman ,wer gegen euch, Indra und Varuna, von selbst opferwillig ist'

7,59,2 és 8,27,16 yo vo varāya dāśati ,wer eurem Wunsch entspricht' +

6,16,31 yo no agne dureva ā marto vadhāya dāśati ,wenn uns, Agni, ein Sterblicher in böser Absicht der Todeswaffe preisgibt' ++

Feltűnő a dāśati alaknak kizárólag vonatkozó mellékmondatokban való szereplése, amelyekben a védikus nyelv előszeretettel használ coniunctivust. Ez azt a gyanút kelthetné, hogy dāśati az athematikus dāsti-hoz tartozó coniunctivus. Ebben az esetben a hasonlóan mindig coniunctivusi szerepű dāśat alak is coni. volna, nem ini. /a kettő egyébként jelentésileg nem válik el egymástól/. Négy körűlmény szól ez ellen. Egyik az, hogy az egyszer előforduló dāśasi vsz. ind. jelentésű: 8,24,2 śavasā hy āsi śruto vrtrahatyena vrtrahā / maghair maghono āti sūra dāśasi ,denn du bist durch deine Übermacht berühmt, durch die Vrtratötung als Vrtratöter. Mit Gaben überschenkst du Held die Freigebigen'. Másik ellenérv az, hogy dāśat-on kívül dāśāt coni.-al is találkozunk, ami csak egy 1.oszt. dāśati indicativus megléte esetén lehetséges. Harmadsorban pedig két 1. oszt. impf. is szerepel az Rg-védában: ādāśat és ādāśan, amelyek közül az első csak 1.oszt. képzés lehet /ādāśan lehetne 2.oszt. is/. Végül a dāśant- participiumot is több-kevesebb valószínűséggel a part. praes.-ek közé sorolja a hangsúly, nem az u.n. aor. participiumaihoz. - Az, hogy dāśema opt.-t képez az ige, nem bizonyít semmit, mert az -ema opt. képző ilyen alakban hozzájárulhat a puszt-

+ Jegyz. Megfelelőbb fordítás volna: ,wer euch euerem Wunsche gemäss huldigt'

++ Jegyz. Az ige értelme nem egészen világos. Talán ,áldoz > feláldoz' jelentésfejlődés? Vagy mágikusan: ,aki pusztulásunkért áldozik, ?

ta ~~gyökérhez~~ gyökérhez is /radicalis képzés/. - Ezek alapján fel kell vennünk egy dāsati 1.oszt. indicativust is<sup>+</sup>.

A pleonasmus dāsti és ~~da~~ dāsnōti között teljes, /a két idézett ἄταξ λεγόμενον azonos szerepűnek látszik, /a dāsati praesens modalitás tekintetében különbözik a másik kettőtől; aspectus szempontjából azonos velük.

duh- ből egy ἄταξ λεγόμενον āduhat 6.oszt. impf.-ön kívül /10,61,19 idam dhenur aduhaj jāyamānā, die Kuh hat bei ihrer Geburt dieses All als Milch von sich gegeben./ biztosan megállapíthatólag csak 2.oszt. praesensek fordulnak elő. Az előforduló dōhase<sup>1</sup> és dōhate alak, amelyeket Macdonell és Whitney 1.oszt. praesenseknek értelmez, coniunctivusok a duhé ~~duh~~ gyök-praesenshez: 1,134,4 tubhyam dhenuh sabarduhā viśvā vāsūni dohate, für dich soll die

<sup>+</sup> Jegyz. Ebben az esetben is feltűnő, hogy valamennyi előforduló dāsati indicativus jelentésileg köze<sup>1</sup> áll a coni.-hoz. Ez Renou eventualis-elméletét /1. i.m./ támasztja alá. Renou a karati típust mint félig indicativusi, félig coniunctivusi szerepű alakot /"eventualis"/ fogja fel, amelyből egyfelől a coni., másfelől a bhāvati típusú ind. praes. fejlődött. A dāsati ige is példája lehet ennek a differenciálatlan, félig ind., félig coni. eventualisnak: mind a két szerepet viszi. Ind. jelentésű egy ízben /dāsasi 9,24,2/ és mint ind.-hoz, képződik hozzá impf., part. és határozottabb jellegű coni./dāsāt/, a coni.-i szerepet pedig vonatkozó névmás után viseli. - karati - től abban tér el, hogy megmaradt a mindkét módot képviselő eventualisi fokon, inkább az ind. felé hajolva el és nem képezve, ill. ritkán használva más ind.-t, míg karati a ~~karati~~ kṛnōti ind. praes.-el szemben coni.-á vált. Ennek a fejlődésmenetnek megfelel a z is, hogy a dāsāt coni. főleg az I.könyvben fordul elő, amikor a dāsati forma eredeti eventualis jelentése már elhalványodott és coni. gyanánt praegnansabb képzéshez kellett folymodni.

Renou elméletéhez lényegében hasonló Kuiper elgondolása a coni.-i praesensekről /Nasalpr.95sk/



Kuh Sabardughā alle Güter milchen' /bár ez ind. is lehet/;  
 /5,44,1 értelmezése bizonytalan/; 8,82,3 /7o2,3/ sā na indrah  
sivah sakhāsvāvad gomā yāvat / urudhāreva dōhate, dieser lie-  
 ber Freund Indra möge uns eine Menge Rosse, Rinder, Korn mile-  
 chen /spenden/ wie eine breitstrahlige Kuh /die Milch/'; 9,18,  
 5 yā ime rodasi mahi sam mātareva dōhate, der diese beiden  
 grossen Welten wie zwei Mutter/kühe/ melkt' /yāh után!//; 9,86,  
 18 yā no dōhate trīr āhan, die uns dreimal am Tage... Milch ge-  
 ben möge'; 10,133,7 yā dōhate prāti vāram jaritre, die nach  
 Wunsch dem Sānger ihre Milch spende'.

A fenti 6.oszt. impf. - variáns jelentésileg nem  
 különbözik a szabályos 2.oszt. alakoktól, csak abban, hogy a 2.  
 oszt. alakokban az act. 'megfejni, kifejni' jelentésű, nem 'te-  
 jelni', mint aduhat : ūdhar, sōmam, pāyas stb. duhānti, a tő-  
 gyet megfejik', 'a szómát, tejet kifejik' stb. /passim/, mig  
 med. 8,14,3 dhenus ta indra sūrtā yājamānāyā sunvate / gām  
āsvam pipyusī duhe, deine Grossmut ist für den Opfernden, Soma-  
 pressenden eine Milchkuh, Indra, überschwänglich lässt sie Rind  
 und Ross aus sich melken' /v.ö. idam aduhat, fent/.

Visszatérve a dōhate alakra, még egyszer foglalkoz-  
 nunk kell az 1,134,4 verssel. Mint megjegyeztük, a dōhate ala-  
 kok közül ez az egy valószínűleg indicativus. Rituális aretalo-  
 giai leírás, amelyben indicativus praesentis a leghasználatosabb  
 idő. Grassmann és Ludwig, helyesen, jelennek fordítja [Die Kuh,  
 die Nektar milchende, / sie strömt dir alle Güter zu', Grassmann/  
 ami a szövegösszefüggésbe jobban beleillik. Máskor viszont kér-  
 ségtelenül coni. ez az alak. Az ellentmondó két szerep megmagya-  
 rázására legegyszerűbb eventualisnak fogni fel az alakot, amely-  
 ben a két mód nem válik külön. Egyébként az is ismeretes, hogy  
 az Rg-véda igen következtelen a módok használatában.

A dōhate alak tehát csak részben könyvelhető el  
 praesens-variánsnak, részben tőle eltérő /modális jelentésű/

képzés. Az aduhat impf., amely éppen a X. könyvben fordul elő s ott is csak egyszer, szemelláthatólag alkalmi képzés.

drh- az 1. és 6. osztályban -amelyek csak a hangsúlyban különböznek s ezért hangsúlytalan alakokban nem választhatók külön- nasalis infixumot tartalmaz.

1.oszt.

10,101,8 mā vah susroc camaso drnhatā tam ,nicht soll eure Schale lecken, machet sie fest'

2,17,5 sa prācinān parvatān drnhaḥ ojasā ,er befestigte mit ~~Kraft~~ Kraft die vorwärts gehenden Berge'

6.oszt.

6,67,6 tā hi kṣatram dhārayethe anu dyūn drnhetṛhe sānum upamād iva dyoh ,denn ihr behauptet eure Herrschaft Tag für Tag; ihr festiget die Höhe /des Himmels/ gleichsam vom höchsten Himmel aus'

6.oszt. vagy 1.oszt.

2,12,2 yā prthivīm vyathamānām adrnhat ,der die schwankende Erde festigte'

10,149,1 askambhane savitā dyam adrnhati ,Savitṛ hat den Himmel in dem stützenlosen /Raum/ befestigt'

5,45,2 sthūneva sumitā drnhata dyauh ,der Himmel wurde gefestigt wie eine wohlaufgerichtete Säule'

4.oszt.

30,30,15 indra drhya ,Indra, bleib fest'

8,24,10 dr̥has cid drhya maghavan maghattaye ,wenn du schon fest entschlossen bist, bleibe auch fest Gaben zu schenken'

8,69,7 /689,7/ indra dhyasva ,Indra, bleibe fest'

~~dr̥ha~~ dr̥ha- és dr̥hā- azonos értelemmel használatos, viszont dr̥hya- jelentésileg eltér a másik két alaktól: amazok act.-ban transitívek, med.+ban intransitívek, míg dr̥hya- act.-ban is intrans., mint általában a ~~dr̥hya-~~ -ya- praesensek. Pleonaszus tehát csak dr̥ha- és dr̥hā- között áll fenn. - Stereotyp jellegű, hogy mindhárom előforduló dr̥hya- alak az ,Indra,légy szilárd' fordulatban szerepel.

dhā- ragozási rendhagyóságai majdnem teljesen azonosak ~~dhā~~ dā- éival.



A megszokott dadhāti 3.oszt. praesensen kívül előfordul néhány-  
szor dhāti 2. oszt. praes. és reduplikált, de tematikus /1.oszt.  
ragozásu dádhatē. A tematizálódott reduplikált praesensből itt  
három ind. alak fordul elő /dadhanti<sup>1</sup>, dadhantu<sup>1</sup>, dádhatē<sup>7</sup>/;  
a 2.oszt. szerint nemcsak azok az alakok képződnek, amelyek  
dā- esetében: dhāti<sup>3</sup>, dhātu stb.<sup>+</sup>, hanem med. is: dhise<sup>3</sup>,  
dhēthe<sup>1</sup>, dhāmahe<sup>3</sup>, dhire. Tehát dā-ból gyakrabban fordulnak  
elő az 1. és 2. oszt. szerint ragozódó mellékalakok, mint dā-  
ból.

Jelentésben, praepositiók használatában, stereotyp  
fordulatokban való alkalmazásban nem látszik különbség a három  
abundans praesens között. V.ö. pl. 2,38,1 nūnam devebhya vi  
hi dhāti ratnam, 'jetzt verteilt er den Göttern sein Kleinod':  
10, 85, 19 bhagam devebhya vi dadhaty ayan, 'durch sein Kommen  
bestimmt er den Göttern ihren Anteil'. - 1,94, 2 vasma i tvam  
avajase sa sadhaty anarva kseti dadhate suviryam, 'für wen du  
opferst, der hat Erfolg, er lebt ohne Widersacher im Frieden,  
erlangt die Meisterschaft': 4, 36, 6 sa rayas posam sa suviryam  
dadhe<sup>++</sup>, 'der bekommt wachsenden Reichtum, der die Meisterschaft'  
- 4,55,1 ko vo dhvare varivo dhāti devāh, 'wer bereitet  
euch, ihr Götter, beidem Opfer Behagen': 7,62,6 nū mitro varuno  
aryama nas tmane tokaya variv o dadhantu, 'nun sollen Mitra,  
Varuna, Aryaman uns selbst und unserem Samen freie Bahn schaf-  
fen'. Ezek az egyező fordulatok mutatják az fogalmi tartalom  
azonosságát különböző képzéseknél, s kex 2,38, 1 és 7,62,6 össze-  
szevetése azt is mutatja, hogy egyszeri alkalomra egyformán  
használatos <sup>gyök</sup> ~~dhāti~~ képzés és re-duplikáció képzés: a redu-  
plikációval nem jár együtt intensív-iteratív jelentés. Az impera-  
tívusok és coniunctívusok /amelyekre jóval több példa van/  
még inkább mutatják, hogy dadhātu és dhātu, dadhat és dhāt stb.

<sup>+</sup>Jegyz. A dhātu, dhāta /hangsúly elől!/ alakok nevezhetők  
impt.aorénak is: e típust mi impt. radicalisnak nevezzük.

promiscue használatos mind az alkalmi, mind a gnomikus jellegű kérésekben.

nas-

1. oszt.

10,146,1 aranyāy asau yā preva nāsyasi ,Frau des Waldes! Heda, die du fast verschwunden bist'

10,97,11 atmā yā yaksmasya nāsyati ,entweicht der Lebensgeist der Schwindsucht'

1,170,1 adhītam vi nāsyati ,die Absicht wird zunichte'

1,120,12 ubhā tā bāri nāsyata ,diese beiden verschwinden am Morgen'

1. oszt?

(6,28,3 nā tā nāsanti nā dabhāti tāsaro ,nicht sollen sie verloren gehen, kein Räuber soll /sie/ überrumpeln': /coni./)

(9,79,1 vi ca nāsan na iso arātayo 'ryō nāsanta sanisanta no dhiyah / foritása bizonytalan és kérdéses, hogy I. nas- ,elvész vagy II. nas- ,elér' gyökérhez tartozik-e: /

A nāsyā- tőből még két alak fordul elő /nāsyā<sup>1</sup>, -atu<sup>1</sup>, a nāsa- tőből csak a fenti nāsanti. Ez azonban coni. jelentésű alak, s így nem okvetlenül sorolható a praesens-rendszerbe, főleg akkor, ha - mint nas- esetében - ez ~~valna~~ az egyetlen alak a kérdéses praesensből, míg egy másik praesens-osztály gazdagon van képviselve. A nāsanti alak a karati típusába tartozó coni. radicalis. A tő tehát nem praesens-abundans.

nims-

1. oszt.

10,74,2 hava esam asuro naksata dyam sravasyatā manasā nimsata ksam ,bei ihrem Anruf erreicht der Asura den Himmel /und/ küsst ehrgeizigen Sinnes die Erde'

2. oszt.

1,1441 yā asya dhama prathamam ha nimsate ,die zuerst seine Geburtsstätte mit dem Munde berühren'

9,85,3 rajanam asya bhuvanasya nimsate ,sie berühren den König dieser Welt mit dem Munde'



10,92,2 tanunapātam aruśasya nimsate ,küssen...den leiblichen Sohn des Rötlichen'

10,94,9 tē somado harī indrasya nimsate ,diese Somaesser küssen Indra's Falbenpaar'

8,43,10 nimsanam juhvo mukhe ,die Opferlöffel auf den Mund küssend'.

Az igéből csak a fenti alakok fordulnak elő, azaz a nimsāna- partiċpiumon kívül csak nimsate plur.III. /négyszer/ és nimsata sing.III. Jelentésük azonos, s egyformán a szóma-rituáléban szerepelnek /liturgikus szó/. Az ~~xxata~~ -ate/ante, ~~nyganyig~~ -ata/anta váltakozás esetével állunk szemben, amelynek során a költő a metrikailag megfelelő végződést választja. A plur.III. nimsate stereotyp módon mindig a tristubh-pāda véé gén fordul elő, ahol nimsante nem állhatna. A pleonasmus oka láthatólag metrikai.

nī- ből a szabályos nayati stb. alakok mellett két alak van, amely eltérő képzésű praesensnek értelmezhető. Egyik: ninīthah<sup>1</sup>, amelyet Whitney /Roots, s.v./ és Macdonell/ V.Gr.p. 341/ a reduplikált praesens-osztályba sorol. Grassmann, helyesen, coni. perfecti gyanánt fogja fel a kérdéses alakot. A coniunctivusi jelentést egyrészt a yad vonatkozó névmás, másrészt a tartalmilag inkább megkívánható multidejű jelentés teszi valószínűvé: 1,181,1 kād u presthav isam rayinam adhvaryantā yad unninītho apam ,was /war es/, was ihr, die grössten liebhaber von Speisegenüssen, von Reichtümern, den Opferdienst besorgend aus dem Wasser geschöpft habt'. Macdonellnél nyilván tévedésből került a ninīthah alak a 3.oszt. praesensek közé: másutt /p.361/ ő is a perf.coniunctivusa alatt veszi fel ninīthah- ot.

A másik eltérő alak valóban abundans praesens: 10,126, 2 yenā nīr anhaso yuyam pāthā nethā ca martyam atī dviśah

„durch die ihr von Not bewahret und den Sterblichen geleitet - über die Anfeindungen hinweg“. Az előtte álló pātha analógiájára képzett alkāmi alaknak kell tartanunk. Jelentésileg azonos az -a- praesenssel, v.ö. ugyanebben a himnuszban az előző versszakában sajosaso yam aryamā mitro nayanati varuno āti dviṣah, welchen Aryaman, Mitra, Varuna vereint führen - über alle Anfeindungen hinweg, valamint 6,45,6 nayasid v āti dviṣah, du führst über die Anfeindungen hinweg.

nu- ből ~~szintén~~ indokolatlan egy abundans praesens fölvétele a védikus nyelvben: az 1. oszt. nayante stb. mellett 2. oszt. praesens /nauti/ a védákban még nem fordul elő; egyetlen alak, amely a 2. osztályba is tartozhatnék, az egyszer előforduló nuvant- participium. Minthogy azonban sem ~~xxxi~~ 2. oszt. praesensből, sem gyök-aoristosból nem képződik több alak, /aor. anūsata, anavista, anūnot /, a nuvant- formát sem praesens-hez, sem aoristoshoz nem kapcsolódó participium radicale gyanánt kell felfognunk.

nrt- praesens-rendszere csak participiumokkal van képviselve az Rg-védában: egyszer a szokásos 4. oszt. praes. nrtyant<sup>1</sup> participiuma fordul elő, egyszer pedig egy 6. oszt.-nak is felfogható part.: nrtamāna<sup>1</sup>. Ez utóbbi kedvéért praesens-dublettet nem indokolt feltételeznünk /igy Whitney, Roots/, mert lehet a-aor. participiuma is, /igy Macdonell, V.Gr. p.373/. Egyébként nrt--nek a-aoristosa sincs, s egy participium kedvéért szükségtelen feltételeznünk, annál kevésbbé, mert a legtöbb -amāna- part. mellett, amelyeket Macdonell part.aor. gyanánt sorol fel/- i.h./, nincsenek egyéb aor.alakok, tehát helyesebb ismét a praesentstől és aoristostól független tematikus radicalis képzéseknek tekinteni ezeket.<sup>†</sup>

<sup>†</sup>Jegyz. Ezek: guhamāna-, dhṛsamāna-, nrtamāna-, dasamāna-; csak sucamāna- mellett van asucat- aoristos.



pac- tőből ismeretes z egyszer előforduló 4.oszt. pacyate alak  
jelentésbeli eltérése a szokásos 1.oszt. pacati stb.-tól;  
a 'főz' jelentésű transitiv pacati-val ellentétben pacyate<sup>1</sup>  
intrans., jelentése 'fő' vagy 'érik' /mig pacyate<sup>1</sup> pass.  
'főzetik'/

1, 135, 8 sakam gāvah suvate pacyate yavo ,mit einem Male  
gebären die Kühe, reift das Korn'. V.ö. 10,88,10 sa osadhih  
pacati visvarūpāh , er bringt die verschiedenartigen Pflanzen  
zur Reife'

A pac- tő tehát nem pleonasticus .

pā- ,iszik' tőből a pīati alakok mellett egyetlen 2.oszt. ind.praes.  
szerepel: 2,11,14 prā vāyavah pānti agranītim ,die Vāyu's  
trinken die ersten Reihen /des Soma/ vor'. A többi radicalis  
képzés /conī.pāh<sup>1</sup>, impt.pāhi stb., praet.apām stb, part.pānt-/  
éppugy lehet gyök-praesens, mint gyök-aoristos. Megjegyzendő,  
hogy coniunctivusban és imperativusban ugyanezek az alakok  
pā- ,oltalmaz' tőből is képződnek, még prae-teritum alakokat  
ez utóbbi nem képez. Viszont pā- ,oltalmaz' praesensben végig-  
ragozza a 2.oszt. paradigmát: pāmi<sup>1</sup>, pāsi<sup>12</sup>, pāti<sup>16</sup> stb. A szo-  
katlan pānti ,isznak' alak különleges jelentés nélküli alkalmi  
képzés; lehetne coni. is, de egyrészt az -anti végződés ritka  
a coni.-ban, másrészt felszólító értelemben a himnusz szerzője  
imperativust használt volna /<sup>\*</sup>pāntu/, amit a metrum éppugy megé-  
nged, s amit a többi versszakbanx használ /11.mādantu, 15.  
vyāntu/.

pī-

1.oszt.

1,164,28 mimāti māyūm payate payobhih ,...sie strotzt von Milch'

5.oszt.

Vál. 1,2 girer iva prā rasā asya pīnvire datrāni ,wie die  
Säfte des Berges, so quellen seine Gaben hervor'

9,94,2 dhiyah pīnvānāh svāsare nā gāvah ,die Gebete, die an-  
schwellen wie die Kühe auf der Frühweide'

Bizonytalan, hogy az 1. és 5. oszt.-on kívül red. praes. et is képez-e a pī- tö. <sup>+</sup> A reduplikált alakoknak ugyanis csak mult idejük ill. ini.-uk van/valamint egy impf./ amelyek reduplikált aoristosok is lehetnek, különösen tekintettel az aor.-i reduplikációra jellemző hosszú ~~max~~ reduplikációs magánhangzóra: pīpeh<sup>1</sup>, apīpet<sup>1</sup> stb. Jelentésük látszólag reduplikált aor. voltukra mutat, amennyiben causativ jelentésűek, mint általában a red. aor.: 4,16,21 nū stutā indra nū grnāna isam jaritre nadyō nā pīpeh, gepriesen und gelobt mögest du nun dem Sanger Speise anschwellen lassen, wie die Flüsse, o Indra', 10,31,11 rtam atra nakir asma apīpet, keiner hat dabei für ihn die Wahrheit anschwellen lassen' stb. Aor. voltuk ellen szól az athematikus ragozás. Ugy látszik, ezekben az alakokban keveredik a reduplikált praes. és a reduplikált aor. képzésmódja: egyesítik az aoristos reduplikációját és az imperfec-tum ragozását. Hasonló formakeveredést láthatunk ajagan esetében is, amely típus azonban nem aor., hanem perf. reduplikációt vesz át.

Szintén bizonytalan, hogy a piyāna- gyök-képzésű part. a gyök-praesenshez vagy a gyök-aoristoshoz tartozik. <sup>++</sup>

A paya- és pinu- mellett abundans praes. még pinva-, a nu- praesens thematizációja révén létrejött és önálló tövé vált alak <sup>+++</sup>. A pinva- alak vigyelembe vétele az apīpet alakok hovatartozását az impf. javára dönti el. Mediumban ugyanis pīnva-te a med. payate és pinvire alakkal egyezően intrans. jelentésű, activumban viszont, éppúgy, mint a szintén act. apīpet, transitiv. Pl. med. 3,55,13 rtasya sā payasāpinvatelā, die Ilā schwoll von Milch der Wahrheit', 3,1,7 āsthur atra dhenāvah pīn-vamanāh, dort standen die Milchstrotzenden Kühe', 1,125,5 tasma

<sup>+</sup> Jegyz. Macdonellnél a red. praesensek felsorolásából tévedésből kimaradt, de j/jegyzetben említve van /p.341/.

<sup>++</sup> Jegyz. A 4.oszt.-hoz, mint Whitney felteszi, semmiesetre sem, minthogy ez \*piyamāna- volna.

<sup>+++</sup> Jegyz. Önálló annyiban, hogy egy perf.alakot képez: pipin-vāthuh.



iyam daksina pinvate sadā, ihm wird dieser Sāngerlohn immerdar zur milchstrotzenden /Kuh/; act. 6,39,5 nū grnāno grnate prate na rajann isah pinva vasudeyāya pūrvih, nun sollst du, o König seit alters, besungen für den Sānger zur Beschenkung viele Speisegentnisse anschwellen lassen', stb. Nemcsak jelentésileg, hanem stilusfordulatok szempontjából is a pavate, pinvire és apipet praesensek melletti negyedik abundans praes. gyanánt viselkedik pinvati /ugyanazokban a fordulatokban szerepel/. A pinvati praes. dönti el azt is, hogy ~~mi~~ az ige -a- és -nu- képzése között egyfelől, reduplikált praesense között másfelől, nincs genusabeli különbség; a transitiv v. intransitiv jelleg nem a képzéstől függ, hanem attól, hogy act. vagy med. az előforduló alak. Magukhoz a képzőkhöz nem tapad jelentéstartalom.

pū- nak két, eltérő használatu alakja van: 1.o. pavate mindig + med. és intrans., 9.o. punāti többnyire act. és a part. kivételével mindig trans. Az abundans pū- igének tehát a praesensben ~~xxx~~ a participiuma pleonasticus /pavamāna- és punāna-, azonos jelentéssel; mindkettő leggyakrabban a derített szómára vonatkozik/, a verbum finitum alakok eltérő genus-használatuak és eltérő jelentésűek: pavate stb. 'tisztá, ragyog', punāti stb. 'tisztít', kül. rituálisan: 'derít' /szómát/.

1 pr- három /ill. a pūyamāna- part.-al négy/ abundans praesense közül a reduplikációs képzésű nehezen választható el az 'átsegít' jelentésű piparti igétől. Vsz. 1 pr- igéből képződik 1,166,16 3.oszt.  
yūyam na ugrā marutah sucetunāristagrāmah sumatim pipartana, ihr gewaltige Marut mit unversehrter Schar, schenket uns wohlwollend eure Gnade in Fülle', esetleg 1,156,3 tam u stotarah pūryam yathā vidā rtasya gābham janusā pipartana, ihn heget, ihr Sānger,

+ Jegyz. Egyetlen kivétel 9,49,3 pava. Metrum kedvéért való alkalmi képzés, ami kitűnik abból, hogy ugyanaz a fordulat az 1.versszakban a szokott pavasva alakot tartalmazza: pavasva vrstīm ā su no 'pām ūrmim divās pari /ayaksmā brhātīr isah // 1 // tāvā pavasva dhārāyā yāva gāva ihāgaman /janusā ūpa no grām // 2 // ghrīm pavasva dhārāyā yajñesu devavītamah /asmābhyam vrstīm ā pava // 3 // V.8.azt is, hogy a dhārāyā pavasva fordulat mindkétszer változatla-

der wie ihr wisset, der Geburt nach der allererste Spross des Gesetzes<sup>é</sup> ist; és 6,48,5 yam ápo ádrayo vaná garbham rtasya píprati, den die Gewässer, die Steine, die Bäume als Kind der Ordnung nähren<sup>é</sup>.

Biztosan 1 pñ- ből képződik az imperf.: 5,43,2 ā yah somena jatharam apiprata, der sich mit Soma den Bauch gefüllt hatte<sup>é</sup>, v.ö. a jelentés azonosságának szempontjából 6,69,7 so-masya dasrā jatharam prnētham, fullet, ihr Meister, den Bauch mit Soma<sup>é</sup>.

A 3.osztályból csak e néhány, részben bizonytalan példánk van; használatukban nem állapítható meg különbség közöttük és a másik két praes. között, amelyek funkcionális azonosság / 2. és 1. oszt. / ~~pikarivai~~ világosa n előttük. Pl. 3,3, lo iata aprno bhuvanāni rodasī, /eben/ geboren hast du die Welten, Himmel und Erde erfüllt<sup>é</sup> : 3,6,2 és 7,13,2 ā rodasī aprnā jāyamānah, du erfülltest bei deiner Geburt die beid-en Welthälften<sup>é</sup> /N.b. III. személyben ā rodasī aprnat és ā rodasī aprnat egyaránt gyakori fordulat/.

A két típus megoszlásában nem figyelhető meg rendszeresség, legfeljebb a metrumtól való függés: 3,36,6 yadīm somah prnati dagdho amsuh, wenn ihn d-er Soma, der ausgemolkene Stengel anfüllt<sup>é</sup>, 6,29,5 és 6,37,5 ā tā sūrih prnati tutujānah, diese /Wünsche/ erfüllt der edle Herr, sich beeifernd<sup>é</sup>, 2,14,10 és 6,23,9 sōmebhir im prnatā bhojam indram, fullet den gastfreien Indra mit Soma an<sup>é</sup>, u.o.11 tam ūdaram nā prnatā yavena, fullet mit Soma wie den Speicher mit Korn<sup>é</sup> & - v.ö. 8,53,4 /673, 4/ obhē prnāsi rodasī, du füllst beide Welten aus<sup>é</sup>, 10,95,5 utā sma me 'vyatyai prnāsi /fordítása bizonytalan: ,töltöttél belém magot'/sc. coizuskor/ ? ,kielégítettél<sup>é</sup> ? -az Urvasi-himnusból/.

nul ismétlődik meg, tehát a költő nem törekszik a fordulatok variálására.



10,28,2 yo me kuksi sutasomah prnati, der Soma auspresst und mir die Seiten füllt', 1,125,5 yah prnati sa ha deveśu gacchati, wer spendet, der kommt zu den Göttern', stb. A legutóbbi sor kivételével, amely prnati -val éppugy sántit, mint prnati -val sántitana, mindenütt jobban illik a versbe a-z adott alak.

pre-ból 3. oszt. alak kettő fordul elő :

10,10,11 tanvā me tanvam sam piprādhi, vereine deinen Leib mit dem meinen'

3,54,21 mādhva deva osadhīh sam piprāta, ihr Götter durchtränkt die Pflanzen mit Süßigkeit'

V.ö. a 7. oszt. praesens sam praepositióval kapcsolatos alak-jait:

6,20,6 prnag rayā sam isā sam svasti, er überhäufte ihn mit Reichtum, mit Wohlstand, mit Glück'

4,38,10 prnaktu mādhva sam ima vacamsi, soll diese Worte mit Honig durchtränken'

Különbséget a jelentésben nem tudunk megfogni. A két reduplikált alak imperativusban fordul elő, s talán a perf. analógiájára képződött, amelyben szintén csak nem-indicativusi alakok szerepelnek: paprāsi<sup>1</sup> coni., papreyām<sup>1</sup> és papreyāt<sup>1</sup> opt.; papreyām éppen a piprādhi imp.-ra válaszol: nā vā u te tanvā tanvam sam papreyām, nie will ich meinen Leib mit deinem vereinen' / a Yamī - Yama himnuszából/.

prus- ból négy prusnu- alak mellett egyszer szerepel prusa- :

10,77,1 abhrapruso na vācā prusā vasu, wie die Wolkenschauer /den Regen/ will ich mit meiner Rede Gutes sprühen'. V.ö. 1,

168,8 yadī ghrtam marutah prusnuvanti, wenn die Marut das ~~se~~ Schmalz träufeln', 3,13,4 yāto nah prusnāvad vasu divi ksitibhyo

apsv ā, daraus er das Gut im Himmel und im Wasser über unsere Lande ausschütten möge'

A prusā alak jelentéskülönbség nélküli alaklani kép-zésnek látszik, ami annál valószínűbb, mert a 10,77 himnusz

bővelkedik szokatlan szavakban és mesterkélts fordulatokban.

A prusa imperativust a sorban szereplő abhrapruso szóval való játék kedvéért teremtette a költő. A X. mandalam-ban egyébként is gyakran találkozunk alkalmi képzésekkel.

budh- praesense act.-ban bódhati stb., med.-ban budhya-, amelyből verbum finitum alak csak egy fordul elő, a X. könyvben: budhyadhvam, de a IV. és V. könyv budhyamāna- <sup>2</sup> ~~alakkjāxx~~ participiuma bizonyosság amellett, hogy a 4. oszt. impt. praes. nem késői keletkezésű alak.

lo, lol, l ud budhyadhvam samanasaḥ saḥayaḥ, erwachet einmütig ihr Genossen!

A budhyadhvam <sup>1</sup> imperativussal ~~xxxxxx~~ más probléma van. A régebbi könyvekben előforduló és a hangsúly által bizonyítottan 4. osztályu két part. jelentése más, mint a X. könyvben szereplő budhyadhvam imperativusé. V.ö. 4, 51, lo syonāḍ ā vah pratibudhyamānaḥ suvīryasya patayah syāma, amelyben a part. jelentése 'valakit virrasztva vár', tárgyas intransitiv, míg budhyadhvam 'felébred' jelentéssel tárgyatlan intransitiv. A budhyadhvam impt. jelentése az ábodhi 'felébredt' pass. aoris. toéval azonos, s ezen az alapon valószínű, hogy nem a 4. oszt. praesensből képzett alak, hanem passivum.

Az act. bódhati fogalmi tartalma erősen eltér az emlitett -ya- képzésektől: jelentése leggyakrabban 'figyel vkire'. Így elűt a praesens-dublettekben szokásos jelentési viszonytól, ahol a -ya- képzésű dublett rendszerint mint intrans. alak áll szemben a más képzésű transitivummal.

bhas- általában reduplikált praesenset képez:

8, 43, 3 āroka iva ghedaḥ aha tignaḥ agne tava tvisah / dadbhīr vaḥ nani bapsati, deine scharfen Gluten, Agni, sind ganz wie durchsichtige Maschen; mit den Zähnen schnappen sie nach den Hölzern, +



9,79,4 ārayas tva bapsati gor adhi tvaci ,die Preszsteine schnappen nach dir auf dem Fell der Kuh'

4,5,4 pra tan agnir babhasat tigmajambhas...ye... ,Agni... soll scharfzahnig... nach denen schnappen, die...'

Gyakóri a bapsant- 3. oszt. part.

A 6.oszt.-ból egy alak fordul elő:

6,59,4 yah... na deva bhasathas cana ,den tilgt ihr Götter nimmer aus' /Grassmann/

A két praes. jelentése azonos.

bhid-

1.oszt.

8,40,10-11 utó nu cid ya ojasā susnasyandani bhedati jesat svarvatir apah... utó no cid ya ohata anda susnasya bhedati

,und der alsbald mit Kraft des Susna Eier zerbrechen /und/ die Gewässer samt der Sonne ersiegen soll... und der sich alsbald rühmt, er werde des Susna Eier zerbrechen'

5,86,1 indrāgni yam avatha ubha vājesu martyam / drlha cit sa pra bhedati dyumna vanir iva tritah ,Indra und Agni! Wel-

chen Sterblichen ihr beide in den Kämpfen begünstiget, der wird auch die verschlossenen Herrlichkeiten erbrechen wie Trita die Stimmen /?/

10,28,9 ādrim logena vy abhedam arāt ,ich habe mit einer Scholle von weitem den Fels zerschmissen'

E három alak kivételével csak a 7. oszt. szerint képez praesenset az ige /bhinātti<sup>1</sup> etc./. Geldner bhedati -t coniunctivusnak fogja fel, ami 8,40,10-11-ben valószínűnek látszik /v.ö. jesat/, 5,86,1-ben nem szükségszerű. Ha az alak modalitása ilyen ingadozó, az eventualis maradványát láthatjuk benne. A differenciálatlan jelentésű eventualis leggyakrabban abundans praesens - képzésű igéknél maradt meg.

bhi- szokásos praesense bhayate ; emellett néhány alak a red. praes. osztályból is előfordul:

1,41,9 caturas cid dadamanad bibhiyad a nidhatoh, man soll sich /davor/ fürchten wie /der Spieler/ bis zum Auflegen vor dem, der die Vier in der Hand hat'

8,55,15 /675,15/ kalayo mā bibhitana, ihr Kali's verzaget nicht

10,138,5 indrasya vajrad abibhed abhisnathah, sie fürchtete von Indra's Keule getroffen zu werden'

10,34,10 rnava bibhyad dhanam icchamāno 'nyesam astam upa nak-tam eti, verschuldet geht er voll Furcht Geld suchend bei Nacht in das Haus anderer'

10,51,4 hotrad aham varuna bibhyad ayam, aus Furcht vor dem Hotr-Amt bin ich gegangen, Varuna'

A bhayate praesens jelentése teljesen azonos fenti alakokéval /mediumban használatos, míg bibhi-ből act. alakok vannak; ez a participiumra is vonatkozik/; a reduplikált alak intensív vagy általános jellegű jelentése, <sup>vagy</sup> az 1. oszt. alakok konkrét alkalmakra vonatkozó vagy terminatív jellege nem figyelhető meg /1.pl. a ~~három~~ 10,138,5 és 10,51,4 példát, amelyek világosan konkrét vonatkozásuak/. V.ö. 10,42,6 arac cit san bhayatam asya satruh, noch fern von ihm soll sein Gegner Furcht bekommen', 5,30,5 atas cid indrad abhayanta devah, von da ab fürchteten sich auch die Götter vor Indra', stb.

Mindkét képzés produktív az Rg-védában. Az ige pleonasticus.

bhui-ből a nasalis infixumos alakokon /bhunáj-/ kívül csak egy alak van, amely más képzésű praesens lehet: 1,72,8 yenā nu kam manusi bhojate vit, von der noch jetzt der menschliche Stamm zehrt'; ez azonban lehet coni. radicalis a vonatkozó névmás mellett. A bhojam<sup>1</sup> ini., mint olyan, természetesen nem jöhet számításba a bhoja-alak ~~ak~~ hovatartozása kérdésének eldöntésénél. Ellenben vonatkozó névmás mellett egyértelműen ind. alak is előfordul az igéből: 2,24,10 yenā jana ubhaye bhunjate vi-



sah, von dem beide Geschlechter, /alle/ Stämme Nutzen haben'

A két hely tartalmi rokonsága erősen amellett szól, hogy bhó-jate is a 7. oszt. praesenssel azonos jelentésű indiativus.

bhr- re vonatkozólag közismert Delbrück megfigyelése /Vgl.Synt.

II. 18 és 84/, amelyet Bloomfield is megerősít /l. fent/, hogy a reduplikált praesens intensiv jelentésű: 'hordoz', cél megjelölése nélkül, az 1.oszt. praesens terminativ jellegű: 'visz, hoz', a cél vagy irány megjelölésével. Ennek megfelelően csak az utóbbi mellett használ az Rg-véd. a praepositíókat. Bloomfield helyesen emeli ki, hogy ez az egyetlen olyan ige az é ó-indben, amelynél a praesens-reduplikáció kifejezett aspectus-jelleggel bír/ intensiv szerepű /. . Megemlítendő, hogy bhárati jelentésköre tágabb, mint bíbharti-é : ez utóbbit is magába öleli. +

Harmadik praesens-abundans a bhr- töből bhárti. Két előfordulási helye közül az egyiken 'hordoz' jelentésű, mint bíbharti, a másikon terminativ, praepositíóval ellátva, mint bhárati :

1,173,6 bhárti svadhāvaṁ opasam iva dyaṁ, der Eigenmächtige trägt den Himmeln/wie eine Krone'

6,13,3 agne vipro vi paner bharti vajam, der Redegewaltige, o Agni, verteilt die Beute des Pani' ++

Part. nemcsak az 1. és 3. oszt. alából képződik /bhārant- bhāramāna-, bíbhārant-/, hanem a kettő kontaminációja révén keletkezett egy bíbhramāna- redupl. themat. part. med. is

+ Jegyz. V.8. Delbrück meghatározását /Vergl.Synt.II. 84./, aki bhāratikā-t actio szempontjából "gemischt" nek nevezi. Csatlakozik hozzá Renou, Subj.23.

++ Jegyz. Renou /i.m. 24./ a bhárti praesens-dublettet a bíbharti praesenssel tartja azonos aspectusúnak. 1,173,6 versben valóban ez a helyzet, viszont 6,13,3 ban az ellenkezője. Itt bharti nem bíbharti-val, hanem bhárati-val azonos aspectusu. Másszóval, bhárti nincs tekintettel az aspectusra.

/a késői X. könyvben, egyszer, pass. szerepben/.

A bhr- tő különböző praesensei mindegyik mandalam-ban egyformán előfordulnak. A reduplikált tő csak act. alakokat képez, a tematikus tő mediumot is, többnyire act. jelentéssel<sup>+</sup>. math- ből az 1.oszt. manthanti alakok mellett két alakot találunk

az Rg-védában a 2. osztályból képezve:

1,93,6 amathnad anyam pari syeno adreh, den anderen riss der Adler vom Felsen weg, ++

1,127,7 namasyanta upavocanta bhrgavo mathnanto dāsa bhrgavah, die Bhrgu's ehrerbietig /zu Kommen/ überredeten, die Bhrgu's /ihn/ unter Opferspenden ausreibend'

Az 1. oszt. mantha- tőből összesen 9 alak képződik, act. és med.Pl.

3,29,6 yadī manthanti bāhubhir vi rocate, wenn sie mit den Armen /ihn/ ausreiben, so erstrahlt er'

6,15,17 imam u tyam atharvaved agnim manthanti vedhasah, diesen Agni reiben die Meister wie Atharvan heraus'

10,136,7 vāyur asma upamanthat pinasti smā kunammama, Vayu hatte ihn /den Trank/ angerührt, Kunammāmā quetschte /ihn/ aus'

A két praesens között ~~nincs~~ nincs funkcionális különbség. Hogy egy tő belsejében levő nasalist tartalmazó és egy nas. suffixummal képzett praesens-tövet találunk egymás mellett, ez arra mutat, hogy a képzésben -ind szempontból és talán ind i korban, - +++ a nasalis metathesise történik. A belső nasalist

<sup>+</sup> Jegyz. V.ö. a sac- tőről mondottakat, l. lejjebb.

<sup>++</sup> Jegyz. A manth- ige valamennyi előforduló alakja, valamint a belőle képzett főnevek a tűznek dözsölő-pálcával történő kicsikolását, esetleg a szóma köpülését jelölik, Így valószínű, hogy fenti hely nyelvi megfogalmazása nem azt jelenti, amit a szokásos fordítások tulajdonítanak neki. Gondolatilag világos, hogy az ismert szómarablási mithoszra történik célzás, de a ~~xy~~ stilisztikai megfogalmazás változtat a mithikus szituáción: „a másikat a sas köpülte a sziklán,” metaforikusan átvive a szómaköpülés képét a



tartalmazó tövek előszeretettel nasalis suffixumos dubletteket a védikus korban és később is. /Az n beletartozik az igetőbe, megvan a praes.-en kívüli alakokban és a névszói származékokban is, pl. aor. émanthistām.<sup>1</sup> A rokon ~~nyelvek~~ nyelvek mind nas. tartalmu, mind nas. nélküli tövet mutatnak./

mad- nak két l.oszt. ragozása praesense van, az egyik nas. infixummal, a másik anélkül. Fogalmi tartalmuk eltérő és genus-különbség van köztük: manda- activumban trans., mediumban intrans., mada- csak activumban használatos, de az activum trans. is, intrans. is /gyakrabban intrans./. Az előforduló alakok megoszlásában bizonyos suppletivismus figyelhető meg: manda- ból act.-ban csak imperativusok /és imperfectumok/ képződnek, mada- ból leggyakrabban indicativusok és optativusok /valamint szintén imperfectumok/ : a/ manda<sup>1</sup>, -atu<sup>2</sup>, -antu<sup>6</sup>; b/ mádati<sup>3</sup>, -athah<sup>2</sup>, -amah<sup>1</sup> -amasi<sup>1</sup>, -atha<sup>1</sup>, -anti<sup>28</sup> !, -en<sup>1</sup>, -ema<sup>17</sup> !, -a<sup>1</sup>, -atām<sup>1</sup>, -atā<sup>2</sup>, -antu<sup>1</sup>. - madanti és madema metrikailag könnyebben kezelhető, mint <sup>x</sup> mandanti és <sup>x</sup> mandema, nyilván ez az oka, hogy csak az előbbi alakok képződnek az Rg-védában. Jelentésük ingadozó. Nagy általánosságban megfigyelhető, hogy a simplexek /a part.-okat és impf.-okat is beleértve/ manda- ból 'megrészegit' /act./ ill. 'megrészegül' /med.-ban/ jelentésűek /szóma-italra vonatkoztatva/, mada- ból ritkán jelentik ugyanezt /talán 8,81, 16; 3,58,6; máshol aligha/, inkább 'gyönyörködik, örvendezik' a jelentésük, s a szóma-ital nincs mellettük említve. A praesensen kívüli alakokra már nem vonatkozik ez, ezekben mind a nas. tartalmu, mind az anélküli forma 'megrészegit, megrészegül' jelentésű /szómával, ill. szómától/.

szikláról történő megszerzésre. A pári praep. is csak ebben az esetben érthető.

+++ mathnāti vsz. ind különnyelvi képzés. Így Kuiper is, i.m. 112. Másként Meillet, Mél.Vendryes 284.

A mada- és manda- praesensen kívül egy reduplikált praesenset is találunk az Rg-védában :

4,21,9 kim u no mamatsi ,warum wirst du nicht lustig'

Jelentésileg madati-val azonosnak látszik. Nem állapítható meg, hogy több alak képződik-e a redupl. praes.-ből: mamaddhi, -ttu, -dah akár impt. /coni./ praes., akár impt. /coni./ perf. lehet. + Vsz. az alakok hasonlóságából kiindulva, a perf. nyomán képződött a 3. oszt. praesens-dublett. A formák ilyen keveredése könnyen létrejöhethet, minthogy jelentésbeli különbség ugyyszólván egyáltalán nincs a praesens-rendszer és a perfectum-rendszer /valamint aor.-rendszer/ megfelelő alakjai között. Az új formák nem a ~~megkülönböztetett~~ differenciálódott jelentéstartalom kifejezése kedvéért jönnek létre az ind igeragozásban [nincs más jelentéstartalma egy mamatsi praesensnek, mint madasi-nak, egy mamaddhi impt. praes.-nek, mint azonos hangzásu impt.perf.-nak/, hanem funkcionális szerep nélkül, a formák megokolhatatlan keveredése, immanens fejlődése révén. Ritkán történik meg az is, hogy a formák ilyen módon létrejövő differenciációját a jelentés differenciációja kövesse. Ez az eset pl. a mad- ige két 1. oszt. praesensénél. Hogy a forma differenciációja az elsődleges és a jelentés differenciációja a másodlagos, az kitűnik abból, hogy a praesensen kívüli alakok bizonyossága szerint a két jelentés eredetileg nem válik külön, s csak a praesensben létrejött abundantiához tapad hozzá a jelentés megkülönböztetése.

man-

három praesenset képez: a szabályos manvate 4. osztályon kívül néhány alakot az 1. és a 8. osztályból. Ahhoz hasonlóan, ahogy mad- ból aránytalan gyakorisággal fordul elő két alak [madema és madanti], man- 1. oszt. praesenséből is stereotyp fordulat jellegével bír a manāmahe jambus-láb: 17 alkalommal fordul elő, míg

+ Jegyz. Macdonell pl. mamaddhi-t veszi praes.-nek, a többi perf.-nak; ugyanúgy tehetnék az ellenkezőjét is.



ezen kívül az 1.oszt.-ból összesen két praes.-alak szerepel az Rg-védában: ménai és manāta. Ha figyelembe vesszük, hogy a manu- töből is háromszor előfordul manmahe plur. I., ellenben \*manvamahe ~~epitritus~~ egyáltalán nincs (míg manye, manya- se, manvate spondaeus és creticus gyakori), világos, hogy a metrum követelményei irányítják a formák megoszlását: a metrice hasznavehetetlen \*manvamahe epitritus tertius helyett képeztek manāmahe és manmahe alakot. A manmahe mellett manvaté, manvata, manavai, manavate  $\alpha\pi\alpha\varsigma$  és  $\delta\iota\varsigma\lambda\epsilon\gamma\acute{o}\rho\epsilon\nu\omicron\nu$  -okat találunk még az Rg-védában, mint az adott helyek metrumának jól megfelelő képzéseket. A manya- és manu- praes. között bizonyos suppletivismus figyelhető meg: az előbbiből képződik minden praes. sing.; más alakok vegyesen mindkettőből, de manya--ból ritkán. A manu- praesens létrejöttének oka az említett metrikai szükség, létrejöttének módozatát /8.oszt./ pedig a tő hangalakja indokolta: az  $\mathbf{m}$  -an tövekből előszeretettel képződik  $\mathbf{m}$  -u- /ill. -nu-, v.ö. Brugmann, KZ 24, 259 skk./ praesens, mint tanu-, vanu-, sanu-, manu-, később ksanu-, hanu-.

Jelentéskülönbséget fentiek alapján nem várhatunk man- három praesensétől, s valóban nem is találunk.

mid . Összesen két impt. és egy caus fordul elő az igéből az Rg-védában:

10,93.11 etam samsam indrasmayus tvam kucit santam sahasavann  
abhistaye sadā pāhy abhistaye / medatam vedatā vaso ,diese Rede  
nimm uns zugetan, gewaltiger Indra, dass sie wo auch immer über-  
legen sei, jederzeit in Obhut, dass sie überlegen sei! Sie soll  
an Weisheit fett werden, oGütiger!  
2,37,3 medyantu te vahnava yebhir iyase ,deine Zugtiere sollen  
feist werden, mit denen du fährst'

A két alak jelentése azonosnak látszik.

mī- praesensei közül a 5.oszt. minavāma <sup>2παξ λεγόμενον</sup> ellen már Geldner kifogást emelt fordításában, később, tőle függetlenül, Thieme mutatta ki /ZDMG 95, 1941, 82/, hogy RV 5,45,5 prā duccunā minavāma varīyah helyett helyesebb prā ducchunām inavāma, 'wir wollen forttreiben das Unheil' olvasat. Ugyanakkor az eddig egységesnek tartott mī- igét két főre bontja: 1 mī-, 'vertauschen, tauschen' /két praesenssel: 9.oszt. mināti, 3.oszt. mimīthah <sup>(nīc!)</sup> mimīyāt/, 2 mī-, 'hinschwinden, hinschwinden lassen' /praes. mināti/. A két mī- jelentése nem minden esetben választható el egymástól. - A mi szempontunkból az egy-egy igei belüli abundansok jelentésárnyalata volna lényeges; azonban nehéz jelentésárnyalati különbségeket megfogni akkor, amikor az alapjelentés sem egészen világos. A mīva minavāma alakot Thieme nyomán valóban elejthetjük. A red.praes. mindhárom előfordulási helye homályos és különböző interpretációkra nyújt lehetőséget<sup>+</sup>.

Egyedül mināti és mīyate<sup>++</sup> különbsége világos: mīyase<sup>+</sup>

<sup>+</sup>Jegyz. 5,76,2 ná samskr̥tam prā minīto gamisthānti nūnam asvinopastutehā, Geldner: 'nicht verfehlen sie den bestimmten Ort, die häufigsten Besucher', Thieme/p.87/: 'nicht vertauscht ihr beiden /Asvin/, ihr ersten der Kommer, das zugerichtete /Mahl/' /de miért fordítja a mimītah du. III.-t du. II.-nek?/

10,10,9 rātrībhir asmā ābābhir dāsasyet sūrasya cākṣur muhur un mimīyāt, Geldner: 'sie würde für ein Weilchen das Auge der Sonne tauschen /?/', Thieme /p.94.Anm./u.189. 10,99,10 aminitārārum yas catuspāt, Geldner: 'er verwandelte /?/ sich in den Araru, der vierfüßig', Thieme /p.109.Anm./ 'er tauschte den Araru' oder 'er verwandelte sich den Araru, der vierfüßig war' /"ganz unsicher"/.

<sup>++</sup>Jegyz. Thieme /l.c./ nem említi, hogy mīyate az Rg-védában is előfordul, nemcsak a védikus prózában.



és mīyate<sup>1</sup> intrans. III. pass. jelentésű a mindig trans. mināti-val szemben: vrataṃ minānti 'megszegik a törvényt' /gyakori fordulat/, yasya vrataṃ na mīyate 'dessen Gebot nicht übertreten wird.'<sup>+</sup>

muc-nak, mint mad-nak és más igéknek, egy nas. infixumos és egy nas. nélküli, de egyébként egyenlő /6. oszt. tematikus/ ragozásu praesense van. A nas. infixumos alak a gyakoribb. A másiktól ind. alak csak kettő fordul elő, mucanti<sup>1</sup> és amucat<sup>1</sup>, ezen kívül néhány coni., ini. és impt.<sup>++</sup> pl:

5,62,1 sūryasya yatra vimucanty asvaṃ 'dort wo sie die Rosse des Sonnengottes ausspannen'

10,138,3 vī sūryo madhye amucaḥ ratham divo 'Sūrya spannte in der Mitte des Himmels den Wagen aus'

1,177,4 pībā nisāḍya vī mucā hārī iha 'nimm Platz und trink, spann hier die Falben aus'

8,24,27 ya rksāḥ anhaso mucat 'der du aus Not, von dem Bären errettet' /A harmadik személyt megtarthatjuk: 'der errettet'/'

<sup>+</sup>Jegyz. Thieme osztályozásában a vrataṃ mināti fordulatot az 1 mī tőhöz sorolja. Ebben az esetben mīyate is ugyan 1 mī-ből származik. Viszont mīyase a 2 mī-hez tartozik: 5,79,10 ya stotrābhyo vibhāvāy uccanti nā pramīyase 'die du, Erstrahlende, für die Sänger nie abnimst, wenn du aufleuchtest'. Ezen az alapon a két mī tövet mégis egynek kellene vennünk, vagy legalább is a vrataṃ mināti fordulatban is 2 mī-t kell keresnünk. Végeredményben azonban az is elképzelhető, hogy két független mī-tőből egyformán képződött mind mināti, mind mīyate praesens.

<sup>++</sup>Jegyz. De v.ö. a vid-tőről mondottakkal, 1.1ent.





10,67,6 a ga amusnat, er raubte seine Kühe'

1,93,4 yad amusnitam avasam panim gah, dass ihr dem Pani seine Zählung, die Kühe raubtet'

5,54,6 <sup>1.oszt.</sup> abhrāji sardhō maruto yad arnasam mosathā vrksam kapane-  
va vedhasah, eure Heerschar, ihr Marut, erglänzte, als ihr das /Rind/meer beraubtet wie die Raupe den Baum, ihr Meister'

Az egyszer előforduló tematikus képzés nem mutat jelentésbeli sajátosságot.

1 mr- esetében a praesens pleonasmusnak megítélése attól függ, hogy a mriyase<sup>1</sup> alak passivum-e, vagy 4.praes.osztály. Minthogy az alapige activumban is intransitív jelentésű, pass. képzésnek valójában nem volna jogosultsága az igénél, s inkább arra gondolhatunk, hogy a 4.oszt. szerinti képzés ment át passivumba. A mrta- part.perf.pass., amely többször előfordul az Rg-védában, nem szól ez ellen: a gata- típusu, azaz intrans. igékből nem-pas jelentéssel képzett pass.part.-ok már az Rg-védában megvannak. A jelentés nem igazít utba:

8,82,5 /702,5/ yad vā pravrdhā satpate nā marā iti mnyase /  
uto tat satyam it tava, oder wenn du hochgewachsener, rechtmä-  
siger Gebieter denkst: "Ich werde nicht sterben", so wird auch  
das bei dir wahr'

10,86,11 nahy asya ~~xxxx~~ aparam cana jarasa marate patir, nicht  
wird auch in Zukunft ihr Gemahl an Altersschwache sterben'

1,191,10-11 sō cin nū nā marāti nō vayam marāma, er wird gewiss  
nicht /daran/ sterben, noch werden wir sterben', 12 tās cin nū nā  
marānti nō vayam marāma, die sterben gewiss nicht /daran/, noch  
werden wir sterben'

1,162,21 nā vā u etan mriyase nā risyasi, wahrlich, nicht stirbst  
du dabei, nicht nimmst du Schaden'

A marāti coni. arra mutat, hogy az igéből létezik  
egy 1.oszt. <sup>x</sup> marāti indicativus; a marāti alak nélkül az előfor-

dulási helyeken karati típusu cōni.-nak is értelmezhetnénk a marate stb. alakokat. A futurumi jelentés, amelyet Geldner /a német stílus szempontjából helyesen/ a fordításban alkalmaz, nem választja el élesen marate alakokat mriyase-tól.

2 mr- 'szétmorzsol' ige mellett fölösleges felvenni egy másik, hasonló jelentésű tövet mrn- alakban; \*mrnāti és \*mrnati éppugy a mr- gyökér származéka, mint prnāti és prnati a pr- gyökéré. A 6.oszt. szerint ragozódó alak a nasalis suffixumos athem. praes. thematizációjával jött létre. A -nāti típusu végződéses thematizálódása egyszerűen a vocalis megrövidülése útján történik, míg a -noti/nute praesensből -nvati/nvate alakot eredményez a thematizáció. A -nāti > nati változás hasonló ahhoz, amely a dādāti > dādati fejlődésben zajlott le.

A mrnā- 9.oszt. praesensből előforduló egyetlen alak jelentésileg teljesen azonos a 6.oszt. mrnā- praesens-alakokkal:

4,4,5 jānim ajānim prā mrnāhi sātṛūn, z-ermalme die Feinde, den Verwundten wie den fremden'

v.8. 6,44,17 enā mandano jahi sūra sātṛūn jānim ajānim maghavann amitrān / abhisecan abhy adāisānan pārāca indra prā mrnā jahi ca, 'durch ihn berauscht erschlage, o Held, die Feinde, die Gegner, bekannte und fremde, du Gabenreicher! Die mit Heeresmacht angreifen, die Drohenden spreng in die Flucht, Indra, und erschlage sie!' [megfigyelendő a sātṛūn jānim ajānim + mr- fordulat azonossága a két himnuszban; "repetition", l. Bloomfield, i.m., akitől azonban eltérünk a jelenség magyarázatában, nem átvételnek tartva az ismétlést, hanem stereotyp fordulatkinés alkalmazásának, l.félt, s.v. i-7; 4,28,4 amrnatam nī sātṛūn, 4,16,12 dasyūn prā mrnā stb.

mri- a szóma-rituáléban szerepel leggyakrabban, s a IX. könyvben /Szóma-himnuszok/ találkozunk azzal a kétszer előforduló alak



kal is, amely a szokásos 2.oszt. ragozástól elüt:

9,24,1 és 9,65,26 pra somaso adhanvisuh pavamanasa indavah /  
srināna apsu mājata mñjata, die Somasafté sind sich läuternd  
hervorgeströmt, /mit Milch/ gemischt werden sie im Wasser ge-  
reinigt.

E reflexiv-passiv jelentés<sup>+</sup> a 2. oszt. mri- ala-  
kok mediumában ismeretlen; csak a part.-ban /mriāna-/ fordul  
elő, különben pedig -yā- passivum fejezi ki a passiv jelentést.  
V.ö. pl. 9,96,10 mriāno apsu duduhāno adran, 'im Wasser geputzt,  
auf dem Stein gemolken' /a duduhāno part. is mutatja az -āna-  
part.-ok hajlandóságát pass. jelentés felvételére abban az eset-  
ben is, ha a verbum finitum media nem passiv jelentésű: duhé  
mindig med. -, 'tejel'-, sohasem pass. /9,68,9 adhbīr gobhīr  
mriyate, 'mit Wasser und Milch wird er geputzt', de 9,92,4 mrijan-  
ti tvā nadyah sapta yahvīh, 'es putzen dich die sieben jüngsten  
Ströme' act.jelentés, 1,174,4 dhṛsata mārsta vajan, 'strich mu-  
tig die Siegesgewinne ein' med. jelentés.

Igy a más osztályból képzett ἀγὰρ λεγόμενον<sup>++</sup> alak  
genus szempontjából tér el a szabályos képzéstől.

mrđh- négy 1.oszt. praes. mellett egy 6.oszt. coni.praes. alakot ké-  
pez: 6,23,9 na sūsvim indro 'vase mrđhati, 'nicht möge es Indra  
verschmähen, dem Somapresser zu helfen'.

V.ö. 1,166,2 na mardhanti svatavaso haviskrtam, 'nicht missachten  
die Selbststarken den Opferveranstalter', 6,60,4 indraṇī na mar-  
dhatah, 'Indra und Agni lassen nicht im Stich', stb. Nem látszik  
különbség az 1. és 6. oszt. jelentésében és használatában.

<sup>+</sup> Jegyz. Helyesebb, ha Thieme-vel /ZDMG 93,1939,S.132./  
'reinigten sich' reflexivummal és mult idővel fordít-  
juk; így jobban megfelel a vele párhuzamos adhanvisuh-  
nak.

<sup>++</sup> Jegyz. Nem ὁ ἀγὰρ λεγόμενον, minthogy ugyanaz a for-  
dulat ismétlődik meg kétszer.

yam- szokásos praesense yacchati, de több alak előfordul a yana- többől is: yamati <sup>2</sup>, -ase <sup>1</sup>, -ate <sup>5</sup>, yaman <sup>1</sup>, s főleg ini.-ok: yamah <sup>1</sup>, -at <sup>7</sup>, -an <sup>4</sup>. Az iniunctivusok rendszerint idő-rendszerektől független radicalis képzések lévén, a praesensek tárgyalásakor, esetleges alaki hasonlóságuk ellenére /mint ahogy pl. a yamati praesenshez hasonlít a yamat ini., de valójában a praesenstől függetlenül képződik közvetlenül a gyökekből/ nem jöhetnek számításba. A yamati és yacchati használatára nézve 1. a yamati - alakokat:

1,100,9 sa savyena yamati vradhatas cit ,mit der Linken bändigst er selbst die Grossen'

1,141,11 rasminr iva yo yamati janmani ubhe ,der die beiden Geschlechter wie die Zügel lenken soll'

5,33,3 tistha ratham adhi tam vajrahasta rasmin deva yamase svasvah ,besteig diesen Wagen, mit der Keule in der Hand, zieh den Zügel an, o Gott, mit guten Rossen fahrend'

1,127,3 nihsahamano yamate nayate ,siegreich lässt er sich lenken, geht nicht durch'

6,45,23 na gha vasur ni yamate danam vajasya gomatah ,der Gütige wird fürwahr die Gabe des rinderreichen Lohnes nicht vorenthalten'

7,27,4 nu cid na indro maghavan sahuti da no vajam ni yamate na uti ,nimmer wird uns der freigebige Indra wegen gleichzeitiger Anrufung den Lohn der Gabe vorenthalten, aus Wohlwollen für uns

7,37,3 na sunrta ni yamate vasavya ,deine Grossmut hält die Schätze nicht zurück'

8,2,26 patā vrtrahā sutam ā ghā gaman nare asmat / ni yamate satamutih ,der Vrtratöter, der den Soma trinkt, soll kommen!

Nicht möge er fern von uns anhalten, der hundert Hilfen hat'

A kifejezések, amelyekben yamati használatos, részben azonosak yacchati szokásos fordulataival, pl. 8,35,21



rasminr iva yacchatam adhvaran upa syavasvasya sunvato madacyu-  
tā ,zieheth wie die Zügel an euch des somapressenden Syāvāsva &  
 Opfergaben, ihr Rauscherregten', 8,35 ,22 arvāg ratham nī yac-  
chatam ,lenket den Wagen herwärts'. Azonban a jelentésben kü-  
 lönség figyelhető meg yamati és yacchati között. A simplex  
yamati /főleg az I. könyvben/ és nī yamati egyaránt ,megfé-  
 kez, visszatart' jelentésű, míg a simplex yacchati csak egyes-  
 szer jelenti ezt /10,152 ,4 nīcā yaccha prtanyatah ,halte die  
 Angreifer nieder'/, nī yacchati egyszer sem <sup>+</sup>, hanem ,odairá-  
 nyit' jelentésű, 1. pl. fent 8,35,22,vagy 4,50,10 asme rayin  
sarvavīram nī yacchatam ,uns bestimmet einen Schatz von vollstän-  
 diger Söhnenzahl'. Ez utóbbi példa átvezet yacchati-nak már az  
 Rg-védában is legáltalánosabb jelentéséhez, amely a klasszikus  
 szanszkritban kizárólagos lesz: ,ad', suppletiv praesens a ~~kinn~~  
 klasszikus nyelvben defectiv dā- tőhöz. A két jelentés /,visz-  
 zatart' és ,ad'/ erősen eltér egymástól; az alapjelentés ~~tan~~  
~~tan~~ ,halten, lenken, richten', amelyből mindkettő kifejlődik. A  
 praesensen kívüli időkben mindkettő megvan.

A jelentésben tehát az a különbség, hogy yaccha-  
ti az esetek tulnyomó többségében ,ad' jelentésű, míg yamati  
 egyszer sem jelenti ezt; ritka yacchati-nál a ,lenken' jelentés  
 amihez yamati jelentése közelebb áll. Mindenesetre megjegyzendő,  
 hogy yacchati egyes előfordulási helyei között is van majdnem  
~~akkor~~ akkora jelentésbeli különbség, mint yaccha ti és yamati  
 közt.

A jelentésbeli különbségen túlmenően, modális kü-

<sup>+</sup> Jegyz. Két helyen látszólag közel áll nī yacchati  
 jelentése nī yamati jelentéséhez: 3,51,11 sutē nī  
yaccha tanvam ,halte dich bei dem Soma auf', 10,19,2  
indra enā nī yacchatt agnir enā upājatu ,Indra soll  
 sie festhalten, Agni soll sie hertreiben'. Azonban  
 egyik helyen sem ,visszatrt' jelentésű az ige, sok-  
 kal inkább ,odairányit': ,richte dich zu Soma' ill.

lönbség is megfigyelhető: yamati néha /kül. pl. 5,33,3/ coni. jelentésűnek látszik, máshol viszont ind.-nak <sup>++</sup>. Ez az ingadozó jelentés alapot ad arra, hogy x Renou-val /i.m. 20./ az eventualisból kifejlődő 1.oszt. praesens típusát lássuk benne.

1 yu- ból /,köt'/ az Rg-védában nincs biztosan megállapítható 2. oszt. praesens. A yuvāna<sup>-2</sup> part. nem irányadó /radicalis képzés; u.n. īā gyök-aor. is lehet/, a sing. I. med. yuve<sup>1</sup> pedig tartozhatik a 6.oszt. yuvāte-hoz is. Csak az Atharva-védától kezdődőleg fordulnak elő athem. praes. alakok: yauti yute stb. Az Rg-véda csak yuvati -te stb. praesenset ismer az igéből. <sup>+++</sup>

2 yu- /,távoltart'/ általában reduplikált praesenset képez: yuyoti stb., de néhányszor előfordulnak yux yuccha- alakok is 5,54,13 nā yō yucchati tisyo yathā divah ,der nicht /von uns/ weicht, so wenig wie Tisya vom Himmel'

8,39,2 itō yucchantv amurah ,von hier sollen die Hindernisse weichen'

Val. 4,7 kada cana prā yucchasi ,auch nicht einmal wirst du Nachlässig'

1,25,6 venantā nā prā yucchatah dhrtavrataya dasuse ,sorgend werden sie nicht gleichgültig gegen den Opferspender, der die Gebote hält'

10,65,5 yā samraja manasā nā prayucchatah ,den beiden Allkönigen, die ... im Geiste nie gleichgültig werden'

A yucchati praes. mind simplex gyanánt, mind prā praep.-val intrans. /igy az āprayucchant- part.-ban is/, míg yuyoti mindig transitiv /ez utóbbi prā praepositívval na nem fordul elő/, pl. 1,189,3 agne tvam asmad yuyodhy anivah ,Agni, wende du von uns die Plagen ab', 1,92,11 apa svasāram sanutar yuyoti ,sie treibt die Schwester weit fort', stb. Aor.-

,Indra soll sie / sc. die verlaufenen Kühe/ hierherlenken'.

<sup>++</sup> Jegyz. Macdonell nem is veszi a praes.-ek közé.

<sup>+++</sup> Jegyz. Ezt ieu. rekonstrukcióknál figyelembe kellene venni !



ban mind trans., mind intrans. használatra találunk példát, pl. trans. 8,31,17 nakis tam ... pra yosan na yosati, 'keiner ... wird ihn ... ablenken oder abhalten', intrans. 8,33,9 nendra yosaty a gamat, 'müge Indra nicht fernbleiben: er soll herkommen'. A yucchati alakok tagadó, az aoristosok tiltó mondatokban szerepelnek, viszont yuyoti actívuma mindig állító, előforduló három mediuma /trans., mint az act./ ellenben tagadó vagy tiltó mondatokban szerepel. E furcsán bonyolult rendszereséget valószínűleg nem tekinthetjük véletlen művének, okát azonban nehezen tudjuk adni. Magán a yuyoti praesensen belül még érthető volna az act. és med. közötti megoszlás: yuyavat etc. act. 'távolítson el tőlünk valami rosszat', mā yuyōta etc. med. 'ne távolítson el tőlünk a maga számára valami jót' /t.i. az act. mellett mindig dvesāmsi, ēnah stb. szerepel, a med. mellett rāyah stb./ A yucchati 'távolmarad' jelentését és az aor.-t azonban nem tudjuk magyarázni. Lehetséges, hogy minden ok nélkül, egyszerűen megszokott stilusfordulatokról van szó.

yui-nak két abundans praesense van, egy 7. és egy 2. oszt. szerinti<sup>+</sup>. Az előbbi gyakrabban fordul elő és több alakkal van képviselve az Rg-védában. Az utóbbiból -két optativuson kívül:

<sup>+</sup> Jegyz. A yojā<sup>1</sup> és a yojam<sup>1</sup> alak nem a praes.-rendszerbe tartozó képzés. Az előbbi nem 1.oszt.impt.sing II., mint a Pp. nyomán Grassmann, Macdonell és mások értelmezik, hanem coni.sing.I. [helyesen Oldenberg, RV Noten, s.l. és Geldner]: 1,82,1-5 yojā nv indra te harī, 'ich will dir jetzt das Falbenpaar schirren, o Indra'; e fordítást éppen a yojam ini. támogatja: 2,18,3 harī nu kam ra tha indrasya yojam, 'die beiden Falben will ich nun ... an Indra's Wagen schirren'. Mindkét alak radicalis képzés, nem praesens /és nem is aor.; nincs \* ayojat aor., amelyhez tartozó coni.-nak és ini.-nak tarthatnók a kérdéses alakokat/.

yujyāva<sup>1</sup>, yujyātā<sup>1</sup> - csak mef. alakok fordulnak elő /praes. imp. és impf.; coni. nincs/. Használatuk és jelentésük mind simplexként, mind praep.-val megegyezik. V.ö.

2.oszt.

7,23,3 yujē ratham gavesanam haribhyam, befogom a két fakót a tehénszerzésre induló kocsiba<sup>+</sup>, 1,104,3 yuksva hi kesinā ha-  
iriyā rī, schirr also deine Mähnigen Falben ~~xxx~~ ... an' --

7.oszt.

7,19,6 vr̥sne te harī vr̥sanā yunajmi, dir, dem Bullen schirre ich die beiden bullenartigen Falken a-n', 1,46,7 yun̄jatham as-  
vinā ratham, schirret euren Wagen an, ihr Asvin'.

A medium intransitiv-passiv használata is előfordul egyszer-egyszer mindkét osztályból, bár általában a medium is transitiv:

5,17,3 ya ayukta tujā girā, der mit Eifer und Lobrede angeschie-  
schirrt ward' -- 1,87,3 yad dha yun̄jatye śubhe, wenn sie zur  
Prunkfahrt anspannen'

A két praesens -yun̄jē és yujē - teljes promiscu-  
itással használatos.

ran- két praesenset képez: 1.oszt. ranati és 4.oszt. rānyati,  
mindkettő általában activumban használatos. A 4. osztályu kép-  
zés szokásos módon intransitív, s ugyanez a-z intransitív je-  
lentése van meg az 1.oszt. szerint képzett rānati-nak is:

4.oszt.

8,33,16 nahī sas tava no mama sastre anyasya rānyati, denn we-  
der an deiner noch an meiner oder eines anderen Belehrung hat  
der Mann Gefallen'

<sup>+</sup> Jegyz. Geldner inf.-nak értelmezi yujē-t, ami szin-  
tén lehetséges. Fenti fordítást támogatja azonban  
1,82,1-5 és 2,18,3 /1. előző jegyzetben/, vala-  
mint 1,82,6; 3,35,4; 7,19,6, ahol ~~z~~ a, befogom /in-  
drának/ a két fakót' stereotyp fordulat szerepel.



10,43,6 yasyāha sakrah savanesu mayati, bei dessen Trankopfern der Mächtige sich's wohlsein lässt'

8,16,2 vasmin ukthāni ranyati +, auf den die Loblieder... sich freuen'

1,38,2 kva vo gavo na ranyanti, wo erfreut man sich euer wie die Rinder'

1.oszt.

3,7,5 jananti vrsno arusasya sevam uta bradhnasya sasane rananti, sie kennen den teuren/Namen?/ des rötlichen Bullen und die ~~freuen~~ freuen sich über die Herrschaft des Bradna'

8,81,20 /701,20/ vasmin visvā ādhi sriyo rananti sapta samsadah, bei dem alle Herrlichkeiten sind, /über den/ die sieben /Opfer/versammlungen sich ~~freuen~~ freuen'

9,111,2 parāvato na sāma tad yatra rananti dhītayah, wie aus der Ferne/kommt/dieser Gesang, woran sich die /kommen/ Gedanken weiden', stb.

Funkcionaliter teljes a két alak promiscuitasa.

A kettő metrikai alapon oszlik meg, ami azt is magyarázza, hogy miért csak rányesi<sup>1</sup>, ranyati<sup>5</sup>, ranyathah<sup>1</sup> alakok fordulnak elő /<sup>x</sup>ranati nincs/: tribrachys metricae kedvezőtlen képlet az Rg-védában. A plur. III.-ben viszont rananti /amphi-brachys/ éppoly jól alkalmazható a verselésben, mint ranyanti /palimbacchius, szükség esetén molossus/. Az előfordulási helyek egyikén sem állhatna ranyati helyett <sup>x</sup>ranati, vagy másrészt rana helyett <sup>x</sup>ranya.

ram- jelentésileg kapcsolódik az előző igéhez, amely belőle képződött. Az 1.oszt. med. ramate praesens mellett 9.oszt. tőből is képez imperfectumot, activumban:

5,32,1 tvam arnavān badbadhanān aramān, du beruhigtest die geplagten Fluten'

+ Jegyz. Gāyatrī-metrum, de igen gyenge, mint az egész himnusz metrikája.

2,12,2 yah parvatan prakupitan aramnāt ,der die tobenden Berge zur Ruhe brachte'

2,15,5 sa im mahim dhunim etor aramnāt ,er brachte den grossen ~~Strom~~ Strom in seinem Laufe zum Stillstand'

10,149,1 savitā yantraih prthivīm a-ramnāt ,Savitr hat mit Klammern die Erde zur Ruhe gebracht'

Az alak, liturgikus módon, minden alkalommal az Indra-mithoszbán /vagy mithoszokban?/ fordul elő; a 1. X. könyv himnusza, az ismeretes szerepcserevél, átviszi Indra szerepét Savitr-ra /a himnusz a többi Indra-mithoszt is Savitr-ra ruházza/. Az aramnāh, -at alak, act. voltának megfelelőleg, transitiv, míg a med. ramate stb. intransitív:

1. oszt.

10,111,9 adhēd etā nā ramante nitiktāh ,und diese halten nicht still, /zum Laufe/ angespornt'

3,56,4 āpas cid asmā aramanta devīh ,selbst die göttlichen Gewässer standen ihm still' , stb., rendszerint ugyanabban a liturgikus használatban, mint aramnāt.

A ramate igenek a későbbi nyelvben meglevő ,gyönyörködik' jelentése az Rg-védában még ismeretlen, ill. csak az egészen késői kockajátékos-dalban fordul elő: 10,34,13 krśīm it kṛśasva vittaḥ ramasva ,bestelle deinen Acker; begnüge dich mit deinem Besitz', ahol ,élvezd vagyonodat' volna a megfelelőbb fordítás. A ram- tőnek az Rg-védában -ez utóbbi helytől eltekintve- még csak konkrét jelentése van, a ran- tő tehát nem pleonasticus módon, azonos jelentéssel fejlődött ki a ram- tő mellé, hanem más jelentésű, morphologiailag és szemantikai-kailag egyaránt önállósult képzés gyanánt. Ennek következménye az, hogy a ran- nem mint más jelentésű praesens-dublett szerepel ramate ramnāti mellett, hanem mint a többi idővel is rendelkező, önálló ige. +

+ Jegyz. A ranāti ige eredete vitatott, Kétségtelen.



rā- ből különválasztható a reduplikált praesenssen belül két eltérő képzésmód: rarīthāh<sup>1</sup>, rarāthām<sup>1</sup>, rarīdhvam<sup>1</sup>, — ririhi<sup>7</sup>.

Jelentéskülönbség, mint általában a különböző képzésű imperativusok között /impt. praes., impt. aor., impt. perf, ill. abundansok/, ezek között sem észlelhető:

10,98,10 divo no vrstīm isito ririhi, 'spende uns dazu aufgefordert des Himmels Regen', v.ö. 5,83,6 divo no vrstīm matuto rarīdhvam, 'ihr Marut spendet uns des Himmels Regen'.

9,11,9 pavamāna suvīryam rayīm soma ririhi nah, 'o Soma Pavamāna, gewähre uns die Meisterschaft, Reichtum', v.ö.1,117,23 asme rayīm nāsatya brhantam apatyasācam śrūtyam rarāthām, 'schenket uns, Nāsatya's, grossen Reichtum, von Kindern begleiteteten, namhaften', stb.

A kétszer előforduló arate alak lehet 1.oszt.

praes., vagy coni.perf.:

5,77,4 yo bhuyistham nāsatyābhyāṃ vivesa canistham pitvo arate vibhāge, 'wer für die Nāsatya's am meisten angerichtet hat, /wer/ das beste spendet bei der Verteilung der Speise' /vive-sa ind!/,

8,31,2 purolāsam yo asmai somam arata āsiram, 'wer ihm Reiskuchen, Soma /und/ Milchmisch spendet' /itt viszont a megelőző versszak kifejezetten coniunctivussal kezdődik: yo vajāti

hogy rokon ~~ram~~ ram- mal. Uhlenbeck /Wtb.sv./ és nyomán W.P. \*rm-nēti -ből vezeti le; eredetileg így Brugmann is, de később feladja álláspontját /Grundriss<sup>2</sup> II.3.S.314.Anm.2./. Mint-hogy azonban a -nāti praesensek az indben általában /amennyiben nem névszói eredetűek, l. Brugmann l.c./ -nāti praesensekre mennek vissza, ez esetben is valószínűbb, hogy ram- töből ered. egy 9.oszt. \*rm-nāti képződött, az ablaut szempontjából elvárható gyengült fokú tőmgh.-val, s mellette ugyanolyan képzésű, de erős fokú \*ramnāti. A \*rmnāti > ranāti -ből a szokásos tematizációs folyamattal lett ranati.

vajāta it samavac ca pācāti ca . /

1. rāj- szokásos praesense az Rg-védák minden könyvében rājati /1. oszt./, s csak két 2. oszt. alak fordul elő:

1,104,4 prā pūrvāhis tirate rāsti surah ,an den früheren /Tagen/ nahm zu und herrschte der Tapfere'

6,12,5 rno nā tāyur ati dhanvā rāt ,wie ein Schuldner, der zum Dieb wird, eilt /?/ er über das wüste Land' Ez utóbbi alak értelmezése erősen bizonytalan. Az előbbi rāsti ígét Geldner az ,uralkodni' jelentésű töből származtatja, de éppen gy érthetjük ,ragyog' - nak is.

Ennyire bizonytalan lévén a szó alapjelentése, a rājati alakhoz való viszonyáról nem sokat mondhatunk. Alkalmi képzésnek látszik, s a z ilyenek általában semmiben sem különböznek jelentési szempontból a szokásos alaktól.

ri- két praesense közül rināti mind act.-ban, mind a ritkább med.-ban általában transitiv, riyate csak med.-ban fordul elő és mindig<sup>in</sup> transitiv. V.ö. pl. 2,12,3 /és többször/ arināt sapta sindhūn ,liess die sieben Ströme laufen' : 1,135,7 riyate ghr-tam ,das Schmalz fließt'. A 9. oszt. praesens, mint említettük, med.-ban is többnyire transitiv, pl. 1,124,7 usā hasreva nī rinīte apsah ,entblösst Usas ihre Brust wie eine Buhlerin' . Az intrans. jelentés a 9. oszt. alaknak activumából is, mediumából is csak egyszer fordul elő, még pedig két, egymás mellett álló Marut-himnuszban: 5,56,4 nī ye rinānty ojasā vrthā gāvo nā durdurah ,die gewaltsam niederreißen, nach Willkür wie jochscheue Stiere' és 5,58,6 ksodanta āpo rināte vanāni ,zerstieben die Wasser, die Bäume treiben /im Wasser/,<sup>+</sup>. A rināti/rinate e ritka intrans. jelentése azonos a 4. osztályu riyate min-

<sup>+</sup> Jegyz. A fordító az eredetit fölöslegesen bonyolítja. A hely jelentése: ,a fák kidőlnek'



denkori használatával.<sup>+</sup>

ric- igével hasonló a helyzet. A 7. osztályból előforduló néhány alak mind activ alaku és transitiv jelentésű, a 4. oszt. alakjai mind mediálisak és intrans. jelentésűek. Pl. 7,71,1 rinák-ti krsnir arusaya pantham, 'die Dunkle räumt dem rötlichen /Surya/ den Weg' trans., 7,32,12 ud in nv asya ricyate 'nsah, 'sein Anteil ist der größte' intrans. A 4. oszt. praes. mindig praepositíókkal áll.

A ric- ige perfectumi alakjainak figyelembevételével még teljesebb lesz a párhuzam a ri- típusu igék és ric- között. Ahogy ri-ből a -ya- képzésű alakokon kívül is előfordul egy-két intrans. jelentésű forma, úgy a ric- perf.-ában a med. alakok ugyanúgy intrans. jelentésűek, mint a ricyate praes., és ugyanazokkal a praepositíókkal állnak, mint ricyate /prā, āti, ud/. Ugy látszik, hogy a ~~praesens~~ transitiv : intransitiv viszony nem a nasalis képzésmódtól, hanem az előforduló alakok act. vagy med. genusától függ: a kérdéses nasalis praesensek nem szívesen képeznek ~~nasalispraesenset~~ /morphologiai okból?/ med. alakokat és ennek következtében jelentésük is act. voltak: nek megfelelő módon transitiv; Ezzel ellentétben a 4. oszt. képzések általában eleve intrans. jellegűek és ennek a jelentésnek megfelelően lesz a forma gyakran /de nem mindig!/ mediális.

ris- nem tartozik a praesens-abundansok közé. Az Rg-védában csak 4. oszt. risyati stb. praesenset képez, <sup>x</sup>resati 1. oszt. alaknak semmi nyoma. Az egyszer előforduló resat ini. radicalis képzés, s nem bizonyosság 1. oszt. megláttele mellett. Egyetlen alak, amely <sup>x</sup>resati praesenset feltételezne, az Atharvavédában előforduló resat coni., de az Atharva-védában sincs mellette indicat.

<sup>+</sup> Jegyz. Megyfigyelhető, hogy ha egy-egy igének egy vagy két helyen a megszokottól eltérő genusu használatával találkozunk, az a régebbi könyvekben fordul elő, a későbbiekben kevésbé.

van- ből egyformán gyakori két praes. képződik: vanoti és vanate. Egy harmadik, 6. oszt. praesens feltételezésének nincs sok jele. A vanati hangsúlyozásu coni. és vanéma hangsúlyozásu opt. feljogosít erre, de ismeretes, hogy az Rg-védában ~~xxx~~ az igéknél gyakran tolódik el váratlan módon a hangsúly.

Nem könnyű megállapítani, mi a két alak viszonya egymáshoz jelentés szempontjából. Lényeges különbséget nem tudunk kimutatni. A két fő jelentést, a 'szeretni' és 'elérni' fogalmát mindkettő kifejezi, a harmadik, 'megadni' jelentést inkább vanate. Mindkettő egyformán leginkább praepositívó nélkül használatos. Stereotyp fordulatokban ritkán szerepelnek; csak a vanate girah fordulattal találkozunk gyakrabban /4 ízben, valamennyiszer a vana- praes.-ből/. Az előforduló ind. alakok:

1. oszt.

3,19,1 rayé vajaya ~~xx~~ vanate maghani, er erwirkt Gaben zum Reichtum, zum Gewinn

5,4,3 sa devésu vanate vāryani, er möge von den Göttern erwünschte Gaben erlangen

5,3,10 sumnam agnir vanate, wird Agni... den Gunst /der Götter/ gewinnen

5,41,17 iti cin nu prajāyai pasumatyai devāso vanate martyo  
va ā devāso vanate martyo vah, also gewinnt euch, ihr Götter, der Sterbliche zu viehreichem Nachwuchs, gewinnt euch, ihr Götter, der Sterbliche

5,65,1 varuno yasya darsato mitro vā vanate girah, wessen Lobreden der gerngesehene Varuna oder Mitra gut aufnimmt

5,65,4 mitro aśhos cid ādā uru ksayāya gātum vanate, Mitra gewinnt selbst aus Bedrängnis einen Ausweg

6,15,6 devo devésu vanate hi vāryam devo devésu vanate hi no duvah, denn der Gott gewinnt von den Göttern alles Wünschenswerte, denn der Gott gewinnt uns bei den Göttern Achtung



6,16,28 agnir no vanate rayim ,Agni soll uns Besitz gewinnen'  
/ elötte vasat coniunctivus./

6,25,4 suro va suram vante sariraih ,ein Tapferer überwindet ~~ma~~  
wohl einen Tapferen durch seine Leibes/stärke/

6,38,1 panyasim dhitim divyasya yaman janasya ratim vanate su-  
danuh ,das beste Gedicht als Gabe für das himmlische Volk be-  
gehrt der freigebige /Indra/ auf seiner Fahrt'

8,61,1 adhvaryu vanate punah ,der Adhvaryu verlangt wieder  
/nach ihm/

10,53,11 vanate kara i j itim ,pflegt im Kampfe den Sieg zu  
erringen'.

A vanate alak leggyakrabban az V-VI. mandalában 2  
fordul elő. Értelmezését illetőleg nem jogosulatlan Geldner  
eljárása, aki időnként ind.-i, időnként coni.-i értelemmel  
fordítja. Ez az ingadozó értele-m, úgy látszik, speciálisan  
a mediumnak és a régebbi részeknek sajátja. A plúr. I. vanāma-  
he mindig /négyyszer/ mellékmondatban, vonatkozó névmás után  
szerepel /ahol az Rg-véda szereti a coni.-t használni/, vana-  
se<sup>1</sup> modalitása bizonytalan. Az act. vanathah<sup>3</sup> -anti<sup>1</sup> alakok  
kifejezetten ind.-ok:

1,46,14 rtā vanatho aktubhih ,in denx Nächten gewinnet ihr die  
rechten Wege'

4,44,2 yuvam sriyam asvinā devatā tam divo napatā vanathah sa-  
eibhih ,ihr unter den Göttern habt von dieser Schönheit Gewinn,  
ihr Asvin, Enkel des Himmels, durch eure Künste'

7,2,7 tā devesu vanatho varyāni ,ihr beide gewinnet bei den  
Göttern köstliche Dinge'

6,6,3 /bhāmasah/ vanā vananti dhṛsatā rujantah /deine Lohen/  
,überwinden die Hölzer... /sie/ herzhafte zerbrechend'

Az act. alakok ind. értelmét támasztja alá az is,  
hogy vanāti coni. képződik az igéből.

A vanóti praesensnek sem act.-ban, sem med.-ban nincs coni. jelentésárnyalata:

5.oszt.

1,31,13 yó ... vanósi tam ,wer ..., den begehrtst du' / ? inkább: ,azt kedveled' /

1,31,14 yad reknah paramam vanosi tat ,gewinnst... was wünschens-  
weter höchster Besitz ist'

1,133,7 vanoti hi sunvan ksayam parīnaseh ,d-enn der Somapresser  
gewinnt ein Haus des Überflusses'

4,23,10 rtam vemāna rtam id vanoti ,wer an der Wahrheit festhält  
hat von der Wahrheit Gewinn'

10,105,5 vanoti siprābhyam siprinivān ,der Lippenspitzer verlangt  
mit geöffneten Lippen /nach Soma/' /?/

2,30,6 prā hi kratum vrhatho yam vanuthah ,denn dem nehmet ihr  
beide die Besonnenheit, auf dem ihr es abgesehen habt' /helyte-  
len; helyesen Grassmann: ,ihr förd-ert die Kraft dessen, den ihr  
liebt', l.Wtb. s.v./.

10,96,1 prā te vanve vanuso haryatam madam ,ich habe Gewinn von  
deinem Rauschtrank' /ismét Grassmann fordítása a helyes: ,rüh-  
me deinen holden Trank, des kämpfenden', l.fordításában.Hasonló  
Ludwig: ,schätze hoch' /

10,27,12 svayam sā mitram vanute jane cit ,selbst ihren Gefähr-  
ten auch unter allem Volke gewinnt '

10,107,7 daksinānam vanute yó na ātmā daksinā varma krnute vi-  
jānan ,die Daksinā bringt Speise ein, die unser Lebenshauch ist,  
die Daksinā macht der Wissende zu seinem Panzer' /vanute - krnu-  
te rim ?/

Az alakok megoszlása nem arányos az Rg-váda egyes  
részei között. Míg vanate tulnyomólag a régebbi részekben sze-  
repel, vanóti és vanute inkább a későbbiekben. Azonban nem mond-  
hatni, hogy a vanu- alakok általában későbbiekx keletkezésűek:  
a régebbi könyvekben is gyakran előfordulnak vanu- tőből képzett



coni., opt. és impt. alakok: vanavat, vanavan, vanuyāna, vanvan-  
tu, vanavase, ~~vanavase~~ vanusva és impf. A ~~van~~ vanema stb. képzések  
/tehát a vana- tö nem-ind. alakjai/ szintén valamennyi könyvben  
egyformán vannak képviselve. Ez arra mutat, hogy a régebbi sti-  
lus előnyben részesíti a modális és semi-modális alakokat /vana-  
te/, míg az ind. később erősödik meg. A mediális ragok a régibb  
fázisban produktívak /vanate/; majd elvesztik produktivitásukat  
/vanóti van csak a régebbi könyvekben, vanute nincs/ és csak ak-  
kor válnak ismét produktivakká, amikor már teljesen megszűnt a  
két genus közti különbség / vanute, X. mandalam/. - Legalábbis  
a van- igénél ez a helyzet; az általánosítással óvatossá kell  
lenni.

vas- tkp. 2.oszt. ragozása /athem./ tö, de néhány alak más képzésű  
praesensekből is előfordul:

1.oszt.

8,28,4 /hasonló 8,20,17/ yāthā vāsanti devās tāthēd asat ,wie die  
Götter es wollen, so soll es geschehen'

2,22,1 somam apibat viśnuna ŋsutam yāthāvasat ,trank ... so viel  
er begehrte'

3.oszt.

7,16,11 devō vo dravinodah purnam vivasty āsicam ,der Gott Dravi-  
nodas wünscht von euch voll eingeschenkt'

8,45,6 vas te vāsti vavaksi tat ,wer v-on dir etwas will, so be-  
stimmst du es'

A legutóbbi idézet mutatja a 2. oszt. és a 3. oszt.  
alakok ~~használatát~~ értelmi azonosságát, amely egyéb példákból is  
kitűnik. V.ö. még ~~van~~ fenti 8,28,4 vāsanti, 2,22,1 avasat és  
1,30,12 tāthā tad astu... yāthā ha ŋmasistaye ,so soll es sein...  
wie wir von dir wünschen' ; fenti 7,16,11 vivasty és 5,34,5 nā  
pañcabhir dasābhir vasty ārabham ,er wünscht nicht mit Fünfen,  
mit Zehnen sich zu verbünden'

Fenti abundans alakok használatában nem állapít-  
ható meg eltérés a szokásos vāsti stb. alakoktól. Alkalmi kép-

zések, éppugy, mint az egyszer előforduló usāmāna- part.,  
athematikus töből thematikus képzővel képezve (képzésmód-keve-  
redés).

2 vas- ből csak a part. praes. képződik abundans jelleggel: a gya-  
kori vasāna- part. mellett egyszer előfordul -szintén athem.  
képzéssel- usāna-, és egyszer [ mint usāna- mellett usāmāna- ]  
usāmāna- thematikus participium. Mindkettő alkalmi képzés,  
mindössze ablaut-fokban és thematizáció szempontjából térnek el  
a szabályos ~~vāsana~~ vāsana- alaktól.

vah- nál hasonló a helyzet, mint az előzőnél, azzal a különbséggel,  
hogy itt a thematikus alak a szabályos és athematikus part. kép-  
ződik kivételképpen: uhāna-  $\text{ṛ} \pi \alpha \xi \lambda \epsilon \gamma \acute{o} \pi \epsilon \nu \nu$  a megszokott vā-  
hamāna-, vahati stb. mellett.

Az uhāta<sup>1</sup> opt. radicalis képzés, nem athem. praes.  
vagy athem aor. származéka. Felfogható ugyanilyen jellegűnek az  
említett uhāna- part. is.

vā- semmi esetre sem abundans tö. Az is kérdéses, hogy a 'fúj' és  
'kimerül' jelentésű két alak ~~együttalak~~ közös ieu. gyökérré megy  
vissza /csak a vāti 'fúj' igének van biztos ieu. etymonja:  
 $\text{ṛ} \eta \mu$  stb./, de a ragozás ebben az esetben is határozottan  
elválasztja a kettőt: 'fúj' : vāti 2.oszt., 'kimerül' : vāyati  
4.oszt. praes.

1 vid- ből /talál'/ csak a vidāti alakról bizonyos, hogy praesens.  
Egy \*vidāti praes. feltételezésére a vidānti<sup>1</sup> plur. III.-en  
kívül csak az ā - coni.-ok szolgálnak téma-szul: vidāsi<sup>1</sup>, -āh,  
-āt<sup>1</sup>, -āthah<sup>1</sup>, -ātha<sup>1</sup>. Ezeket az ṛ a-aoristosból is származtat-  
hatjuk /igy Macdonell, Gr. 372./, de megfontolandó, hogy ezeken a  
vid- alakokon kívül nincs egyetlen ige sem, amelyből az a-aor-  
ban ~~haz~~ produktív módon, több alakkal volna képviselve az a-aor-  
coniunctivusa. A muc- tónél, amely mucāti és mucāte alakkal ~~kiz~~  
szerepel, láttuk, hogy e coni. a praesensből képződik: mucanti-



hoz tartozik. Így mindössze egyetlen alak marad, amely megfelelő praes. híjján a-aor. ~~sisa~~ coniunctivusának nevezhető : risa-tha/na/. A risāma, arāma, rādāma, sadāma és ruhāva plur. és du. első személyek radicalis /thematikus/ iniunctivusok, ~~sz~~ nem coni.-ok, ami abból is látszik, hogy mā tiltó szóval kapcsolód-  
nak, mint ugyanezen igék -am, -at végződésű iniunctivusai. Te-  
hát az Rg-védában nincs egy határozottan kialakult -ās/i/, ~~kat~~  
-āt/i/ coni. aor. kategória.

Ugyanakkor nem mondhatjuk azt sem, hogy létezik egy valóban élő, produktív \* vidási -āti, mucási -āti stb. praesens-  
ragozás /az u.n. aoristosi pra-esensek típusa/. Az a tény, hogy ilyen jellegű praesensekből csak egy-egy alak /s éppen az ~~sisa~~  
-anti plur. III., amely az -ā coni.-okhoz is kapcsolódhatott<sup>+</sup>  
és így átmeneti forma lehetett coni. és ind. között/ fordul  
elő a nagy gyakorisággal előforduló szabályos praes.-ek mellett  
/ mucāti, vindāti stb./, arra mutat, hogy ezekből nem volt  
használatos egy kifejezetten praes. jellegű, ind.<sup>(42)</sup>-al rendelkező  
időrendszer. A vidāti típusú alkalmi képzések a szabályos vin-  
dāti stb. mellett a nem-indicativusi alakok analógiájára jöttek  
létre. Ez utóbbiak leggyakrabban közvetlenül a gyökből  
~~hát~~ történő képzések: rendszerint -ah, -at végződéssel törté-  
nik az ini. képzése s ennek nyomán -ās/i/, -āt/i/ végződéssel  
alakul ki egy coni.: egyik alak képzéséhez sem szükséges egy  
kialakult praes.-rendszer.<sup>++</sup>

A vidāti forma nem-ind. alakok analógiájára tör-  
tént képzésének nyomát őrizi ingadozó jelentése egyetlen előfor-  
dulási helyén : 1,67,4 [Müller ed. 1,67,2] haste dadhāno nrma

<sup>+</sup> Jegyz. Több eset ellene szól annak az álláspont-  
nak, hogy a coni. plur. III. nem képződik -anti  
végződéssel.

<sup>++</sup> Jegyz. L. Renou coni. és opt. - tanulmányát;  
legutóbb Burrow, Festschr. Weller 1954, S. 35.

visvany ame devan dhad guhā nisīdan / vidāntīm atra nara dhiyama  
dha hrda yat tastan mantran asamsan, d-a er alle Manneskräfte  
in der Hand hält, brachte er die Götter in Aufregung, als er  
sich im Versteck niederliess. - Dort finden ihn die sinnenden  
Männer, als sie die im Herzen geformten Scherworte aufsagten'.  
A jelen idő még praes. hist.-nak is szokatlan a múlt idejű el-  
beszélésben.

A vindāti és vidāti ragozásu praes.-eken ki-  
vül felmerülhet egy harmadik abundans praes. feltételezésének  
lehetősége /Grassmann, Wtb. s.v.; Whitney, Roots, s.v.; rész-  
ben Macdonell, Gr. 337/: vidé stb., 2.oszt. praesens. A vidé  
vitsé vidé vidré alakokról azonban jelentésük elárulja, hogy  
a 'tudni' jelentésű 2 vid- tőhöz tartoznak, s emellett nem is  
2.oszt. praes. képzések, hanem reduplikálatlan perfectumok, az  
azonos képzésű /reduplikálatlan/ véda act. perf.-hoz tartozó  
med. alakok. Jelentésük természetesen nem perf., hanem praes.,  
mint az act. véda perfectumé.

vis- szabályos praesense a reduplikált vivesti. Emellett előfordul  
egy avesan múlt és egy vesant- part., /mindkettő az I. könyv-  
ben, / amelyek kedvéért helyesebb egy másik vis- tövet feltéte-  
lezni /igy PW ?, Grassmann, Geldner/ :

1,178,2 āpas cid asmai sutukā avesan, auch die Wasser eilten  
spornsteichs ihm zuliebe'

1,181,6 vesantīr ūrdhva nadyo na āguh, wie die eilenden Ströme  
sind sie aufrecht zu uns gekommen'

A két előfordulási hely egymásmellettiisége mutatja  
összetartozásukat /v.ö. a csoportstílus-jelenséggel/. A két he-  
lyen azonos a vesa- tő jelentése, a 'cselekedni' jelentésű  
vives- alakokétól azonban erősen eltér.

1 vr- 'befed' és 2 vr- 'válszt' a praesens-alakokban határozottan  
különválík az Rg-védában /csak a későbbi nyelvben keveredik ösz-



sze/. 2 vr- praesense vrñite stb, 1 vr- é vrñōti, vrñyoti  
és váratē ; abundans formákkal csak 1 vr- rendelkezik. Az elő-  
forduló indicativusok:

7 a. oszt.

7,82,6 dabbrebhir anyah pra vrñoti bhuyasah ,wehrt der andere  
mit Wenigen die Überzahl ab'

4,21,8 vī yad varāṃsi parvatasya vrñve ,wenn sich die Breiten  
des Berges auftun' /?/

1,5,4 yasya samsthe na vrñvate harī samatsu satravah ,dessen Fal-  
benpaar die Feinde beim Zusammenstoss in den Schlachten nicht  
aufhalten'

7,32,16 nakis tvā gosu vrñvate ,nicht wehren sie dir/im Kampf/  
um die Rinder'

8,45,21 nākir yaṃ vrñvate yudhī ,den sie im Kampf nicht auf-  
halten'

Gyakori az āvṛnoh, -ot impf, egy kivétellel min-  
dig āpa āpa praepositíóval, ,feltárta/d/' jelentéssel.

7 b. oszt.

10,88,12 āpo ūrñoti tamo arcisa yaṃ ,er deckt auch die Finster-  
nis ab, wann er mit seinem Lichtstrahl kommt'

8,68,2 /688,2/ abhy ūrñoti yaṃ nagnam ,was nackt ist, bedeckt er'

10,105,15 vy ūrñoti hrdā matim ,er erschliesst im Herzen den Ge-  
danken'

10,40,8 yuvam ~~sta~~ sanibhyah stanayantam asvināpa vrajam ūrñutah  
saptāsyam ,ihr Asvin öffnet den donnernden Pferch mit sieben  
Ausgängen für die Belohnungen'

8,40,5 yā saptabudhnam arnavam jihvabāram apornutah ,die das  
Meer mit sieben Tiefen und geneigtem Rand aufschliessen'

4,54,2 ād id dānam savitar vy ūrñuse ,dann tust du, Savitr,  
deine Gabe auf'

1,156,4 vrajam ca viśnuh sakhivān apornute ,wenn Viśnu in Beglei-  
tung des Freundes den Rindepferch aufschliesst'

ugyanigy āpa ūrñute még háromsz-or, vī ūrñute szintén.





a vavarta, vavrtvam stb. reduplikált /perf.-i/ k-épzést követve /v.ö. sascasi, l. lejjebb/. Mindkettő alkalmi képzés, jelentési sajátosság nélkül:

8,6,38 anu tvā rodasi ubhē cakram na varty etasam, 'die folgen bei de Welten wie das Rad /der Sonne/ dem Etasa'; v.ö. a reduplikált tőből 4,31,4 abhi na a vavrtsva cakram na vrttam arvatah, 'dreh dich zu uns, wie das gedrehte Rad dem Rossen' /a két hely összehasonlítása mutatja, hogy a reduplikáció nem foglal magába intensív jelentést/.

2,38,6 samavavarti visthito jigīsur, 'wer auf Gewinn ausgezogen war, kehrt heim'.

A szokásos vārtate praesensnek csak med. alakjai vannak, varti<sup>1</sup> és vavarti<sup>1</sup> viszont activum. Az abundans praesenseknél olykor előfordul, hogy a szórványos előfordulásu mellékalakok /alkalmi képzések/ más genusok, mint a szabályos praesens. A vavarti reduplikált act. praes. támaszkodhatott a perf.-ra, amelynek van act.-a is; hasonlóképpen a varti act. gyök-praes. az activ gyök-aor. genusához igazodott. Ez utóbbitz nem választhatjuk el élesen az impf.-tól: avart, avrttan éppugy lehetne ~~ikri~~ gyök-impf., mint gyök-aor., s a varta imperat. plur. Pl. szintén lehet impt. praes. vagy impt. aor. Hasonlóképpen elmosódik a határ 3.oszt. impf. és plusquamf. között āvavrt-ran, -ranta esetében, és vavrtvam, vavrtsva stb. is lehetne red. praes.-hez tartozó opt. ill. impt. Egyrészt a fő-idők gyakorisága, másrészt -a red. alakok esetében- a reduplikáció jellege dönti el, hogy ezek az alakok mégsem a praes.-rendszerbe tartoznak: az imperfecta reduplicatio i -vokalizmusa helyett a perfecta reduplicatio magánhangzóját tartalmazza valamennyi alak, világosan mutatva ezzel, hogy vavarti<sup>1</sup> csak a formák elburjánzásának, a perf. analógiájára történő képzésnek az eredménye, nem pedig egy valóban élő 3.oszt. praes. meglétének bizonyítéka.

- Az act. vārtat<sup>1</sup> ini. nem azt cáfolja, hogy az 1.oszt. vārtate praesensnek csak med. alakjai használatosak, hanem ellenkezőleg, azt bizonyítja, hogy az ini. a praesenstől független képzés: amennyiben az ini. a praesens-rendszerből képződne, \*vārtata med. alakban kellene jelentkeznie.

vrs- nek praesensben egy ind. alakja fordul elő az Rg-védában, a későbbi időben is használatos 1.oszt. képzéssel:

5,84,3 divo vārsanti vṛstayah, die Regengüsse des Himmels regnen'

A 6.oszt. praesensből a med. impt.-t használja az Rg-véda, mindig ā vṛsasva, ā vṛsethām /somasya/, 'önts magadba v. magadnak'/szómát/, liturgikus jelentésű stereotyp fordulatban. / 12 előfordulási helyen. / Pl. 8,50,3 /670,3/ ā vṛsasva puruṣasv sutasyendrandhasah, schütte dir vom gepressten Trank ein, schatzenreicher Indra', 3,32,2 trṇād ā vṛsasva, begiesse dich zur Genüge'

Hasonló liturgikus jelentése van a mediumnak a perf. imperativusában és participiumában is /ud vāvṛsasva, ud vāvṛsāna-, ergiesse dich zu...'+

A vrs- fő abundantiáját tehát arra használta fel a nyelv, hogy az egyik dublettet lefoglalja liturgikus jellegű stereotyp használatra. A funkció-különbség stilisztikai, nem grammatikai.

sa- felvétele az abundans praesensek közé attól függ, hogy impf.-nak vagy aor.-nak nevezzük-e a svat<sup>1</sup> alakot /1,130,4 vājram indro āsanaya sam svat, die Keule... schliff Indra... zum Wurf'/ Mint aoristos, az a-aoristosok közé tartoznák /egyetlen hasonló

+Jegyz. Nem szükséges a perf.-nak és a 12 ā vṛsasva impt. praes. közül egynek /8,24,10/ a vṛsasva, vṛsethām alaktól eltérő jelentést tulajdonítanunk Geldnerrel: 'erманne dich'. Geldner nyilván a vṛsan- főnévhez kapcsolja ezeket az alakokat, amelyből azonban csak vṛsanyati denominatív ige származik, a primár vrs- ige jelentésileg teljesen független tőle.



képzés ahvat/; mint impf., a 6.oszt.-hoz, mint syati. A védikus prózában syati stb. praesense is van az igének. Ez a tény, valamint az a körülmény, hogy syat alak csak egyszer és éppen az I. könyvben fordul elő az Rg-védában a gyakoribb śisati praes. mellett, arra mutat, hogy későbbi fejlemény a 6.oszt. praesens-rendszer, amelynek legelső előfordulása talán a fenti syat alak az Rg-véda 1,130 himnuszában. A sa- tő nem képez az aor.-ból más alakokat.

Jelentésileg -aspectusbelileg- vájram sám syat nem különbözik vájram śisati, vájram śisite reduplikált praesens-től.

sas- nak a 2. praes.oszt.-ból fordul elő néhány alakja act.-ban és med.-ban, s emellett két, 1.oszt. praesensnek látszó alak: śasati<sup>2</sup> és śasan<sup>1</sup>.

2.oszt.

1,31,14 pra pākam śassi, du belehrest den Unerfahrenen'

1,24,11 tad ā śaste vājamāno havirbhih, das wünscht sich der Opfernde mit seinen Opferspenden'

1,163,113 ātha śaste dāsuse vāryāni, daan bittet er um erwünschte Gaben für den Spender'

1,30,10 tām tvā vayām visvavārā śasmahe, dich erbitten wir, du allbegehrter'

1,165,4 ā śasate prāti haryanty ukthā, die Loblieber wünschen, erwarten /mich/'

9,99,5 dūtām nā pūrvacittaya ā śaste manīsinah, die Nachsinnenden wünschen/ihn/ wie einen Boten /zu senden/, um /von den Göttern/ zuerst bedacht zu werden'

1.oszt.

6,54,1-2 sām pūsan vidusā naya yó āñjasānusāsati / yā evédam iti bravat // sām u pūsnā gamemahi yó grhān abhisāsati / imā evēti ca bravat, Pūsan, bring uns mit einem Kundigen zusammen, der uns richtig weisen und sagen wird: "Dies ist es". Wir wollen mit Pūsan zusammentreffen, der zu den Häusern weisen möge und

sagen: "Diese ~~ist~~ sind es" '

10,32,4 tad it sadhastam abhi caru dīdhaya gāvo yac chāsan va-  
hatum na dhenāvah ,diese angenehme Stätte habe ich geschaut,  
zu welcher die Milchkühe /deine Fahrt/ gleich einer Brautfahrt  
weisen sollen'

A későbbi nyelvben mindkét ragozás használá-  
tos. Az Rg-védában viszont a praesens-alakok mindkettőből igen  
ritkák a II-VIII. könyvben [csak sāsati<sup>2</sup> és sādhi<sup>1</sup>, valamint  
sasant- part./]. A jelenségnek nem tudjuk okát adni; lehet, hogy  
a véletlen műve, de lehet az is, hogy a régebbi nyelvben defec-  
tiv volt az ige, praes. nélkül. A sādhi impf. radicalis függet-  
len a praesenstől, sāsati jelentése pedig bizonytalan; Geldner  
coni.-nak fordítja, s ez az értelmezés is beleillik a szövegbe.  
Ezen az alapon sāsati lehet azz eventualis maradványa. A sāsan  
alak lehet impf. vagy ini., az egyetlen előfordulási hely értel-  
me nem világos.

si- két praesense sāyate és sese saye.  
1. oszt.

1,32,5 śhih sayata uparī prthivyā ,liegt der Drache platt auf  
der Erde'

8,89,9 /709,9/ samudré antāh sayata udnā vājro abhivrtah ,mitten  
in der See liegt die Keule von Wasser bedeckt'

10,108,4 hata indrena panayah sayadhve ,von Indra erschlagen sollt  
ihr Pani's daliegen' +

Az ~~sasat~~ sāyate impf. gyakran / 7 alkalommal/

+ Jegyz. A Saramā-himnusból. Nyelvileg helye-  
sebb ,ihr lieget von Indra erschlagen' for-  
ditás, minthogy sayadhve indicativus. Impf.-i  
értelemben sayadhvam alakot megtérne a  
metrum. Doni.-ból szokatlan képzés a med. plur.  
II. személy.



előfordul, régebbi és későbbi részekben egyaránt. asāyatam<sup>1</sup>  
asāyata<sup>2</sup> a- ja metrikai nyújtás: 1,34,7 pāri tridhātu prthivīm  
asāyatam / jagatī-metrum/; 8,62,9 prā saptavadhrirāśasā dharām  
agmēr asāyata / gāyatzi/; 10,43,6 viśam-viśam maghēvā pāry asā-  
yata/jagatī/. A proceleusmaticus-t adó asāyata metrikailag  
 alkalmazhatatlan volna. A metrum kedvéért új forma teremődik,  
 de a két alak elszigetelt marad, nem lesz csirája egy egész u-  
 jabb abundans praesens - rendszer kifejlődésének.

2.oszt.  
 8,49,15 /669,15/ sēse vānesu mātroh, du liegst in den Hölzern,  
 in deinen beiden Müttern'

1,32,9 dānuh sāye sabāvatsā nā dhenuh, die Dānu liegt wie die  
 Kuh bei ihrem Kalbe'

3,55,4 samāno rājā vibhrtah purutra sāye a sayasu prayuto vāna-  
nu, der gemeinsame König, auf viele Stellen verteilt, ruht in  
 den ruhenden /Müttern/ sich selbst überlassend in jedem Holze'

Stb.; impf. āseran<sup>1</sup>, part. sayāna-.

A két praesens azonos szerepű. Valószínű, hogy a szo-  
 katlanabb képzésű sāye mellé képződött a szabályos sayate alak.

Az asāyat mult lehet ettől független képzés / a-aor. /

subh- tőből, ha a hangsúlyt is figyelembe vesszük, három praesenset  
 találunk: 6.oszt. śumbhāti, 1.oszt. śumbhate, 1.oszt. śóbhate;  
 a 6. oszt.-ból csak act, a két 1.oszt.-ból csak med. alakok for-  
 dulnak elő. A jelentés act.-ban transitív, med.-ban intransitív;  
 egyéb különbség nincs közöttük. V.ö. pl.:

6.oszt.  
 8,44,26 agnīm śumbhāmi manmabhīh, den Agni mache ich mit Gedich-  
 ten schön'

5,10,4 yé agne candra te girah śumbhanti, die, o schimmernder  
 Agni, ~~mit~~ die Loblieder auf dich verschönern'

5,22,4 tvā ... gīrbhīh śumbhanti atrayah, dich verschönen die  
 Atri's mit Lobreden'

1. oszt.

9,2,7 /gīrah/ yābhīr madāya sūmbhase, mit denen du dich zum Rausche schön machst'

1,85,1 prā ye sūmbhante janayo na saptayo, die sich wie Frauen schön machen'

1. b. oszt.

5,44,5 dhārāvākesv rjagātha sūbhase, du wirst unter Redeergüssen verklärt'

9,25,3 saṁ devaīh sūbhate vrsā, mit den Göttern macht sich der Bulle um die Wette schön'

A part.-ok nagyjából követik a verbum finitum ~~genus~~ praesens-megoszlását: 6. oszt. sūmbhānt-, mint sūmbhāti; 1. oszt. sūmbhānā-, mint sūmbhate; 1. oszt. sóbhanānā-, mint sóbhate. Ezekén kívül azonban van egy sūmbhāmānā- hangsúlyozású part. is, amely vagy a part.-oknál különösen gyakran megfigyelhető hangsúly-eltolódás révén jött létre, vagy annak a jele, hogy a 6. oszt. képzéshez nem tapad szorosan az activ genus-jelleg. - A sūbhānā- és sūmbhānā- part. radicales k beosztályozása nem lehetséges, mert sem gyök-praesenset, sem gyök-aoristost nem képez az ige.

sac- szabályos praesense ~~sz~~ sácate, amely mellet egy 3. oszt. sī-sakti és egy -ritkábban előforduló- perf. reduplikációval képzett praes. áll.

Az activ : medialis morphologiai megoszlással nem jár együtt szemantikai megoszlás (mint pl. sūmbhāti/sūmbhate esetében), a reduplikációs praesensnek sincs önálló aspectus-jellege /intensivum/ a reduplikálatlannak szemben; stb. A megoszlás alapja tisztán formai, ami kitűnik akkor, ha megvizsgáljuk, milyen alakok fordulnak elő a 3. oszt. praesensből: sīsaksi<sup>1</sup>, sīsakti<sup>14</sup>, sīsaktu<sup>6</sup>, sīsakta<sup>1</sup>. A gyakori előfordulás mutatja a képzésmód elevenségét és bizonyosága annak, hogy nem a ránkmaradt anyag korlátozott terjedelme következtében nem találunk más alakokat.



kokat a 3. oszt. praesensből: más alakokat egyáltalán nem képzett a nyelv. Mind a négy alaknál megfigyelhetjük, hogy ~~erős~~ ~~erős~~ guna-fokot kívánó, mássalhangzós kezdetű ragokkal ragozott alakokról van szó. Nemcsak sac- esetében, hanem a legtöbb más, mássalhangzóra végződő tónél is hasonló a helyzet a 3. osztályban. Csak a következő alakok fordulnak elő ilyen tövekből az Rg-védában: sing. I. vivakmi; II. mamatsi, vaváksi, viveksi, sisaksi; III. babhasti, vavarti, vivakti, vivasti, vivesti, sásasti, sisakti; du. II. viviktah, vivistah; plur. I. vivismah; III. bapsati; mediumot ebben az osztályban mássalhangzós végű tövek egyáltalán nem képeznek <sup>+</sup>. Ebből látszik, hogy a kényelmetlen formák kerülése az oka ~~az~~ annak, hogy a sácate med. ige reduplikált mellékalakjából nem med, hanem act. formákat találunk. Funkcionális különbség act. és med. között nincs az igénél. <sup>++</sup>

A sisakti -alakok metrikailag is indokoltak: amphibrachys -ill. sorvégen a "syllaba ultima anceps" szabály értelmében bacchius - lábat adnak, amite gyakran van szükség akár tristubh-, akár gāyatrī-típusú sorokban, s amit nem helyettesíthet sácate anapaestusa.

A másik reduplikált praesens láthatólag a perf. analógiájára képződött: reduplikációjában a perf. reduplikációt, annak is ennél az igénél rendhagyó alakját követi. Ragozása részben a 3., részben az 1. praes.-osztályba ~~ment~~ ~~ment~~ át: sáscati <sup>1</sup>, sascata <sup>3</sup> /impt./ alakoknál szükségzerű ~~axxx~~thematikus végződés, mivel <sup>6</sup>thematikus nehezen volna alkalmazható; sáscati /plur.

<sup>+</sup> Jegyz. Thieme is megfigyelte /~~u~~ Ppf. im RV, 53/, hogy a medium többnyire thematikus ragozással képződik; athematikus alakokból, így a red.praes. ből vagy gyök-aor.-ból igen ritkán képződik med.

<sup>++</sup> Jegyz. Az ige ered. mediális, v.ö. <sup>8</sup>ἐποικι; ez a jelentésnek is megfelel. A sisakti act.-nak emiatt is későbbi keletkezésének kell lennie. Az RV ~~az~~ X. könyvében egyszer találkozunk a sácate pra-

III./sascata<sup>1</sup>/plur.III./ esetében euphonia szempontjából mind-egy, hogy -ati vagy -anti végződést vesz fel az ige.

A jelentésre vonatkozólag v.ö. néhány példát:

1,101,3 vasyendrasya sindhavah sascati vratam ,Indra, des Gebot die Ströme folgen' : 1,123,8 dīrgham sacante varunasya dhāma ,folgen sie dem dauernden Gesetz des Varuna' és 7,54,4 tāva tri-dhātu prthivīr utā dyaur vaiśv-ānara vratam agne sacanta ,deinem Gebote folgt die dreifache /Welt/, Himmel und Erde, o Agni Vaiśvānara'

7,90,3 ādha vāyūm niyutah sascata sva ,darum begleiten den Vāyu seine Niyut /Gespanne oder Gaben/' : 7,91,6 yā vām satām niyuto yāh sahāśram indravāyū visvāvarāh sacante ,die hundert Gespanne /Geschenke/, die tausend allbegehrten, die euch begleiten, Indra und Vāyu'

7,70,2 sīakti sā vām sumatis cānisthā ,diese eure beste Huld x folgt euch auf dem Fusse' : 9,95,4 tām vāvasānam matāyah sacante ,dem Verlangenden schliessen sich die Gebete an' és 7,5,5 tvām agne harito vāvasānā girah sacante ,dich, Agni, geleiten voll Verlangen als Falbinnen die Loblieder'

9,84,2 induh sisakti usāsam nā sūryah ,folgt der Saft /ihnen/ wie Sūrya der Usas' : 8,5,2 sacethe asvinōśasam ,folget ihr ... Asvin der Usas'

■ példák mutatják a három praes. jelentési azonosságát.

sensből képzett act. alakkal is /10,75,5 imām me stōmam sacatā/, ami példája annak, hogy önkényes alkalmi képzések a genus megváltoztatásával is történnek: a szokásostól eltérő genus-végződéssel képeznek egy alakot, természetesen anélkül, hogy a jelentésben is megvolna ez a genus-különbség.



si- szokása 6.oszt. praesense mellett /syati stb./ két 9.oszt.

alakot is képez: sināti<sup>1</sup> és sinīthāh<sup>1</sup>:

1,125,2 vās tvāyantaṁ vāsunaṁ prātaritvo muk sijayeva padim ut-  
sināti, der dich, wenn du mit Schätzen ankommst, o Morgengast,  
wie den Vogel in der Schlinge einfängt'

7,84,2 yau setrbhir arajjubhih sinīthāh, die ihr durch Knebler  
ohne Stricke knebelt'

V.3. a 6. oszt. praesensből:

10,61,2 osadhāsu mandro aratir vibhāvava syati dvivartanir vanesāt  
,mān kehret bei diesen /Clanen/ derx belibte Rosselenker, der  
Erglānzende, im Holze Siegreiche ein; 2der zwei Wege fāhrt' /tkp.  
,kifogja a lovait'/

1,85,5 utārusāsya vi syanti dhārāh, dann entfesseln sie auch die  
Strahlen des rötlichen /Rosses/

A 6.oszt. alakok csak āva és vi praepositióval  
fordulnak elő, ugyanigy általában a praesensen kívüli formák is,  
míg sināti és sinīthāh praep. nélkül áll. Ezen kívül más kü-  
lönbség tételére a -nā- praesens gyérszámu előfordulása nem nyújt  
lehetőséget.

sic-ből sināti, -ase<sup>1</sup> mellett egy σπρ ε λεγόμενον sécate alakot ta-  
lálunk, mint a X. mandalam egyik mesterként himnuszának alkalmi  
Krációját; e sécate, ugy látszik, intrans. jelentésű, míg sin-  
cāti, -e mindig transitiv:

10,96,1 prā te mahē vidathe samsisam harī prā te vanve vanuso  
haryatam madam / ghrtām nā yó hāribhiḥ cāru sēcata ātvā vi-  
santu hārivarpasam girah, der schön wie Schmalz mit den goldgel-  
ben /Somatropfen/ eingegossen wird'; Grassmann: ,der schöner But-  
ter gleich in goldnen Tropfen fliesst'; Oldenberg: /RN./ ,die  
wie Ghrta vermittelst der gelben /Somas/ sich ergiesst'. Gondol-  
hatnánk a sécate-nak sināti-val azonos transitiv jelentésére  
[... mādam / yó ghrtām sēcate], a hāribhih instr. mint 4,57,5  
és 1,30,1-ben/, de így nehezebb volna az értelmezés.

su- b61 <sup>2</sup>πξ λεγόμενον dublett susvati :

2,16,5 vr̥sabhaso adrayo vrsanah somam vrsabhāya susvati, Bullen /sind/ die Preszsteine, sie schlagen den Bullen Soma für den Bullen /Indra / aus'

A megszokott sunóti alak jelentése ugyanez.

sū- két praesense közül sūtē mindig 'szül', suvāti inkább 'verschaffen' jelentésű. Gyakran két önálló töre választják szét az igét, etimológiailag azonban nem mutatható ki suvāti - nak a sūtē-től eltérő eredete. A jelentésfejlődés 'szül'-ből 'teremt, szerez'-be könnyen elképzelhető. A két alak használatára nézve

1.pl.

2.oszt.

10,125,7 ahēm suve pitāram asya mūrdhān, 'ich gebäre den Vater im Haupte dieser Welt'

7,101,3 starīr u tvaḍ bhavati sūta u tvaḍ, 'bald wird er eine unfruchtbare Kuh, bald gebiert er'

6.oszt.

4,54,2 amrtatvām suvāsi bhāgēm uttāmām /den Göttern weisest du/ die Unsterblichkeit als bestes Teil zu', stb., leggyakrabban saubhagam suvati nah, vāsūni suvati nah fordulathban.

stu- két praesense közül az egyik többnyire act., a másik mindig med. formájú:

2.oszt.

6,23,5 sūtē sōme stumasi, 'bei ausgepresstem Soma lobsingen wir'

10,148,1 susvānasa indra stumasi tyā, 'nachdem wir /Soma/ ausgepresst haben, preisen wir dich, Indra'

8,3,8 advā tām asya mahimānam āyavo 'nu stuvanti pūrvāthā, 'heute preisen abermals die Ayu's diese seine Grösse wie früher' /-8,35,6/

2,11,6 stāvā nu ta indra pūrvyā mahany utā stavānam nūtanā kṛtāni, 'ich willx nun deine früheren grossen /Taten/ preisen, Indra, und wir wollen deine neueren Taten preisen'

Az 1.oszt. stāvate általában pass.jelentésű:

1,69,8 stāvanebhīh stavase deva devaih, 'mit den gepriesenen Göt-



term sollst du, Gott, gepriesen werden'

8,24,16 evá hí víráh stavte, denn so wird der Held gepriesen'

7,12,2 agnih stave dana á jātavedah, Agni wird im Hause gepriesen, der Jātavedas'

2,24,1 yathā no mīdhvan stavate saknā tava brhaspate sisadhah sotá no matim, und la-ss unsere Absicht in Erfüllung gehen, dass unser Belohner, dein Freund, gepriesen werden soll; o Brhaspati' stb.

Act. jelentésű a stavai coni. sing. I., pl. lo, 33,5 yasya mā hātito rāthe tistró vahanti sādhyā / stavai sahasradaksine, dessen drei Falben am Wagen mich aufs Beste fahren, /ihn/ will ich preisen bei einem Opfer mit tausend /Kühen/ als Opferlohn'

Bizonyos mértékig act. : med. forma és ennek megfelelően act. : pass. jelentés az alapja a két praesens megoszlásának. Ez azonban nem általánosítható, mert találunk egyrészt act. jelentésű mediális stava- formát /stavai/, másrészt med. alakú /de act. jelentésű/ 2.oszt. stu- praesenset: 4,55,6 stuvita. Lényegesebb ennél a stavate alak módjának meghatározása. Helyenként ugyanis nem 1.oszt. ind.-nak, hanem /2.oszt./ coni.-nak mutatja a jelentés, kül. 2,24,1 példában, ahol yathā finale után áll, célhatározói yathā után pedig mindig coni. használatos. Másutt viszont /pl. 7,12,2, stb./ inkább indicativusi jelentésű, és 1.oszt. stava- praes. meglátét bizonyítja a stavamāna- part. is<sup>+</sup>. Lehetséges, hogy két képzés olvadt össze stáivate - ban: a 2.oszt. \*stauti - hoz tartozó coni.med. /ugyanugy, ahogy képtelenül coniunctivusi act. stavā, stavat, stavāma is van \*stauti mellett, s stavate egyszerűen a stavat - nak megfele-

<sup>+</sup> Jegyz. Egyébként a participiumok képzésében uralkodó rendszertelenséget a stu- tö is példázza: a szabályos stuvant- és stuvāna- mellett stávāna- hangsúlyozású és ablaut-foku part. is van. /Macdonell, p.346, tévesen stávāné-/

lelő med. forma/, valamint egy 1. oszt. képzésű indicativusi alak. +

stubb- ből a stóbhati praes. mellett a JB-ban előforduló stobdhi sing. III. dacára sem tételezhetünk fel Whitney-vel /Roots, s.v./ 2. oszt. praesenset, amelyből a stubhāna<sup>1</sup> part. képződne. A stubhāna- part. radicale /"part. aor."/ képzéséhez nem szükséges gyök-praes, vagy gyök-aor. megíttele, s a stobdhi alak minden bizonnyal alkalmi képzés; sem a védikus próza, sem a szanszkrit nem ismer 2. oszt. praesenset az igéből.

str- praesense az Rg-védában majdnem mindig strnāti; csak egyszer fordul elő /az I. könyvben!/ a később gyakran használt strnóti: 1,129,4 nahī tvā struh stārate strnósi yām víśvam sātum strnósi yām, denn kein Feind wird dich niederstrecken, während du ihn niedersträckst, während du jeden Feind niederstreckst'

E versben strnósi mellett a str- ige harmadik abundansa is szerepel: stārate, Geldner coni.-nak fogja fel, ami formailag lehetséges, de a jelentés ellen<sup>9</sup> szól. A mondat értelme világosan ez: 'egy ellenség sem ver le'; nahī mellett egyébként is ind. szokott állni. Mindamellet az 1,129 himnusz nem dönti el a forma indicativusi vagy coniunctívusi eredetét. A himnusz szerzője tudatosan archaizál, de a régi formákat csak mint formákat veszi át, a régi jelentés nélkül. Az 1. versszakban a karah archaikus coni. radicalis-t használja, de éppugy ind. értelemmel, mint stārate-t<sup>++</sup>.

+ Jegyz. De nincs kizárva az "eventualis" eredet sem.

++ Jegyz. 1,129,1 yām tvām rátham indra medhasātaye 'pākā santam isira prāṇāyasi prāṇavadya nāyasi / sadyas cit tam abhīstayed karo vāsas ca vājīnam', a melyik kocsit te vezeted, azt győzelemre segited'. A himnusz első négy versszaka Indra hatalmának és segítőkézségének felemlegetése, katalógikus-areta lógikus felsorolás formájában, ahol ind.-i értelem van helyén. Az 5. versszaktól a kérések kezdődnek,

\* A stara- praesens-tőnek még egy szétmazékát találjuk az Rg-védában:

8,64,7 kam u svid asya senayagner apakacaksasah / panim gosu  
stāramahe ,welchen Pani werden wir denn mit dem /Flammen/heere  
dieses Agni, der im Rücken Augen hat, zu Fall bringen im Kampf  
um die Kühe'

Ez utóbbi helyen is ingadozó stāramahe szerepe, de közelebb áll  
az ind.-hoz; kah svid után inkább található ind., mint conl.

Mind strnōti, mind stārate ,lever'/ellenséget/ jelen-  
téssel bír, strnāti jelentése viszont majdnem mindig ,földre sz-  
szór'/barhis-t/. A jelentésdifferenciálódás azonban nem követke-  
zetes, mert az impf.-ban a 9.oszt. alaknak is előfordul ,lever'  
jelentése /8,41,1 sa māyā arcinā padāstrnāt ,er brachte mit dem  
Strahl als Fuss die Zaubereien zu Fall'/, ami bizonyítja, hogy  
nem jelentésdifferenciálódásról mint szemantikai jelenségről, ha-  
nem csupán a barhih strnāti liturgikus fordulat stereotyp hasz-  
nálatáról mint stilisztikai sajátosságról van szó.

A stīre alak egy alkalommal /4,33,1/ mint inf. for-  
dul elő, s Geldner másik előfordulási helyén /2,31,5/ is ugy for-  
ditja, Oldenberg /RW.s.l./ szintén annak értelmezi. A szöveg a-  
zonban itt inkább a sing. I. értelmet kívánja:

2,31,5 stuse yad vām prthivi nāyasa vācah sthātus ca vayas tri-  
vayā upastire ,wenn ich euch Welten preise nun mit neuem Spruch,  
und dem was feststeht, dreimal spendend Gaben streu' /Grassmann/.  
A mondat második, ca - val kapcsolt fele parallel felépítésű az  
elsővel, és szokatlan volna a stusé sing.I. megfelelése gyanánt  
egy infinitivus. + A stīre alak valószínűleg tirāti típusu

és itt a költő áttér indicativusról imperativusra és  
optativusra.

+ Jegyz. Geldner, mint gyakran, itt is kiegészítéshez fo-  
lyamodik: upastire kṛtvé. - Oldenberg felfogása még  
mindig elképzelhetőbb; 6 stuse - t is inf.-nak értel-



praesens, a hangsúly eltolódásával.

sprdh- 1.oszt. praesense mellett /spárdhante<sup>3</sup>, spárdhamāna-/

6. oszt. praesens-rendszerhez is kapcsolható spūrdhan alakot találunk egy helyen; a jelenidejű jelentés bizonyítja, hogy spūrdhān iniunctivus:

6,67,9 prā yād vām mitrāvarunā spūrdhān priyā dhāmā yuvādhītā minānti ,wenn sie sich um euch, Mitra und Varuna, wettstreiten /und/ die von euch aufgestellten lieben Regeln übertreten' ~~xxx~~ /minānti praesenssel vagy coni.-val koordinálva/. Mint ini., nem tartozik a praesens-rendszerhez.

svād- tőből a szokásos praesens svādāti, rig-védai σπᾶδ λεγομενοι svādate :

9,68,2 upāruhaḥ srathayant svādate hariḥ ,wenn er die Zweige auflöst, wird der Goldgelbe schmackhaft'. - , V.ö. 9,74,9 /hason-  
ló 9,97,44/ svādasvendraya pavamāna pītaye ,süé schmackhaft zum Trunke für Indra, o Pavamāna'.

Jelentésileg azonos svādate és \*svādāte.

svap- a későbbi nyelvben athem. ragozásu /2.oszt./ praesenset képez. Az Rg-védában csak a svapānt-<sup>2</sup> part. fordul elő a 2. osztályból /ill. a gyökből/:

5,44,13 anubruvāno adhy eti nā svapan ,wer lernt, versteht es, nicht wer verschläft'

Egy tematikus /1. vagy 6. oszt./ praesens-alakot is találunk a 7,55 alátatódalban / vagy varázsdalban? / refrain gyanánt: nū su svapa ,schlafe fein ein'

Jelentéskülönbséget nem tudunk kimutatni.

han- 2.oszt. praesensén /hānti stb./ kívül három tematizálódott reduplikált praesens-alak is gyakran előfordul az igéből az Rg-védában: jighnase, -ate, -ante<sup>1</sup>.

mezi: ,und /uns mögen helfen/ jene beiden Göttinnen... Morgenröte und Nacht, der beweglichen/Wesen/ Erregerinnen: was /dazu führt/ euch beide /Himmel und/ Erde, mit neuem Wort zu preisen, und des Feststehenden dreifachkräftige Lebenskraft /unserm Wagen?/ zu unterbreiten,

E reduplikált alakok leggyakrabban a vrtrani acc. mellett használatosak, s semmiben sem különböznek a szintén gyakori vrtrani hamsi, vrtrā ni hanti kifejezéstől. V.ö. 7,85,3 vrtrāny anyo apratini hanti ,der andere erschlägt die Feinde, denen keiner gewachsen ist' : 7,83,9 vrtrāny anyah samithesu jigh-nate ,der eine /von euch/ erschlägt in den Kämpfen die Feinde'.

A hanti praesensből med. nem használatos, csak egy coni. fordul elő mediumban: hananta <sup>1</sup>.

hi- szabályos 5.oszt, praesenséből /hinóti/ tematizációval hinva-mellékalak is képződik; egyszer az I., egyszer a X, könyvben találkozzunk vele:

10,156,2 yayā gā ākaramahe senayāgne tavotāya / tām no hinva maghattaye ,unsere Heerscharr, mit der wir die Rinder heimtreiben /heimbringen/, o Agni, durch deine Hilfe, die sporne an, dass wir Gaben geschenkt bekommen'. - V.ö. ugyanebben a himnuszban 1. agnim hinvantu no dhiyah ,den Agni sollen unsere Dichtungen anspornen' ; hinvantu lehet 3. oszt. és 1.vagy 6.oszt., s mint átmeneti alak, ez is alapul szolgálhatott a hinva képzéshez. 1,27,11 sā nah...dhiye vājāya hinvatu ,er... soll uns zu /frommen/ Gedanken und Sieg anspornen'. - V.ö. 6,45,30 asman rayé mahe hinu ,sporn uns zu grossem Reichtum an'.

Különbség a két praesens jelentésében nem állapítható meg.

2 hu- ige a leggyazdagabb praesens-abundansokban: öt különböző praesenset képez, amelyek azonban jelentésben nem különböznek és az Rg-véda valamennyi könyvében egyforma arányban fordulnak elő.<sup>+</sup> Leggyakoribb alak 1.oszt. hávate stb., kül. hāvāmahe; a 6.oszt.-ból huvé és huvéma fordul elő igen sokszor /huvāmahe csak kétszer/; sok alakpt képez hváyati hvaye stb.; van egy 3.oszt. alak:

<sup>+</sup> Jegyz. L. Bloomfield kiutatását, i.h./

juhūmasi<sup>2</sup>; egy 2. oszt., de kilencszer: hūmāhe.

hr-ből 1. oszt. praes. a régebbi könyvekben hara<sup>2</sup>, hárante<sup>1</sup> és harant- /part./ fordul elő, az I. és X. mandalamban hárati és az I. személyek: hārāni<sup>2</sup>, harāna<sup>1</sup>, xx valamint egy 2. oszt. alkalmi képzés: harmi<sup>1</sup>:

1,61,1 as mā id u prā tavase turāya prayo nā harmi stomam, ihm, dem Starken, Überlegenen, bringe ich das Loblied wie ein Lab-sal dar'. Még egyszer előfordul prā hr-, de kissé más jelleggel: 10,85,37 yasyam usantah praharāma śepam, in die wir verlangend das Glied stecken wollen' /menyegzői himnusz/. V.ö. még 10,16,10 tām /sc. agnim/ hārāni pitryajāyā devām, den Gott hole ich weg für das Manenopfer'.

A harmi<sup>1</sup> képzésnek ezek szerint nincs külön jelentésárnyalata.

hrs- praesense az Rg-védában mindig hārsate, csak egyszer találkozunk /a X. könyvben!/ a későbbi nyelv hrsryati praesensével, amely tehát késői fejlemény:

10,86,7 bhasan me amba sakthi me śiro me vīva hrsryati, meine Scham, meine Schenkel, mein Kopf jucken mir schier darnach, Mütterchen' /Vrsākapi-himnusz/. V.ö. 10,30,5 yābhīh sōmo modate hārsate ca kalyāṇībhīr yuvatībhīr nā maryaḥ, mit denen Soma sich vergnügt und sich aufregt wie der Junggeselle an schönen jungen Frauen'.

A régebbi és a későbbi képzésű alak jelentése azonos.

hru-: 1,166,12 īndras canā tyājasa vī hrūṇāti tad jānāya yasmāi sukrte arādhvam, auch Indra macht sie nicht aus Feindschaft dem frommen Mann abwendig, dem ihr sie geschenkt habt'

1,141,1 yad im upa hvarate śādhate matir, wenn es auch Umwege macht, gelangt das Gedicht doch zum Ziel'.

Több példánk hru- praesensére nincs. A két praes.



kétségtelenül összetartozik és minden hangtani szabály ellenére metathesis-sel képződik. A két alak jelentése a genust követi: az act. hrunati transitív, a med.. hvarate intransitív. A -na-képzésű praesens transitív jelentése nem a nasalis képző esetleges transitiváló funkciójának következménye; az athematikus ragozású praesensek -mint fentebb említettük- általában nem képeznek med. alakokat, az act. pedig többnyire trans. jelentésű.

Az Rg-vében előforduló praesens-abundansok vizsgálata Bloomfield fentebb idézett megállapításaival megegyező eredményekhez vezet. A sokat idézett bíbharti/bharati dubletten kívül mi sem találtunk egyetlen olyan reduplikált praesenset sem, amelynél a reduplikált alak jelentése eltért volna a reduplikáció nélkül képzett párjáétól, olyan értelemben, hogy az előbbi intensív, iteratív, frekventatív stb. aspectust fejezett volna ki, az utóbbi pedig nem. Ugyanugy, ahogy a reduplikált praesens-dubletteknél nem állapítható meg semmiféle aspectusbeli különbség a két v. több praesens között, nem mutatható ki aspectusbeli eltérés a többi praesens-dublett használatában sem. Ez a tény egyszersmint azt is bizonyítja, hogy az ó-iná nyelv  $\dot{x}$  - legalábbis a praesens-rendszer időiben - nem juttatja kifejezésre az aspectusokat, azaz - más szavakkal - egyáltalában nem ismeri az aspectus kategóriáját. Ugyanis ha a nyelv kifejezésre juttatná egy ige különböző aspectusait eltérő képzésmóddal /pld. olyan módon, hogy a -nu- képzés terminatív jelentéstartalom hordozója legyen, stb./, akkor első sorban az abundans képzéseknél kellene az aspectusbeli eltérésnek megfoghatóan lennie. Ha egyik vagy másik képző speciális aspectus-tartalom hordozója, ez az aspectus-tartalom természetesen legvilágosabban, amelyekből e mellett a képző mellett más képzővel is képezünk megfelelő igei alakot. Aránytalanul több önkényességnek vagyunk kitéve akkor, ha nem egy ige különböző képzéseiből, hanem  $x$  e különböző képzésmódokkal képzett különböző igék jelentéséből akarjuk megállapítani, hogy milyen különbség van e képzések aspectus-jellege között; pl. ha a -nu- képzés és az -a- képzés aspectus-jellege közötti különbség megállapítása kedvéért nem a str- vagy dās- ige -nu- praesensét ~~vennők vizsgálatára~~ és -a- praesensét /strnóti/starate, dāsnóti/dāsate/ vennők vizsgálat alá,

hanem a sunoti és bhavati ige praesensét hasonlítanók össze aspectus-jellegük szempontjából. A praesens-abundansok fenti vizsgálata alapján megállapíthatjuk, hogy a különböző praesens-képzésmódok /a tíz szanszkrit praesens-osztály képzései/ nem szolgálnak az indben különböző aspectusok kifejezésére ugyyszólván egyetlen olyan igénél sem, amelynél két vagy több praesens fordul elő, s tekintetbevéve nemcsak azt, hogy a képzésmódok ilyen aspectus-különbsége az abundans igéknél tűnnék elő legjobban, hanem ezen felül azt is, hogy az abundans praesensű igék az Rg-véda összes primár képzésű praesenseinek jelentős hányadát alkotják, kimondhatjuk, hogy a különböző praesens-képzésekké az ó-ind nyelv nem fejez ki semmiféle aspectust. Azoknak az egészen különböző eredményekre vezető kísérleteknek tehát, amelyeket már az ujgrammatikus-nemzedék megindított az egyes ind /s az inde támaszkodva: indoeurópai/ praesens-képzők funkciójának /aspectus-tartalmának/ megállapítására, nincs elégséges alapjuk a véikus nyelvben. Az ind nyelv nem ismer aspectusokat, sem olyan formában, mint a szláv nyelvek, amelyek képzők, ablaut, vagy ige kötők segítségével képzik az ige különböző aspectusait, sem olyan formában, mint a görög, amely a két előbbi tényező segítségével teremtett többé-kevésbé következetes aspectus-rendszert. Sőt nemcsak hogy a tíz szanszkrit ige-osztály képzéseivel, tehát a produktív praesens-képzőkkel nem képez az ó-ind különböző aspectusu praesens-alakokat, hanem az olyan elhomályosult és megmerevedett / improduktív vá vált/ indoeurópai praesens-képzőkkel sem, amelyek más indoeurópai nyelvekben, bár szintén megmerevedve, de megőrizték eredeti aspectus-képző funkciójuk nyomait, pl. elsősorban a -ske-sko- képző, amely a latinban és görögben még világosan mutatja az egykori incohativ ill. iterativ jelleget: gacchati és \*ganti vagy \*jaganti között nincs jelentésbeli különbség, míg  $\beta$   $\alpha\sigma\kappa\omega$  jelentése vilá-



gosan különválnak  $\beta d / r w$  -étől<sup>+</sup>.

Más kérdés az, hogy a praesens-rendszer és az aoristos-rendszer vagy perfectum rendszer alakjai között van-e aspectus-beli különbség az ó-indben. Az rg-védai használat vizsgálata során - más helyen - részünkről e kérdésben is negatív eredményre jutottunk<sup>++</sup>, s úgy látjuk, hogy az aspectus kategória meglétének feltételezése az óindben nem más, mint idegen nyelvek /szláv, görög/ rendszerének ráerőszakolása az indre, amely ezt a kategóriát nem ismeri.<sup>+++</sup>

A praesens-abundans igék viszonylag jelentős százaléknál genus-különbséget figyelhettünk meg az egyes képzésmódok között. Mindenekelőtt vonatkozik ez - mint már Bloomfield helyesen rámutat - a 4. szanszkrit praesens-osztályba tartozó dublettekre. Ezek általában intransitív, reflexív vagy passív jelentésűek, s ennek megfelelőleg gyakrabban mediális ragozásuk, akkor is, ha nem praesens-dublettekben jelentkeznek.<sup>##</sup>

A praesens-abundansok között a következő 4. oszt. képzések fordulnak elő az Rg-védában: íyati /?/, ísyati, riyate, rdhyatām /?/, kṣiyate, jāyate, [jasyata act.], jīyate, jūryati, dāsyati, drhya -sva, pācyate, pūryamāna, priyanti /?/, budhyadhvam, mānyate, mēdyantu, mīyate, mūcyate, mriyase /?/, rānyati,

<sup>+</sup>Jegyz. I. Bloomfield, i.h., akinek tételét a példák igazolják. - Az ieu. -sk- képző eredeti iteratív jelentése kimutatható még a hittitában és részben a tochar<sup>h</sup>ben, mely utóbbiban átmegy a causatív képző szerepébe, l. Benveniste, Tocharien et indo-européen. Festsch. Hirt II, 231.

<sup>++</sup>Jegyz. On verbal tenses and verbal aspects in the Rig-Veda. Acta Or. Hung. /sajtó alatt/

<sup>+++</sup>Jegyz. Kuiper eltérő elgondolásával lejjebb foglalkozunk.

<sup>##</sup>Jegyz. A -ya- praesensekről l. legutóbb Gonda, Remarks on the Sanskrit Passive, 1951; u.ott idézve a korábbi szakirodalmat.

riyate, ricyate, hvayati, hrsyati. Ez igék legnagyobb része a med. formájuk mind, az act.-ok részben - intransitív /reflexív, passív/ jelentésű. Ha összehasonlítjuk a praesens-dublettekben szereplő és a csak 4.oszt. praesenssel előforduló -ya- képzéseket, azt találjuk, hogy a -ya- képzés intransitív jelentéstartalma még erősebben és rendszeresebben kidomborodik olyankor, amikor egy más képzésű praesens is áll mellette. A -ya- képzésben eleve erős az a tendencia, hogy intransitív jelentésű igét képezzen, s ezalól a tendencia alól kevesebb kivétel akad praesens-dublettek esetében, mint amikor praesens-variáns nélkül áll a -ya- képzés. A tendencia tehát szabállyá vált. A -ya- abundansok esetében a nyelv felhasználta a formai uton adódó <sup>+</sup> variációs gazdagságot arra, hogy e formai uton létrejött variánsokat eltérő jelentéstartalom hordozóivá tegye, rendszerre alakítva egy egyébként is meglevő tendenciát. Ezzel a rendszerreválzással, az intransitív jelentés következetes végigvitelével jár együtt az is, hogy a -ya- dublettek nagyobb százalékában mediális formájuk, mint a dublett nélküli -ya- képzések. 25 -ya- abundans közül 14 med., tehát több, mint a fele, míg az összarányszám a fordítottja ennek: ha valamennyi 4.oszt. igét számítjuk /az abundansokat is/, akkor is a felénél kevesebb a mediális ragozású tő, s ez az arány még erősebben eltolódik, ha a praesens-dubletteket nem képző -ya- ragozású töveket vizsgáljuk: mintegy 24. act. ragozású és csak kb. 11 med.ragozású tő szerepel az Rg-védában, ha leszámítjuk a praesens-abundansokat. Így a medium, amely az esetek tulnyomó többségében már az Rg-védában elvesztette eredeti jelentését -bármilyen volt is az - s csak formailag különbözött az activumtól, funk-

<sup>+</sup>Jegyz. Az ieu. -ie/o- képzőnek eredetileg nem volt szemantikai funkciója. Gonda /im.86/: "The I.E.suffix -ie-/-io-, from which comes, as to its form, I.Ir. -ya-, had no semantic value of its own, it was nothing but a derivative element."

cionaliter nem, a -ya- dublettek esetében tartalommal telítődik.<sup>+</sup>

Persze teljes következetesség még a -ya- dublettek esetében sem tapasztalható. Fenti szabálytól eltérés mutatkozik abban, hogy néhány abundans igének nem csak -ya- praesense intransitív, hanem más képzésű praesensei is, Transitív jelentésű isyati éppugy, mint isnāsi vagy ise, priyanti éppugy, mint prīnāti, manāyate éppugy mint manāmahe vagy manmahe, hwayati éppugy mint havate vagy huve. Intransitív jelentésű -ya- praesens mellett szintén intransitív jelentésű más képzésű dublett áll a következő igéknél: iyati iyate<sup>++</sup> /- eti, ayati/, riyate /- rījanti rījate/, (iasyata /- iasamāna/), mēdyantu /- medatam/, mriyase /- marate/, ranvati /- rananti/, hrsyati /- harsate/.

E legutóbb felsorolt pleonasmusoktól eltekintve, a -ya- dublettekben a 4. oszt. alak intransitív, a más képzésű praesens transitív, pl. ksināti 'elpusztít' : ksīyate 'elpusztul'; janāmi 'szülök' : jayate 'születik'; jayati, jināti 'győz' : jīyate 'legyőzetik'; pacati 'főz' : pacyate 'fő, érik' /pacyate 'főtetik'/, stb. Emellett a -ya- praesensek genus-jellegében nagyobb rendszerség tapasztalható, mint egyéb praesens-képzések-

<sup>+</sup>Jegyz. Nem egészen pontos az a megfogalmazás, hogy az intransitív mediális ragozás rendszeressége és a ragoknak jelentéstartalommal való telítődése a -ya- pass. hatására történik a -ya- képzéseknél. A kettő ugyanis /-ya- és -yā- ragozás/ eredetileg nem válik külön, s nem a pass. hatására lesz a 4. oszt. ragozás med. alakuvá és intrans. jelentésűvé, hanem bizonyos értelemben inkább fordítva: az eredetileg csak intrans. jelentésű -ya- /-yā-?/ képzésből válik ki a pass. /1. Gonda idézett tanulmányát./

<sup>++</sup>Jegyz. Nehéz iyati és iyate képzésmód szerinti hovatartozásának megítélése. Lehet, hogy 4. osztályba tartozó alakok -ya- képzővel, de az is lehetséges, hogy a -y- csak euphonikus/anaptyktikus/ mássalhangzó, amely <sup>i</sup>-ati hiatusába iktatódott be. Hasonló a helyzet priyanti-val.



ben: a -ya- dublettekben nincs meg az az ingadozás, amely más praesenseknél gyakran megfigyelhető. Pl. jāyate mindig intranzitív, míg a 2 és 1. oszt. jan- és jana- praesens mediuma hol intranzitív, hol transitív. Vagy más jelleggel: dr̥hya és dr̥hyasva egyaránt intranz., míg dr̥hhati trans., dr̥nhate intranz.

A -ya- képzés, a passivummal való rokonsága révén, jelentésileg produktív - ellentétben a többi primár képzéssel - s ennek köszönheti jelentésmegkülönböztető szerepét a praesens-dublettekben.

Néhány esetben egyéb képzéseknél is genus-különbséggel jár együtt az abundancia, olyann módon, hogy az egyik variáns mindig act. és trans, a másik mindig med. és intranz. Ezek az igék: junāti ,siettet' : javate ,sietnek'; punāti ,tisztít' : pavate ,tisztá, ragyog' ; arānāh ,megállítottad' : arāte ,áll' ; sumbhāti ,ékesít' : sumbhate sobhate ,ékeskedik' ; siñcati -te ,önt' : secate ,ömlik' ; hrunāti ,eltérít' : hvarate ,eltér'.

Természetesen nem kereshetünk ebben sem rendszerességet, és nem tekinthetjük e jelenség jelenséget sem a praesens-abundancia funkcionális sajátosságának. Két szempont merül fel, amely ennek ellene mond. Egyik az, hogy a praesens-abundansok között számos ellenpéldát találunk. Vannak olyan dublettek, amelyek egyik képzésben mediális, másokban aktiv-formájuk, de jelentésük - genusuk - azonos: kramate med. és kramema act. egyformán ,megy'; bhāyate med. és bibhīyāt act. egyformán ,fél' ; sacate med. és sīsakti sāscasi act. ,követ'; stavate med. és stumasī act. ,dicér'; jighnate med. és hanti act. ,megöl'. Ezeknél tehát megfigyelhető a formai differenciálódás, de jelentésbeli differenciálódás nélkül. Szorosan kapcsolódik ezekhez azoknak a dubletteknek a csoportja, amelyeknél az egyik képzés activumot is, mediumot is használ, a másik csak az egyiket,

de mindezek között nincs jelentéskülönbség /genus-különbség/  
pl. bharati bharate és bíbharti egyformán ,visz' vrnoti vrnvé /  
urnoti urnuté és varate egyformán ,befed' stb. Vagy yuj-igéből  
mindkettő dublett mindkét genust képzí, és mindkettő lehet transi-  
tiv is, intransitiv is. Másik szempont, amely ellene szól annak,  
hogy a praesens-dublettek funkciója a genus-megkülönböztetésben  
keresendő az, hogy az abundans praesenseknek csak kisebb részé-  
nél állapítható meg bármiféle genus-megoszlás: ez igék többsé-  
génél teljes közönbösség tapasztalható a genus iránt.

A transitiv-intransitiv viszony megkülönböztetésén  
kívül olykor - ritkán - a praepositiók használatában találunk  
különbséget a praesens-dubletteknél: egyik dublett csak prae-  
positiók nélkül, a másik praepositiókkal szerepel /1.pl. bha-  
rati és bíbharti esetében /, vagy egyik dublett más praeposi-  
tiókat használ, mint a másik /1.pl. a ~~xxi~~ vr- tő imperfectumá-  
nál, vagy inóti/invati esetében /. Ez azonban szórványjelenség,  
rendszeresség nincs benne, sokkal inkább a stereotypizálódás  
esetei közé tartozik.

Szintén csak alkalmi jellegű az a funkcionális kü-  
lönbség, hogy egyes dublettekben a két praesens más-más jelen-  
tésű; többnyire az egyik konkrét, a másik absztrakt. Ezek az  
esetek: inóti ,úz ' : invati ,előbbrevisz, földert' ; tarati ,át-  
kel' ; tirati ,/át/segít' ; mandate ,berug' : madati ,gyönyörkö-  
dik' ; yamati ,megfékez' : yachati ,ad' ; sute ,szül' : suvati  
,teremt'. Rendszeresség ebben sem figyelhető meg, még abból a  
szempontból sem, hogy bizonyos praesens-képzők általában vala-  
mely meghatározott jelentéssel volnának használatosak ilyen  
esetekben.

Alkalmi jelleggel figyelhattunk meg néhány praesens-  
abundansnál bizonyos modalitás{beli sajátságoka)t, konkrétan  
azt, hogy néhány 1.oszt. képzésű dublett jelentése áthajlik



a coniunctivus /eventualis/ felé, míg a mellette álló más képzésű praesensnél ez a modális jelentésárnyalat hiányzik. Ilyen ingadozó modalitású - a- praesensek: dāsati, dohate, bhedati /?/, vānate, stāvate és még néhány.

Legáltalánosabb elv, amely az abundans praesensek képzésében érvényesül, a metrikai szükség. Az egyes igék tárgyalásakor néhány helyen rámutattunk arra, hogy a szabályos képzéstől eltérő praesens-formákat a metrum kedvéért alkották. A metrum követelményei hozták létre az alkalmi képzésű  $\acute{\alpha}\pi\alpha\ \xi\ \lambda\epsilon\gamma\acute{o}\mu\epsilon\nu\omicron\nu$ -ok legnagyobb részét./Ez természetesen csak az alkalmi képzésekre vonatkozik. Sok olyan forma is van, amely a Rg-védában ugyan csak egyszer fordul elő az anyag korlátozott voltánál fogva, de a későbbi szövegekben közhasználatu, és a védikus korban is élő alak volt./ Az alkalmi képzéseken tulmenőleg a metrum követelményeinek köszönhetik létrejöttüket olyan praesens-dublettek is, amelyekből egy alak képződik csak, de többszöri előfordulással, vagy pedig több alak is szerepel. Mindenekelőtt ide tartozik a plur.III. -anti/ati, -ante/ate, -anta/ata végződésének váltakozása. Van néhány olyan ige, amelyből azért tételeztünk fel a szabályos thematikus ragozástól eltérő athematikus praesens-tövet, mert a várható -ante stb. thematikus végződés helyett ~~xx~~ -ate stb. jelentkezik a plur. III.-ben; egyéb alakokat nem képez ez az athematikus mellékalak. Pl. 1.oszt. ohase stb. mellett van egy plur. III. ohate is, amelynek kedvéért egy II.oszt. praesens-dublettet veszünk fel; valójában azonban nincs II. oszt. ragozásu praesense az ūh-igének, pusztán a metrum kedvéért használják az Rg-véda költői négy ízben ohate-t \*ohante molossus-láb helyett. Hasonló plur III.eset rñiate "7.oszt.", \*rñiante helyett, nimsate "2.oszt." ; megfordítva, dadhati helyett dahanti a rim kedvéért 7,56,19-ben, \*sāscanti Jegyz. L. Aufrecht, ZDMG LX, 55 7.



helyett sascati, \*sascanta helyett sascata. Ezeknél az igéknél nincs valódi praesens-abundantiáról szó. Nem az a helyzet hogy egy a- tövű /1.,4.,6.oszt./ praesens ragozás mellett egy más /2.,3./ képzésű praesens-tő is szolgál, egy praesens-rendszer képzésének alá pjául, hanem ragkeveredés történik egy személy-nél, a plur. III.-nál, ahol ez a keveredés érthető: a többi személytől eltérőleg, amelyeknél világosan kitűnik, hogy a végződés themavokalisos-e vagy nem / -asi és -si, -ati és -ti stb. élesen és rendszeres jelleggel különválnak/, a plur. III.-ban látszólag minden végződés thematikus: -a- magánhangzóval kezdődik, egyformán kétszótagu, s különbség mindössze a végződés belsejében szereplő -n- megléte vagy meg nem léte között van. Ez a ragkeveredés nemcsak az említett óhate - típusu praesens mellékalakok esetében történt meg: teljesen azonos jelleggel már az ind nyelv őstörténeti szakaszában lezajlott és rendszerre vált bizonyos esetekben az -ati -anti ragkeveredés. Az activumban a thematikus -anti, -antu végződés a reduplikációs osztály kivételével mindenütt kiszorította az athematikus ragozásból az eredeti -ati- < -nti-, -atu- < -ntu- ragot, s csak a mediumban maradt meg az athematikus -ate-, -ata-, -atam-. Pontosabban szólva, az -ati > -anti - fejlődés esetében nem beszélhetünk ragkeveredésről, minthogy e fejlődés egyirányú, a fordítottja /-anti > -ati/ nincs meg; a változás jellege és indítóoka azonban hasonló az -ate < -ante- ragkeveredéséhez. E ragkeveredésre nemcsak a praesensben van példa: hasonlóképpen előfordul az aoristóban kranta<sup>1</sup> a szabályos /a/krata helyett.<sup>+</sup>

<sup>+</sup>Jegyz. Delbrück, Ai.V. 71: "...Muss man annehmen, dass der Trieb, anta zu ata zu verkürzen, die legitime Grenze gelegentlich überschritten habe" Delbrück megfigyelése helyes, de csak a jelenség egyik oldalát veszi figyelembe, nem számol azzal, hogy a fordított+

Hasonló a helyzet a Participiumokkal, azzal a különbséggel, hogy a participiumok nem kapcsolódnak olyan szorosan a praesens-rendszerhez, mint a plur. III. személy és ezért gyakrabban találkozunk eltérő képzésű alakokkal, thematikus képzésű part. praesentis-ekkel olyan igékből, amelyeknek csak athematikus praesensük van, vagy megfordítva. Mint az -ate/ante típusu ragkeveredésnél, ezen izolált participiumok esetében sem praesens-abundantiával állunk szemben, hanem képzőkeveredéssel, valószínűleg metrikai okok miatt. Így az athematikus /7.oszt./ tunjate/plur III/ mellett thematikus tunjamāna<sup>1</sup> participium áll, bīharti mellett bīhramāna- /és szabályos bīhramāna- ?/, vasti és usāna- mellett usamāna<sup>1</sup>, vahati és vahamāna- mellett uhāna<sup>1</sup> +, stb. A participiumok képzésmódjának keveredése nem csak gyakoribb, hanem messzebb is megy, mint a plur. III. -ate/ante ragjáé: a hangsulyra és magára a töre is kiterjed, aminek legegyszerűsebb példáját a 2 vas- ige nyújtja: az athematikus ragozásu praesensből /vaste stb./ két athematikus participiumot is képez: vasāna- és usāna<sup>1</sup> s emellett még egy harmadik, thematikus participiumot: usamāna<sup>1</sup>. Mindezek legnagyobb részét alkalmi képzések, a analógiára épülő formakeveredés útján teremtve.

A metrum nemcsak a két abundans praesens közötti választásban játszik döntő szerepet. A praesens és az u.n. aoristos

---

irányu csere is megtörténik /-ata > -anta/ s -ate/ante primär végződésre is érvényes a tétel. E körülmények figyelmen kívül hagyása okozza azt, hogy Delbrück "Verkürzung"-nak fogja fel a ~~jaisnaksz~~ jelenséget, holott valójában nem "rövidülés"-ről, hanem keveredésről /thematikus és athematikus végződés keveredéséről/ van szó.

\*. Jegyz. Thematikus praesensből athematikus képzővel thematikus hangsullal; a hangsúlyozás is éppúgy ingadozik, mint a képzők.

nem-indicativusi alakjainak alkalmazásában is gyakran a metrum dönt. Pl. rdhat és rnadhat coniunctivus váltakozása a versfajtól függ; egyiket sem engedné meg a metrum a másik helyén. Az imperativusok közül sru- ból előfordul sing. III. és III. személyben -nu- praesens és gyök- aoristos képzés; de míg a II. személyben srnu/d/hí impt. praes. 12-szer fordul elő és sruhí impt. "aoristi" 36-szor<sup>201</sup>, addig a III. személyben srnotu impt. praes. 24-szer és srotu csak 2-szer. Nem valószínű, hogy a III. személynek más az aspectusa, mint a II-nek, és ezért használja inkább az impt. praesentis-t; sokkal valószínűbb, hogy a gyakrabban előforduló alakok metrikailag könnyebben kezelhető voltak miatt használatosabbak.

A praesens-abundansok jelentésében és használatában található különbségek kapcsán ~~szemantikai és morfológiai~~ a stereotyp használat nagy jelentőségéről is beszélünk kell. Stereotyp használatról két értelemben beszélhetünk az Rg-védában: megkülönböztethetünk morfológiai és szemantikai stereotypiát. Mindkettő gyakori az Rg-védában az abundans-praesensű igéken kívül is, de ezeknél a szokásosnál gyakrabban találkozunk stereotyp használattal; különösen a szemantikai stereotypiára van nagyobb lehetőség abundans-formák megléte esetében.

Az igékkel kapcsolatban stereotypiáról beszélve, nem a számos nép költészetében közismert stereotyp fordulatokra gondolunk. Morfológiai stereotypián azt értjük, hogy ugyanaznak bizonyos coniugatiós/ill. deklinációs/alakjai igen gyakran előfordulnak, míg ugyanezen szó egyéb alakjai csak elvétve. Az Rg-védában viszonylag ritkábban történik meg az, hogy ezek az állandóan visszatérő alakok stereotyp fordulatban ismétlődnek; gyakoribb eset az olyan jellegű stereotypia, amely-nél nem azonos, csak hasonló fordulat ismétlődik, pl. sruhí havam és sruhí girah, ill. sruksruhí havam; vagy parvatan





variációi: 4,42,10 rāyā vāyam sasāvāmsa madema; 6,19,13  
vāyam...rāyā madema brhata tvōtāh; 6,49,13 rāyā madema tanvā  
tānā ca; Maga a rāyā-alak nem is szerepel 7,1,24-ben: rayim  
sūrībhya ā vāhā brhantam / yēnā vāyam sahasāvan madema.

A 28-szor előforduló madanti alak mindössze kétszer tér vissza  
stereotyp fordulatban, egyébként csak hasonlójellegű szavak  
kiséretében ismétlődik, pl. devā madanti, maruto madanti,  
dhutayo / \* maruto / madanti, vagy anv indram madanti, anv enam  
madanti / vö. anu tvam madema /, stb.

Vallásos szövegről lévén szó, e stereotypia - s még  
inkább a szemantikai - az Rg-védában legtöbbször liturgikus  
jellegű. Más irodalmakban sem szokatlan, hogy himnuszgyűjtemé-  
nyekben egyes fordulatok vagy egyes szavak liturgikus jellegű  
stereotypiával ismétlődnek.<sup>+</sup> E jelenség részletes elemzése  
nem tartozik dolgozatunk keretébe. Bennünket az rg-védai stilus-  
liturgia csak annyiban érdekel, amennyiben a praesens-abundansok  
egyes alakjainak gyakoriságában szerepet játszik. - A morfológiai

<sup>+</sup>Jegyz. Vö. pl. hogy a magyar református énekes-  
könyvek is szívesen használják liturgikus értelemben  
a "kiáltani" igét "kiáltás" főnevet, vagy a "meg-  
hallgatni"-ige különböző alakjait. / "Hozzád ki-  
áltok, kegyes uram", "Kiáltásom halld meg Isten",  
"Hallgasd meg, Uram kérésem", "Ő kegyesen meghallga-  
ta" stb. stb. / Érdekes, de nem meglepő congruentia,  
hogy éppen ezeket a szavakat az rg-védai liturgikus  
stilus is hasonlóan használja: hū- 'kiált, hív',  
hava- 'kiáltás, hívás', śru- 'meghallgat' szavak  
az rg-védai stilusliturgiára is jellemzők, pl.  
asmākam śrūdhī havam, śrūdhī havam nah, mint az em-  
litett "Kiáltásom halld meg" dicséret-szöveg.

stereotypia, mint említettük, nem jellemző nagyobb mértékben az abundans praesensekre, mint egyéb igei képzésekre. Jelentősebb szerepe van az abundantiának a szemantikai stereotypiában. Ezen azt a jelenséget értjük, hogy egyes szavak mindig vagy legtöbbször bizonyos speciális használatban, speciális jelentéssel szerepelnek, konkrétan az rg-védában liturgikus stereotyp/gondolat-fordulatokban ismétlődnek. Az Rg-véda a praesens-dubletteket nemegyszer felhasználja arra, hogy az egyik abundans praesens-formát az ige általános jelentésével használja, a másikat speciális /leggyakrabban liturgikus/ szerepben. Pl. : Az -i- többől eti és ayati a,menés'fogalmának minden jelentésével bír, az i- és iya- képzés csak liturgikusan használatos: Imahe ,kérésünkkel Hozzá fordulunk',<sup>+</sup> Iyase -te ,jön, megy /istenekről/'; hogy ez a praesens-variáns eleve liturgikus szerepű, nemcsak bizonyos megrögzött ~~jelentéssel~~ ~~használatos~~ ilyenmódon, ez kitűnik abból, hogy praeposíciókkal más jelentésű, de szintén liturgikus: antar Iyate ,közbenjár' /Agni/. A tui- ige 7.osztályu praesense a Szóma-rituale liturgikus szava lett ,szómát sajtol' értelemmel, míg a 6. és 1. praesens-osztály alakjai nem korlátozódnak erre a jelentésre. A pū- többől a 9.oszt. praesens a ,derít' /szómát/ liturgikus jelentést vette fel a stereotypizálódás útján, eltérőleg az 1.osztályu praesens ,ragyog' jelentésétől, amelyből csak a part. használatos e liturgikus értelemben. Morphológiai és szemantikai stereotypia egyben, hogy ram- ből áramnāh -at mindig egy Indra-mithosban fordul elő; a ramate praes. hol szintén mithikus elbeszélésekben szerepel, hol nem. A vrs- többől 1.oszt.praes. jelentése ,eső esik',

<sup>+</sup>Jegyz. Ez egyben a morphológiai stereotypiára is példa: az i- praesensből csak ez az alak képződik, ez ellenben igen gyakran.



6.oszt. vr̥sasva /és általában az imperativusok!/, önts magadba /-nak/ /szómát/. str̥noti, st̥arate, 'lever', str̥nāti, 'földre szór' /barhis-t/.<sup>+</sup>

Természetesen a stereotypia /beleértve a stilusliturgiát is/ szintén csak alkalmi jellegű az Rg-véda praesens-abundansainál; rendszerességről még kevésbé lehet szó ez esetben, mint a -ya- dubletteknél, fennálló jelentéskülönbség /genus-különbség/ esetében.

Végül felmerül az a szempont, hogy kronológiai különbségek mennyiben jönnek számításban az abundans-formáknál. A kérdés vizsgálatakor Bloomfield negatív eredményre jutott, ami az esetek nagyobb részében helytálló. Néhány igénél azonban kronológiai különbség is megfogható az Rg-védában: egyes abundans alakok, ameyeket a későbbi nyelv is használ, csak az I. és X. könyvben tűnnek fel, pl. kuru, hr̥syati, hinvati, stb. Ugyanakkor megemlítendő az is, hogy e két könyvben nagy az olyan  $\alpha\pi\alpha\varsigma \lambda\epsilon\gamma\acute{o}\mu\epsilon\nu\omicron\nu$  -ok száma, amelyek a későbbi nyelvben sem élnek. - Kronológiai jellegű a vanate -típusu "eventualis"-oknak az Rg-véda régebbi részeire korlátozódó használata.

Nem helyes, ha tagadjuk minden funkcionális különbség meglétét a praesens-dublettek között. A felsorolt jelentésbeli, stilisztikai, stb. különbségek, ha nem is rendszeresen, a dublettek funkciójára vonatkoznak. A forma differenciálódása lehetőséget teremtett a jelentés differenciálódására, s néhány esetben be is következett a jelentés differenciálódása. Viszont

<sup>+</sup>Jegyz. Az rg-védai stereotypiára vonatkozólag vö. még Renou, La Valeur du parfait dans les hymnes védiques, p.24; Renou rámutat arra, hogy egyes igealakok mindig csak bizonyos formulákban használatosak, pl. dadasa perf. mindig csak kó dadarsa alakban fordul elő. - Az rg-védai stilusliturgia körébe vág Benveniste megfigyelése, amely szerint mult jelentésű ini.-ok leggyakoribbak a kozmikus eseményeket elbeszélő régi himnuszokban.

ha mindezeket a különböző jelentést, használati, képzésmód- és időbeli sajátságokat leszámítjuk is, még mindig egy sereg praesens-abundans marad, - sőt az anyag zöme, - amelyeknél a metrikai szemponttól eltekintve, semmiféle funkcionális különbség sem állapítható meg a két vagy több, eltérő-képzésű praesens között. Mintegy 70 ilyen pleonasticus praesens-használatu tő van az Rg-védában. Ezeknél sokkal inkább, mint a fent tárgyalt, bizonyos használat- vagy jelentésbeli különbséget - bár rendszertelenül - felmutató töveknél, megfigyelhető, hogy a szokatlanabb képzésű mellékalakból ritka a végigconiugált paradigma. Az ilyen igék jelentő s részéből csak egy, esetleg két alak képződik a szabályostól eltérő praesens-képzéssel. Azok az igék, amelyeknek mellékalakjai ilyen alkalmi jellegűek, pusztán a poetica licentia termékei, az rg-védai dalnokok fantáziájának kényszerű alkotásai, nem valódi nyelvi fejlemények. Az ilyen alkalmi képzések nagy száma mutatja, mennyire mesterkéltséggel, nem természetes nyelv az Rg-véda nyelve. Már az Rg-véda nyelvhasználata is közel áll ahhoz a megmerevedési, szakrális nyelvvé válási fokhoz, amelyet az ind irodalmi nyelv későbbi fázisai képviselnek. Az Rg-védára is jellemző, hogy a nyelvhasználatától való távolodás N. nyelvi szempontból azt a benyomást teszi az Rg-véda mesterséges képzései, hogy az Rg-védát illeti meg az "első bráhmana" elnevezés, nem az Atharva-védát.

A későbbi időben a praesens-abundansok száma szaporodik, s eltűnik minden olyan különbség a dublettek jelentése között, amely az Rg-védában esetleg még megvolt. Ahogy a medialis jelentés kivész a szanszkritból, s a medium és az activum minden jelentéskülönbség nélkül, pleonastice és promiscue használtatik, úgy eltűnik pl. az Rg-védában gyakran meglevő genus-különbség -ya- praesens és más képzésű prae-

sensek között, ill. a <sup>1</sup>-ya- praesens passivumba megy át.

A védikus próza, s méginkább az epikus és a klasszikus szanszkrit abundans praesensei nem az Rg-védai formákat folytatják tovább. Kevés olyan ige akad, mint man̄yate/manute, man̄thati/mathnāti, hinoti/hinvati, amelyeknél az rg-védai ketősséget folytatja a későbbi nyelv. Az rg-védai dublettek sorsa általában vagy az, hogy az egész ige kivész, mint pl. jas+, ju-, mr̄dh+, yu-, vagy az, hogy legalább az egyik, de néha mindkét abundans forma eltűnik és helyette esetleg új képződik, pl. /a/ tud-ból csak tudati, pū-ból csak punāti marad, /b/ yui-ből megmarad yunakti és újabb abundans /yun̄jati/ képződik, <sup>c</sup>/trp-ből az rg-védai praesensek eltűnnek és két új abundans /trpyati és tarpati/ képződik. Igen gyakori a tudati esetéhez hasonló fejlődés: a védikus abundans praesens-formák közül egy marad meg, mint nem abundans. A későbbi nyelv abundansainak zöme olyan igéből kerül ki, amelyek az Rg-védában még nem voltak azok, pl. trasati /trasyati/, az Rg-védában csak trasati; stabhnāti /stambhate, az Rg-védában csak stabhnāti. Az új képzések között legfontosabb szerepe a causativumnak van: sok rg-védai abundans helyett csak az illető igéből képzett causativum használatos a szanszkritban, részben causativ, részben pedig primár<sup>2</sup> jelentéssel.

H<sup>3</sup>csak számadat-szerűen vizsgáljuk a helyzetet, az epikus és klasszikus szanszkrit praesens-abundansainak mennyisége nem kisebb az rg-védaiakénál. A gyakorlatban azonban egészen másképp tárul elénk a szövegek olvasásakor. Az Rg-védában egy irodalmi művön, sőt gyakran egy himnuszon belül találkozunk egy igenek két különbözőképzésű praesensével, a szanszkrit periódus irodalmában viszont ez csak elvétve fordul elő. Néhány, elég kevésszámú, igétől eltekintve /mint pl. manute és man̄yate, trasati és trasyati/, amelyek egyidejűleg szerepelnek mindkét



praesensükkel, a későbbi nyelv legtöbb abundansa különböző korok terméke. Valójában <sup>talán</sup> ~~is~~ nem is az a lényeges, hogy az illető igék különböző korokból, hanem az, hogy különböző művekből származnak. Egységes kronológiai szempontok, valamely általánosjellegű időbeli fejlődés teljesen hiányzik e téren. Mindenesetre annyi megállapítható, hogy a védikus korszak lezárultával az igeidő-képzés normatívabb lesz, mint előzőleg volt; kevesebb eltérő képzést, abundans formát enged meg. Az Rg-véda utáni korszakban legtöbb abundansot - nagyjából új képzéseket - az Atharva-védában és a bráhmanákban találunk. Ez vonatkozik mindenekelőtt a ritkahasználatu alkalmi képzésekre. Ilyeneket az epikus nyelv ritkábban alkalmaz, a klasszikus szanszkrit még ritkábban. Az epikus és klasszikus szanszkritban általában a praesens-dublettek mindegyike gyakran alkalmazott és végigconjugált alak.

Nem lehet törvényszerűséget megállapítani abban a tekintetben, hogy melyik praesens-képzési típus hal ki a későbbi nyelvben, és melyik marad meg, vagy terjed el. Elsősorban, de nem kizárólagosan, thematikus praesensek képződnek a régi athematikusok mellé, s így áll elő új abundantia, pl. yunakti yuje mellett a késő-védikus prózától kezdődőleg yunjati, vamiti mellett a nagy eposzokban és később vamati is használatos. /Seik-vupi > Seikrów fejlődési típus/. Másrészt megtörténik az is, hogy athematikus képzés keletkezik a későbbi időben, pl. a védikus pusyati mellé epikus és klasszikus pusnāti. Azért sem beszélhetünk arról, hogy általában a thematizációs folyamat hozza létre a későbbi nyelvben az abundansokat, mert gyakran Rg-védai thematikus praesens mellé képeznek másik thematikus praesenset, pl. trmpasi mellé az Atharva-védától kezdődőleg trpyati, srāmyati mellé az epikus nyelvben sramati praesenset képeznek; vagy új nasalis infixumos alak rabhate mellett epikus

rambhate, stb.<sup>+</sup>

Ha a későbbi nyelvben thematikus dublett képződik az athematikus mellé, ez utóbbi rendszerint eltűnik. Amikor mégis megmarad, csak az irodalmi nyelv tradicionalizmusa őrzi meg, amely Indiában igen erős. Az élő nyelvekben /prákratok/ teljesen eltűnnek az athematikus dublettek. A prákratok a bizonyosságai annak, hogy a klasszikus szanszkrit kialakulásának idején az rg-védai típusu praesens-abundantia már régen nem volt élő jelenség, s éppugy mesterséges alakok voltak a prákratokkal egykoru szanszkrit nyelv abundans praesensei. Uj abundans praesensek a prákratokban /a páli kivételével/ csak egy formában képződnek: athematikus praesensek mellé thematikus praesens képződik, és egy darabig esetleg a régi athematikus ragozás is tovább él a thematikus mellett, pl. hanti és hanati, dadāti és dadati /valamint sing.I. dammi < sz. dadmi/, -hinati és -heti, stb. /l. Geiger, Pāli, S.112 ff./ Ez a jelenség is elsősorban a páliban van meg; a későbbi prákratok kevésbé őrzik meg a régi ragozási típusokat. Elszórva akadnak a prákratokban olyan dublettek, mint jānāsi és jānasi /a rövid -a- ragozás a szanszkrithez képest új képzés/, vagy jaaī /sz. jayati/ és jinādi /véd. jināti/ = páli jeti és jināti<sup>++</sup> /l. Pischel, Prākṛit, §§510, 473/ A páliban és általában a prákratokban nagy kiegyenlítődés történt az igeragozásban, melynek során a legtöbb praesens-tő thematizálódott, és a régi praesens -abundansok természetesen eltűntek.

<sup>+</sup>Jegyz. 7.oszt.szerint ragozódó új alak azonban nem keletkezik; ez a képzésmód a legimproduktívabb az indo-irániban, a többi indoeurópai nyelvben pedig teljesen kihalt. Vö. Kuiper, i.m. S.35.

<sup>++</sup>Jegyz. Ősi abundantia megőrzése? Valószínűbb, hogy analógikus új képzés.

Pl. pinasti és pimsati, bhunakti és bhun̄jati, yunakti és yun̄jati, hinasti és himsati praesens-dublettek közül csak az utóbbiakat őrizte meg a páli, s hasonló a helyzet a többi prákritban is.<sup>+</sup> Az abundantiának egyetlen fajtája eleven a páliban: az -e- /< -aya- ragozásu praesens alakjainak megjelenése más ragozásu praesensek mellett, pl. vadati és vadeti, maññati /sz. manyate/ és maññeti, stb. Pusztán fonetikai, nem morfológiai jellegű kettősség a jayati : jeti dublett típusa, amely az -aya-hangcsoport -e- vé fejlődése révén jött létre.

A közép-ind nyelveket egyébként csak fenntartással vehetjük figyelembe a kérdés tárgyalásakor. A szanszkrit esetében világos, hogy mesterséges irodalmi nyelvvel van dolgunk, az ml a kérdés ellenben nincs tisztázva, hogy az un. irodalmi prákritrok mennyiben tükröztetik a beszélt népnyelvet, és mennyiben grammatikusok kreációi. A prákrit feliratok nyelve meglehetősen elüt az irodalmi prákritoktól, s véleményünk szerint a feliratok nyelvétől eltérő grammatikus-adatok, vagy drámában stb. való előfordulások nagyrészt mesterséges stilizálás eredményeként jöttek létre. A feliratos prákritokban<sup>++</sup> nem találunk praesens-abundansokat, ami valószínűleg nem csupán az anyag erősen korlátozott voltának következménye, s ami amellet tanuskodik, hogy a beszélt nyelvek még requisitumok vagy archaizmusok formájában sem ismerték e jelenséget. A prákrit feliratokon kevés ige fordul elő.<sup>+++</sup> Ezek azt mutatják, hogy a tíz szanszkrit igeosztály közül csak kettő él: az -a- és az -aya- > -e-. Egyes "rendhagyó" igealakok megőrződnek, pl. dadāti, karoti, de kevés ilyen van.

<sup>+</sup>Jegyz. Mayrhofer, Arch.Orientálni 18/4, 73.

<sup>++</sup>Jegyz. Mehendale "Historical Grammar of Inscriptional Prakrits" c. műét /Poona, 1948/ véve alapul.

<sup>+++</sup>Jegyz. L. Mehendale, im. pp. XVIII, XXVI.



abundans mellékalakok ezeknél sincsenek.

Külön probléma a páli kérdése. A páliban a régi szóképzésű formák erősen keverednek, s ez nemcsak -a- ragozású mellékalakokat téemt az athematikus praesensek mellé - hanti: hanati - hanem egyéb dubletteket is létrehoz. Pl. prāpnoti-ből egyrészt pappoti,<sup>lens</sup> másrészt azonban az 5. oszt. képzés tovább bővül a másik nasalis suffixumos osztály /9./ -nā- képzőjével: pāpunāti; az 5. oszt. praesensek általában átmennek a 9. oszt. ragozásba, azaz -noti- helyett -nāti- stb. végződést vesznek fel, s némelyiknél egyideig még a régi /noti/ forma is használatos az új mellett. Azonban megjegyzendő, hogy a fejlődés során a régi forma hamarosan kivész a dublettekből; így fenti pappoti alak csak a gāthā- sz. övegekben fordul elő, s pāpunāti hamarosan teljesen kiszorítja. A fejlődés menete tehát a páliban is más, mint a szanszkritban: dublettek csak akkor keletkeznek, ha egy improduktív képzésű praesenset produktív képzés vált fel, s az előbbi ilyenkor rendszerint hamarosan kivész. Ez az ő nyelv természetes fejlődése. A szanszkritban viszont egyáltalán nem e szempont szerint képződnek az új dublettek. A szanszkrit újabb képzésű praesenseit nem a nyelvfejlődésnek az a törvényszerűsége hozta létre, amely a Seik-vupi > Seikvūw típusához hasonló jellegű páli képzéseket. Megvan ez a fejlődés is a szanszkritban; csak hogy itt ez nem okvetlenül vezet dublettekhez. Pl. a pr- igéből valamennyi védai abundans praesens eltűnik, s helyükbelép a pūrayati causativum, amely egyedül használatos a szanszkritban, dublettek nélkül.<sup>21</sup> Kétségtelen, hogy a szanszkrit periódusban keletkezett dublettek között is több a thematikus, mint az athematikus, itt mégsem beszélhetünk a praesensek thematizációjáról, mint tör-

<sup>21</sup>Jegyz. Hasonló a helyzet pl. az igen gyakori kr- esetében, ahol pedig nem thematikus képzésű az új forma.

vényszerű ~~jelenségre~~ folyamatról, amely átmeneti kettősségeket eredményez a régebbi formák eltűnéséig. Azért van csak több thematikus alak az új képzések között, mert ez a nyelvben eleve gyakoribb: már az Rg-védában is jóval több thematikus praesens fordul elő, mint athematikus. És a szanszkrit nemcsak athematikus igék mellé képez thematikus dubletteket, hanem másik thematikus mellé is, pl. trasati mellett az epikus kortól kezdve használatos trasyati is: mindkettő thematikus. Sőt, az is előfordul, hogy thematikus védai praesens mellé athematikus dublettet képez a későbbi nyelv, pl. a védáktól kezdve használatos pusyati mellé pusnāti 9. oszt. praesenset, s. tb., l. lent.

A szanszkrit-~~periódus~~ban nem meglepő, ha abundans formákkal találkozunk. A pleonasmus a szanszkritban gyakori és kedvelt jelenség. Igeragozás terén a praesens - /és aoristos-/ abundantián kívül kétségbevonhatatlan pleonasmus a három mult-~~idő~~ promiscue történő használata, továbbá a medialis jelentés teljes eltűnése, de a medialis forma megmaradása, sőt megerősödése következtében egy ige act. és med. alakjainak előfordulása azonos jelentéssel, gyakran ugyanabban a szövegben. Mint az activum és medium párhuzamos meglétének /genus-abundantiának/, úgy az ennél egyébként jóval ritkább tempus-abundantiának /értve ezen mind a pleonasticus multidő-képzést, mind a pleonasticus praesens-tőképzést/ sincs funkcionális szerepe a nyelvben; a forma a tartalomtól függetlenül fejlődik és variálódik főlegesen, anélkül, hogy a gondolatok kifejezése kedvéért szükség volna rá. Persze figyelembe kell venni azt is, hogy a szanszkrit nem élő nyelv, hanem az élő nyelv fejlődésétől elszakadt, mesterségesen ~~megalkotott~~ fejlesztett irodalmi nyelv volt. Az élő nyelvek már régen nem használták sem a mediumot, sem az aoristost és perfectumot, sem a praesens-variánsokat abban az időben, amikor a klasszikus szanszkrit kialakult. A szanszkriton belül is,

a népszerű és népies mese-gyűjtemények nyelve<sup>+</sup> mellőzi az említett pleonasmusokat, amelyeket a "művészi" stílus jobban kedvel.

Abundans igeidőképzés nemcsak a praesensben van.

A védikus nyelvben nem ritkák az aoristos-dublettek sem.<sup>++</sup> /A szanszkritban az aoristos majdnem teljesen kivész/. Pl. a \*gam- ige aoristosai: 1. agan, 2. agamat, 3. ajigamat, 4. agamsi, 5. gagmista; grabh- aoristosai: 1. agrabhran, 3. ajigrabhat, 5. agrabhīt.

Eltételezve a reduplikált aoristostól, amely általában causativ jelentésű, az aoristos-abundansok közt sincs jelentésbeli különbség, talán még annyira sem, mint a praesens-abundansok között. Maguknak a különböző aoristos-képzéseknek teljes jelentési azonossága - már az óeu. kortól kezdve - is ismert tény; vö.

Kurylowicz: "L' équivalence fonctionnelle des aoristes sigmatiques /IV,V/ et asigmatiques /I,II,III/ est déjà un fait préhistorique.

De quelle façon qu'on tâche d'expliquer la différence entre ces deux formations,<sup>+++</sup> il est évident que leur répartition dans les langues historiques, notamment en indo-iranien et en grec, n'est pas en fonction d'une différence de sens" /Indoiranica, p.1./

Szemantikai különbség secundár módon fejlődött csak ki a reduplikált aoristos esetében, tehát a formai differenciáció volta

<sup>+</sup>Jegyz. Csak a szövegek prózai részeire vonatkozik!

<sup>++</sup>Jegyz. Kurylowicz, Indoiranica 1948 p.1.: "Une racine verbale ne présente en règle qu'un seul aoriste, soit sigmatique, soit asigmatique, si l'on fait abstraction des aoristes redoublés, auxquels est dévolue, sans doute de façon secondaire, la fonction causative en indien," Kurylowicz szabatosan járt el, amikor megállapítását az "en règle" kitétellel szűkítette le. Valóban rendszerint csak egy aoristost képez egy ige, de e szabály alól számos kivétel van.

<sup>+++</sup>Jegyz. Kurylowicz itt Kretschmer igen érdekes, de nem meggyőző tanulmányára céloz /Objektive Konjugation im Idg. SW, 225, 2 /.



maga után a funkcionális differenciációt, de ezt is csak az esetek egy részében; egyébként pleonasmus áll fenn az aoristos-dublettek használatában is.

A szanszkrit korszakban meglevő állapot azt mutatja, hogy a praesens-abundantia az irodalmi nyelv mesterséges stilusjelensége, amelyet az egykoru köznyelv vagy az egykoru népnyelv nem ismert. A szanszkrit periódus analógiája valószínűvé teszi azt a feltevést, amelyet pusztán a védikus szövegek vizsgálata alapján is megkockáztathatnánk az esetek legnagyobb részére vonatkozólag, hogy az Rg-védában észlelt praesens-abundantia nem valóságos nyelvi állapot tükröződése, hanem egy mesterségesen ápolt sakrális, liturgikus irodalmi műnyelv bizarr rétorikája, szabad tér engedése irreális grammatikai formák teremtésének. Erre mutatott a nagyszámu

forma a praesens-variánsok között, erre mutatott az is, hogy a metrum kedvéért könnyen hajlandó volt a nyelv - helyesebben szólva: a stilus - új formákat teremteni, s ezek az új formák legfeljebb az Rg-véda stilusában honosodtak meg, az Rg-véda fordulat-tárába kerültek bele, a nyelvbe magába azonban nem mentek át. Az Rg-véda költőinek a stilus fontosabb, mint a nyelv: az előbbi kedvéért az utóbbit gyakran rékbtörrik.

A "bizarr rétorika" találó kifejezést Bergaigne az Rg-véda kifejezésmódjára, fogalmainak és képeinek körére, tág értelemben vett stilusára értette. De ahogy a stilusra, ugyanugy áll ez a nyelv alapvető kategóriájára, a nyelvtánra vonatkozólag is. Bizarr rétorikának kell neveznünk ~~az~~ azt az eljárást, hogy a költők nyelvtanilag indokolatlan igeragozási formákat teremtenek akár a metrum, akár a stilus élénkítésére, akár különlegesség hajhászása, akár homályosság kedvéért. De ha ez így van, akkor már az Rg-véda nyelve is, akár a szan-

szkrit, az élő nyelvtől elszakadt, mesterséges és mesterkelt irodalmi nyelv<sup>†</sup>. Csak egy stilizált irodalmi műnyelv engedi meg magának azt a szabadságot, hogy egy határozottan kialakult grammatikai rendszer megléte esetén szükségtelen és indokolatlan új formákat teremtsen alkalmi használat vagy speciális stilusfordulatok kedvéért. Az Rg-védai költők éppugy, mint szanszkrit korszakbeli utódaik, nagy szabadossággal kezelik a nyelvet és a vers kedvéért nemlétező "költői" alakokat teremt poetica licentia-juk.<sup>††</sup>

A mesterséges praesens-dyblettek között számos *अण्डाक्षर-पेयव* alkalmi rögtönzést találtunk. E mellékalakok egyszeri előfordulása egy másik, gyakran használatos praesens mellett, világosan mutatta, hogy reális nyelvi alapot nélkülöző formát teremtett a költő, egyszeri használatra. Kevésbé világos az improvizáció jellege akkor, amikor egy-egy ilyen mellékalak többször is előfordul az Rg-védában, illetve a szabályos praesens alkalmi képzésű párja több alakot is használ. Az ilyen igék is eredetileg improvizálások, és átvétel útján terjednek el az Rg-védában. Ezt mutatja gyakori előfordulásuk egy-egy kisebb himnuszcsoporton belül /csoportstilus-jelenség, l.pl. *isana*-használatát csakis a 4,16-32 himnuszokban/. A csoportstilus-jelenséggel itt nincs alkalmunk bővebben foglalkozni; bennünket most csak annyiból érdekel, hogy mutatja egy alkalmi képzés átvételének és elterjedésének útját. Az azonos forma- és fordulatkinccsel dolgo-

<sup>†</sup>Jegyz. Mint irodalmi nyelv, speciálisan liturgikus nyelv a védák nyelve. Liturgikus szövegeken kívül más irodalmi termék nem keletkezett e nyelven. /Az Rg-véda X.könyvében található világi dalok is liturgikus használat tárgyává lettek./

<sup>††</sup>Jegyz. Avery /Verb-Inflection in Sanskrit, JAOS X, 224 / "...great license which was allowed for forming the present stem in more than one way."

zó egymásmelletti himnuszok egy része származhatik egy szerzőtől, másrésze a szerző leszármazottaitól vagy követőitől; mindenesetre egy-egy iskola követői veszik át az improvizált formát. Az Rg-védában az átvétel és utánzás óriási arányu. Bloomfield idézett gyűjteménye /Rig-Veda Repetitions/mutatja, mennyi fordulat ismétlődik meg az Rg-védában, sőt egész sorok is gyakran visszatérnek. Másrészt Easton /On the Vedic Style, PraOS 1873, p. LXIX/ a védai stílus<sup>2</sup> és himnusz<sup>1</sup> kapcsolatban utal arra, hogy a szerzők egy adott szűk formakincs birtokában improvizálnak és kopirozzák a sablonos fordulatokat. Easton ebből azt a figyelemreméltó következtetést vonja le, hogy az Rg-védai himnuszok egy már megmerevedő kultúra termékei, amely a régi mintákat másolja és variálja. Ugyanerre az eredményre vezet a morfológiai adatok vizsgálata is. A költők átvesszik és továbbfejlesztik egymás élettelen nyelvi ötleteit, s ezáltal olyan coniugatiós alakokat teremtenek, amelyek a beszélt nyelvben sohaem léteztek. Nem bizonyos, hogy az utánzott példa minden esetben a ránkmaradt rg-védai corpus valamely himnuszában van. Könnyen elképzelhető, hogy az rg-védai himnuszok navyam sanyase kitételében a sanyas ősi, elveszett himnuszokra vonatkozik.<sup>+</sup> Mindenesetre a himnuszok zöme tartalmilag és stilisztikailag üres és mesterkélt, amellet eröltetett nyelvtani alakokat képez, ami kétségbevonhatatlan dekadencia-tűnet. Feltehető, hogy a legrégibb prae-védikus himnuszok a beszélt nyelven keletkeztek, amely kisebb mértékben tartalmazott mesterkélt nyelvtani alakokat, mint az Rg-véda.

A post-védikus korban az abundans formák használata elsősorban a műköltészet szanszkritjára /Hohsanskrit/ jellemző. A nagy eposzok és a meseirodalom, amelyek nyelve, ha nem is élő,

<sup>+</sup>Jegyz. Bloomfield, i.m. XIII.



de beszélt nyelv volt,<sup>+</sup> 171 - ritkábban használnak abundans formákat, s amennyiben használnak, nem alkalmi képzések jellegével teszik, mint az Rg-véda, hanem végigconiugált paradigmákat alkalmaznak /pl. prīyati stb. és prīnāti stb./. Az Rg-véda eljárása az abundansok alkalmazása terén a műköltészet szanszkritjával állitható párhuzamba /alkalmi képzések kedvelése/ ami ismét valószínűsíti azt, hogy ~~he~~ a beszélt nyelvhez is az volt a viszonya már a Rg-véda nyelvének, mint később a műköltészeti szanszkritnak a köznyelvi szanszkrithez.

Az abundans praesensek létrejötte a szanszkritban érthető: a szanszkrit korszak költői részben készen kaptak egy dublett-nyagot, részben - s ez utóbbi sokkal nagyobb arányu, mint az előbbi- nem kész anyagot, hanem tendenciát örökölték: az Rg- védai nyelv gyakorlata példa gyanánt szolgált számukra arra, hogy bármely időből képezhetők heteroklita mellékalakok. Ezt a nyelv régebbi fázisából átvett tendenciát alkalmazták a gyakorlatban. Kérdéses azonban, hogy magában az Rg-védában milyen indítókok hozták létre a jelenséget? hasonló volt-e az Rg-véda helyzete a megelőző nyelvállapothoz viszonyítva, mint a Rg-védához viszonyítva a szanszkrité?

Az ó-inddel közeli rokon avesztai nyelv anyaga azt mutatja, hogy igen. Mint az Rg-védában, az Avesztában is gyakori jelenség a praesens -abundantia. " A verb is not always inflected according to one and the ~~same~~ conjugation and class ~~and the present system~~ throughout. The majority of the forms of a verb may be made up after one conjugation and class of the present system, while a few forms of the same verb may be made up after another; the same part of the verb being thus occasionally formed according to two classes. Instances of such transition in forms from one class to another are not rare; in

<sup>+</sup> Jegyz. Ruben, Einführung in die Indienkunde, 1954,

general,,examples of the tendency for verbs of the non-a-conjugation /unthematic/ to pass over to the inflexion of the a-conjugation, are not difficult to find" / Jackson, Avesta Grammar, § 471./ Jackson kb.2 tucat olyan dublettet sorol fel az Avestából, amelyek thematizáció útján jöttek létre: mravat /:mraot/, stavōit /:suyāt/, daṭaiti /:daṭaiti/, stb. Az eredetileg athematikus képzésű alakok thematizációja az Avestában általánosabb jelenség, mint a Védákban; a perfectumban is előfordulnak thematizált mellékalkalakok. A thematizáció az Avestában korán megindul. Már a gāṇā-k nyelvében is sok thematizálódott alak van. A későbbi avestai nyelvben / YAv. / egyre nagyobb teret hódítanak a thematikus képzések, bár nem lesznek kizárólagosakká; ebben a tekintetben az indiai nyelvek közül nem a prákritokra, hanem a szanszkritra hasonlítanak.

Az athematikus igék thematizációja a plur III.-ben öltött legnagyobb méretet. A későbbi avestai szövegekben az -aiti -aite végződést az athematikus igéknél is majdnem teljesen kiszorítja a thematikus ragozás -anti -ante végződése. A gāṇā-k nyelve még általában őrzi az athematikus végződést ~~ant~~ /Jackson, Av.Gr. § 510./

Hasonló a helyzet a participiumoknál. Számos athematikus ige képez participiumot a thematikus ragozásból átvett -mna- képzővel /Jackson § 528/. Viszont ennek az ellenkezője is megfigyelhető: gyakran előfordul, hogy thematikus igékből nem -mna-, hanem az athematikus ragozásnál megszokott -ana- -āna- képző képez participiumot, pl. barana- stb. /Jackson § 507/. Ebből látható, hogy nem thematizációs /és athematizációs/ folyamatról van szó, hanem arról, hogy a képzők keveredtek. Hasonló a helyzet az ó-indbén is, ahol szintén gyakori a thematikus és athematikus participiumképző keveredése. Az Avesta gesprochene Gebildetensprache".

analógiája megerősíti azt a megállapítást, hogy ilyen esetekben nem szabad pusztán egy eltérőképzésű participium kedvéért praesens-dublettet feltételezni az indben. Ugyanigy igazolja az avesztai fejlődés az ó-ind -ati/anti váltakozásnak egy személyre /plur.III.praes./ korlátozott voltát.

Az -ati/anti fejlődés a két nyelvben egymástól függetlenül zajlik le. Az -āna/māna - ~~fejlesztés~~ váltakozás viszont oly gyakori mindkét nyelvben már a legrégebbi szövegekben, hogy az indo-iráni alapnyelvben feltételezhető a keveredési folyamat megindulása. Erre mutat az is, hogy a rag- ill. képzőkeveredési folyamat az indben nem fejlődik tovább; ilyen típusu mellékalakokkal az Rg-véda után ritkén találkozunk. A későbbi kor inkább végigconiugált paradigmákat teremt abundansokként.

Az Avesztában nemcsak thematizáció lévén létrejött praesens-dublettekkel találkozunk. Meglepően nagy - talán az indnél is nagyobb - számban tartalmaz az Avesta olyan igei alakokat, amelyeket heteroklitáknak kell minősítenünk. Példa kedvéért álljon itt Bartholomae szótárából a K betű teljes anyaga /Sp. 422-475/.<sup>+</sup> Két vagy több praesens-tővel rendelkező igék: kaēn, lehren<sup>1</sup>: čaēn<sup>+1</sup>, čina<sup>2</sup>; kaēš, struere: čaēša, čičiš /iterat. čaēšaya /; kaēš, lehren: čōis, čiš, činah-vax / čiš<sup>+2</sup>; kan, graben: kan, kana<sup>+3</sup> /iter. kānaya /; kay, legere: čay-šy, čaya, činav / činv, čin<sup>+4</sup>; kar, machen: čar / kar<sup>+5</sup>, karənav / karənv; kar, sich einherbewegen: čara čaraya<sup>+6</sup>; karət, schneiden: karənta, karənav / karənv, karən, karəntaya, karənya; kars, trahere: karəša, karsaya; kāy, vergelten, büssen: čikay-vax / čiči, kaya<sup>+7</sup>, čaya.

+Jegyz. Sajnos, az Air.Wtb., ha nem is annyira önkényesen jár el a praesens-tövek megadásában, mint az ige-tövek felállításaiban, mégsem megbízható: olyan alakokat is besorol a praesens-osztályokba, amelyek nem tartoznak ide, vagy nem mutathatók ki.

Jegyz. +1. Inkább čoi <sup>ŋ</sup> - / čoi <sup>ŋ</sup> aite / . +2. a kö-



Ezzel szemben a szótár e részében csak a következő igéknek nincs abundans praesens-alakjuk: kaēt- ,bedenken, bedacht sein' : cit- ; kaoš- ,töten' : kuša- ; kan- ,verlangen tragen nach' : cinv- ; kar- ,gedenken' : čarə- kəṛə- ; k-ar- ,ausschütten' : iter. kāraya- ; kar- ,einfurchen' : iter. kāraya- ; karš- ,ausschütten' : karša- ; kas- ,gewahr werden, erblicken' : kasa- ; kāš- ,lehren' : čaš- ;

A praesens-abundantia tehát az Avesztában is elterjedt jelenség. Az óperzsa nem ismeri. Ebből lez lehetne vonni azt a következtetést, hogy a beszélt nyelvben nem volt meg, csak egy mesterséges szakrális nyelv használta. Azonban, ha tekintetbe vesszük, hogy az óperzsában erősen leegyszerűsödött a régi formakincs, valószínűbbnek kell tartanunk az eredetileg meglevő jelenség eltűnését az óperzsában.

Az Aveszta külső és belső kronológiáját éppoly kevéssé ismerjük, mint az Rg-védáét. Kétségtelen, hogy létrejött hosszú időt vett igénybe, és a későbbi avesztai írások keletkezésének idején már valószínűleg halott irodalmi nyelv volt az aveszta nyelve, hasonló a szanszkrithez. Mint a szanszkritban, a késői avesztai írásokban is könnyen megtörténhetett - s mint láthatjuk, valóban meg is történt - a formák indokolatlan elburjánzása, akár a régi nyelvben megfigyelt tendencia követése, akár egyszerűen helytelen használat alapján. Az abundansok egy része az Avesztában is azáltal keletkezik, hogy a nyelvfejlődés újabb alakokat teremt, de az irodalmi nyelv konzervativizmusa megőrzi mellettük a régi

---

vetkezetesség činās- alakot kívánna, +3 kana-tőre nem találunk példát /kanōiš opt. ?/; kanayan töve hiányz. +4. cin- talán čina- helyett? +5. A kəṛə--tő vsz. aor. /čōṛə csinált' - akar, čaraiti ,csináljon' coni. kāratī/. +6. Egyetlen vīcarayantəm- alak kedvéért. +7. ?Példa?

alakokat is, pl. a késői dañaiti thematizált praesenset tartalmazó szövegek egyidejűleg használják a régi dañaiti formát is.

Beható vizsgálatra szorulna annak a kérdésnek az eldöntése, hogy az Aveszta abundans praesensei között van-e jelentéskülönbség. Az eddigi Aveszta-kutatás nem világította meg ezt a problémát. Ugy látszik, ilyen különbséggel az Avesztában sem kell számolnunk. Bizonyos sajátságok megfigyelhetők az abundansok használatában, mindenekelőtt az, hogy egyes képzések használata praeverbiumokhoz kapcsolódik /az Rg-védában is előfordult néhány alkalommal/. Pl. a drang- 'firmare' gyökből a dranjā- fő csak praeverbiumok nélkül, dranjaya- csak ā- praeverbiummal használatos; dvan- 'fliegen' egy -sko- képzős - incohativ - praesenset és egy causativumot képez, mindkettő megkivánja az igekötőt /t.i. az igekötők erősítik az aspectus kifejezését, sőt, sok ieu. nyelvben csak az igekötő fejez ki aspectust/: apa.dvasaiti 'er fliedt weg nach', upa- vagy fra.dvasaiti 'er fliedt her', ~~xxx~~ uzdvañayat 'macht in die Höhe fliegen'.<sup>†</sup> Ha az anyag nem volna annyira töredékes, valószínűleg azt is megfigyelhetnénk, hogy praesensdublettek megléte esetében némelyik igénél egyes alakok csak az egyik, más alakok csak a másik többől képződnek. Pl. a baog- 'lösen' -többől négy<sup>++</sup> praesens fő van az Avesztában: būjya-, bunja-, būjaya-, bunjaya-. A būjya- többől csak participiumok képződnek: būjyamanō és būjyanam; būjaya--ból szintén part.: būjayamno; bunjaya--ból bunjayāt; bunja--ból bunjainti.

<sup>†</sup>Jegyz. Az igekötők használata azonban nincs abundansokhoz kötve: abundans nélküli igéknél éppugy előfordul, hogy csak igekötőkkel használatosak az Avesztában.

<sup>++</sup>Jegyz. Az ötödik "praesens" fő valójában nem praesens: būjat ini. miatt veszi fel az Ai.Wtp. E példán láthatjuk, hogy az ini. az Avesztában is tkp. közvetlenül a gyökből képződik.

Az 6-<sup>nd</sup> abundancia eredetének szempontjából az a kérdés a leglényegesebb, hogy mennyiben fedik egymást az rg-védai és az avesztai abundancia. Az anyag szembeállításából kitűnik, hogy az eseteknek csak kis százalékában, inkább véletlenszerűen egyez<sup>nek</sup> meg az Aveszta és az Rg-véda abundans praesensei. A megegyezési esetek a következők:

sz. ēti ∞ av. aēiti; sz. iyati ∞ av. iēinte; sz. ayati ∞ av. ayantu. – av. āiti sz. megfelelés nélkül.

sz. īrtē ∞ av. īratū /thematizálva/; sz. rchāti ∞ óp. /!/ rasa-; sz. rñōti ∞ av. rānaoiti; sz. iyarti ∞ av. iyar-?

sz. cinōti ∞ av. činaot; sz. cāyatē ∞ av. čayata

/sz. jānāti ∞ av. zanā-; sz. jānati V.E. ∞ av. zānaiti/

sz. dadāti ∞ av. daḍaiti; sz. dadati ∞ av. daḡaiti /sz. dāti ∞ av. dāiti<sup>+</sup>; – av. daḍ- sz. megfelelés nélkül.

sz. budhyatē ∞ av. būḍya-; sz. bōdhatē ∞ av. baoḍaite.

sz. bharti ∞ av. baratu?; sz. bhārati ∞ av. baraiti; sz. bībharti ∞ av. bībarāmi /them./

/sz. mr̥dnāti S.+ ∞ av. mōrēdat /nas. metath./; sz. mardati E.+ ∞ av. maradaitē./

/sz. marjati E.+ ∞ av. marazaiti; sz. mr̥jati ∞ av. mōrazaiti?/

sz. jacchati ∞ av. yasaite; sz. yāmati ∞ av. yamaite

/sz. yēsati ∞ av. yaēśanta; yasyati? yayastu? ∞ av. yaēśyantīm/

sz. yunakti ∞ av. yunjaite; sz. yujē ∞ av. yaoxmaiḍe; – sz. yun̥jati V.+ av. megf. nélk.; av. yujyeite sz. nf.n.

/sz. vr̥nītē ∞ av. var̥ntē; sz. vr̥nōti U + ∞ av. var̥nav, óp. varnav; – av. var- sz. megf. nélk.

sz. sētē ∞ av. saēte; sz. śayātē ∞ av. part. śayamanō

sz. sacate ∞ av. haḥaite; sz. śisakti, (śāscatē) av. hiśhaxti, hiścamaiḍē.

<sup>+</sup>degyz. A dāiti stb. alakokat Bartholomae szótárában /Grundriss-ben is? S.68/ 2. oszt. praesensnek veszi.

Jackson viszont megjegyzi /Gr. § 549/: "the forms dāiti, dāitē, dāntē resembling pres. indic. forms after Class 2., are best regarded as radical aor. subjunct."



/sz. sriati ∞ av. harəzaiti ; sz. sarjati<sup>Ar+</sup> ∞ av. harəzaiti ?/  
sz. strnōti ∞ av. stəranuyā ; sz. stnāti ∞ av. stəranāiti ;  
— sz. staratē av. megf. nlk. ; av. star- sz. megf. nélk. /

sz. hanti ∞ av. jainti ; sz. jighnatē ∞ av. jaynante.

sz. havate ∞ av. zavaiti ; sz. hvayati ∞ av. zbaveiti /jelentés?/

A megfelelések érték-elésekor két körülmény  
veendő figyelembe:

Egyik az, hogy az ó-ind és az avestai prae-  
sens-képzések között -ha az abubdabtiától egyelőre eltekintünk-  
messzemenő megegyezés tapasztalható. Kb. 80 olyan nem-abundans  
ige van az ó-indben, amelynek etymonja az Avestában is meg-  
található ige gyanánt, s ezek tulnyomó többségükben azonos  
vagy csak kevésbé eltérő módon képezik praesensüket mindkét  
nyelvben. Az azonos képzések között természetesen legnagyobb  
számban az a-praesensek vannak képviselve, minthogy minden tör-  
téneti iau. nyelvben tulsulyban van a thematikus praesens. Ar-  
ra lehetne gondolni, hogy az a-praesenseknél az egyezés pusztán  
a képzésmód elterjedt voltának következménye. De a nasalissal,  
-ya- val, reduplikációval vagy pusztá gyökből képzett alakok  
százalékosan még nagyobb fokú azonosságot mutatnak a két nyelv-  
ben. A megegyező képzésű praesensek /az athematikus képzések  
ritkítva/:

ajati ∞ azaiti ; i s t ē ∞ i s t e ; uksati ∞ u<sup>x</sup>syaiti ;  
ucchati ∞ usaiti ; kāsatē ∞ ākasat ; krosati ∞ xraosaiti ; ksarati ∞  
xšaraiti ; garhati ∞ garəzaiti ; guhati ∞ guza- ; ghasati ∞ ganhaiti ;  
carati ∞ čaraiti ; cyavatē ∞ šyava- ; j ā g a r t i ∞ j a γ ā r -  
a y a - ; j i n ā t i ∞ z i n ā t ; jīvati ∞ j / i / vaiti ; t a n ō -  
t i ∞ t a n a o - ; taviti ∞ tav- ; tvaksati ∞ ṭwa<sup>x</sup>sante ; dahati ∞  
dazaiti ; d i d h ē t i ∞ d i ḍ ā i t i ; d r n ā t i ∞ inf. də-  
r a n a m ; namati ∞ nəmaiti ; 2 nasati ∞ nasiti ; patati ∞ pataiti ;  
p a d y a t ē ∞ p a i ḍ y e i t i ; p a ś y a t i ∞ s p a ś y e -  
i t i ; p ā t i ∞ p ā i t i ; pūyati ∞ puyaiti ; p r c c h a t i ∞

p a r a s a i t i ; b a m h a t ē ∞ b a z a i t i ; ~~b r a u t i~~ b r a u t i ∞ m r a o -  
i t i ; b h a k s a t i ∞ b a x š a i t i ; b h a j a t ē ∞ b a z a t ; b h a v a t ē ∞ b a v a i t i ;  
b h r ā j a t i ∞ b r ā z a i t i ; b h r ī n ā t i ∞ b r ī n a n t i ; m r d a t i ∞  
m a r ā z d ā t ā ; m ā h a t i ∞ m a ē z a i t i ; y a j a t i ∞ y a z a i t e ; y ā t i ∞ y ā i -  
t ā ; m a m h a t ē ∞ m a n j a i t i ; r ē d h i ∞ r a ē z - ; v a r d h a t ē ∞ v a r -  
s a t i ; v a s a t i ∞ v a n h a i t i ; v i s a t i ∞ v i s a i t i ; s r n ō t i ∞ s u r u  
n a o i t i ; s n a t h a t i ∞ s n a d a h e ; s r a y a t i ∞ s r a y a t a ; s l i s y a t i ∞  
s r a ē s y e i t i ? ; ~~s r i d a t i ∞ s i d a t i~~ s i d a t i ∞ h i d a i t i ;  
t i s t h a t i ∞ h i s t a i t i ; ~~s p r h a y a t i ∞ s p a r a z a t i~~ s p h u r a t i ∞ s p a r a - ;  
s m a r a t i ∞ /š/ m a r a i t i ; h v a r a t i ∞ z b a r a - . +

A két nyelvben csak a következő praesensek térnek  
el képzésmód szempontjából az indbén nem abundans praesensek  
közül:

atti : a s a i t i ; i h a t ē : i z y e i t i ; k h a n a t i : k a n - ;  
c h i n a t t i : s i d y a - ; j a n a t i : z i z a n a - ; j a s a t e : z a h i t ? ; d r u h y a -  
t i : d r u z a i t i ; m a r c a y a t i : m a r a n c a i t e ; y a t a t i : y a t a y e i n t i ;  
s r a y a t i : s i r i n a o i t i ; s a n ō t i : h a n a - ; s p r h a y a t i : s p a r a z a - ;

E nagyfoku megegyezés világosan mutatja, hogy mind-  
két nyelv feltűnő hűséggel megőrizte az indo-iráni alapnyelv-  
ben megvolt képzésmódot. Eleve feltehető, hogy hasonló a hely-  
zet azoknak az igéknek az esetében, amelyeknél az ó-ind a szo-

+ Jegyz. Igen gyakran fedik egymást az Avesztában és  
az indbén a causativ képzések, pl. c h a d a y a t i ∞ s a d a -  
y e i t i ; d ā r a y a t i ∞ d ā r a y e i n t i ; m ā n a y a t i ∞ m ā n y e i n t i ,  
y ā t a y a t i ∞ y ā t a y e i n t i stb., vö. még Gr.Ir.Phil. I, 84.  
Ez az egyezés nem okvetlenül közös örökség eredménye.  
Az -aya- képző mindkét nyelvben produktív volt és a  
különválás utáni korszakban is sok új causativum /ill.  
az irániiban iterativum/ képződött. Hogy mely igékből  
közös örökség a causativum, nehéz kimutatni.

kásos ragozásu praesens mellé néhány abundans mellékalakot képez. Valóban ezeknél is az avesztai praesens megfelel az egyik ind praesensnek, általában annak, amelyik az indben régibb és használatosabb. Olyan abundansoknak, amelyek az inden belül is alkalmi képzéseknek látszanak /pl. rg-védai  $\alpha\eta\alpha\varsigma \lambda\epsilon\gamma\acute{o}\mu\epsilon\nu\epsilon\nu$  -ok/ több alakkal is szereplő másik praes. mellett/, az Avestában általában nincs megfelelőjük. Hozzá kell tennünk, hogy az avesztai anyagot is ugyanolyan szempontból igazolja az rg-védai, mint az rg-védait az avesztai.

Körülbelül ugyanannyi abundans praesenssel rendelkező ind igének van avesztai megfelelője, mint ahánynak a nem-abundans Pl. ind igék közül. ~~Kzzk~~ /a már felsoroltakon kívül, amelyeknél mindkét ind dublett-alaknak volt avesztai pendantja/ : +

sz. inōti ∞ inaoiti, invati : - ; /asnōti ∞ asnaoiti, asnīh M. : - /; /astē ∞ aste, asati E. : - ; av. anhaire : - /; isyati ∞ isyeiti, isnāsi isē : - ; /icāhati ∞ isaiti, isyati isati : - /; /kusati ∞ kusaiti, kusnāti : - ; / krnōti ∞ karnaociti, karōti karti : - ; /krntati ∞ karntaiti, kartati E. : - , av. kara-nav : - ; / jināti ∞ zināt, jayati : - ; ~~xxx~~ nasyati ∞ nasyeiti, nasati : - ; pacati ∞ pacaiti, pácyatē : - ; prīnāti ∞ frīnāiti, prīyati : - ; mriyatē ∞ miryeiti, maratē : - ; ramatē ∞ rama-, ramnāti : - , av. rāmyat : - ; rinakti ∞ irinaxti, rīcyatē : - ; vastē ∞ vaste, usa- : - ; vasti ∞ vastī, vivasti<sup>1</sup> vavaksi<sup>1</sup> : - ; vrnōti ∞ varanūi<sup>1</sup> si, thematizálva varanvaiti, ūrnōti varatē : - ; sāsati ∞ sāsī, sāsati : - , av. sīša- : - ; stauti ∞ staoiti, stavatē : - ; harsatē ∞ zarsaite, hr̥syati : - ; stb.

A két nyelv ~~xxxx~~ nem-abundans praesenseinek, ill. az abundansok közül a feltehetően eredetibb képzésűnek messzemenő egyezése s ugyanakkor mégis a megegyező dublettek

+ Jegyz. Zárójelben az ok az igék, amelyek csak a későbbi indben abundansok, megegyezésük az av. dublettekkel tehát csak látszólagos.



alacsony arányszáma alátámasztja azt a másik körülményt, amelyet a másfél tucatnyi azonos abundans egy részénél is fel kell tételeznünk: az egymástól független, különnyelvi párhuzamos fejlődés /parallele Neubildungen/ lehetőségét. Elsősorban a thematizációval létrejött dubletteknél állhat fenn ez a helyzet. Az ind dadati éppugy későbbi /de már az Rg-védában meglevő/ fejlődés, mint az avesztai da<sup>h</sup>aiti, amely a gā<sup>h</sup>ákban még ismeretlen; hasonló a helyzet jānati zānaiti, mardatā mar<sup>h</sup>daite, sayatē sayamanō esetében. Máskor egyes típusoknál a képzésmód ingadozása ~~xx~~ akár az egyik, akár mindkét nyelvben oly erős, hogy emiatt válik kétséssé a megegyezés történeti értéke: mrjati/marjati marazaiti/marazaiti, srjati/sarjati harazaiti/harazaiti, vrñtē/vrñōti varante/varanav-, strñōti/strñāti staranav-/staranāiti típusa, amelyek közül az első három ráadásul az Rg-védában még nem is abundans, s csak a képzésmód ingadozó volta miatt /az ablaut-fok igen könnyen változik, nu- és nā- képzés keveredik/ válik azzá a későbbi nyelvben. Ha k-irekesztjük mindezeket, valamint néhány olyan igét, amelyről a különnyelvi fejlődést kimutatni nem tudjuk, de a fentiek alapján gy-aníthatjuk / cayatē čayata, bharati baraite, budh- / alig marad olyan abundans-pár, amely a két nyelvben azonos képzésű: talán csak sacate/sisakti hačaitē/hišaxti hišcamaiše, hanti/jighnatē jainti/jaynante, havatē/hvayati zavaiti/zbayeiti, továbbá két olyan ige, amelynek praesensei annyira eltérő képzésűek, hogy külön igéknek számíthatnak: i- és r-. Ezekről a közös indo-iráni korszakba visszanyúló abundansoktól eltekintve, a két nyelv abundansainak megegyezése véletlen műve. A két nyelv az indo-iráni alapnyelvből csak a tendenciát örökölte abundans praesens-alakok képzésére, kész abundans paradigmákat alig. Ugyanaz a viszonya a két nyelvnek az indo-iráni alapnyelvhez, mint a szanszkritnak a védikus indhez: a szanszkrit a védikus indből magát a jelenséget, abundansok képzésének lehetőségét örökölte, de kevés adott abun-

dans-párt őrzött meg. Az abundans mellékalakok igen labilis képzések. Minthogy általában nem végigconjugált, rendszeresen használt paradigmák, nem tartós életűek a nyelvben; könnyen kivesznek, míg a gyakran és minden alakkal használt, szabályos ragozású fő-~~alak~~ ige megmarad. Ugyanezért új alakok is állandóan teremtenek, analógiás úton, a képzésmódok keveredésével / a három nasalis képzés keveredése egymással ill. a thematikus képzéssel, -a- és -ya- képző felcserélődése, stb/. Mindezekon felül legalább is az ind nyelvben a esetek túlnyomó részében kimutathatólag csak az irodalmi nyelv alkotásai voltak az abundans mellékalakok, a beszélt nyelv igen csekély számban ismert ilyenek.

Ha az avesztai anyagban is minimális az egyezés az ind praesens-abundansokkal, még kevésbé várható, hogy az abundans formák indo-európai előzményekre nyuljanak vissza. A kérdés vizsgálata természetesen nehéz és nagy mértékben bizonytalan, tekintve, hogy az ieu. nyelvek közül az indo-iránin kívül csak a görög ismeri a praesens-abundantiát, tehát egy nyelven belüli megfelelés csak a görögben volna lehetséges; továbbá a többi ieu. nyelv nemcsak egy esetleg megvolt abundantiát veszített el, hanem legnagyobb részben az ősi képzésmódok is leegyszerűsödtek. Pl. a nasalis képzés a germánból eltűnt; a szlávban megmaradt, viszont itt annyira általánossá vált, hogy a -nati képzésű szláv igék legnagyobb része nem nasalis képzésre megy vissza az ieu.-ban. Az athematikus ragozás és a praes.-reduplikáció a görögön kívül csak gyérszemu maradványokban őrződik meg. Ha tehát bhédati látszólagos megfelelője gyanánt a gótban beitan alakot találunk, az nem egy ieu. korban meglevő nas. nélküli praes. bizonyítéka, hanem annak következménye, hogy a gótban eltűnt a nas. infixum az ieu. \*bhined- / bhināmi, findo / praesnesből, s a bhinatti melletti bhédati abundans alak minden bizonnyal ind kü-

lönnyelvi fejlemény. <sup>+</sup> Még a görögben meglevő p<sup>h</sup>huzam sem okvetlen bizonyítja egyr ind abundans alapnyelvi voltának, mert a görög is sok új praesenset képzett, köztük abundansokat is.

Amennyire a képzésmódok ingatag és könnyen változó volta dacára következtetni tudunk egy-egy ige ieu. kori praesensére, azt látjuk, hogy ~~remixxerint~~ csak az egyik rig-végait praesens-dublett vezethető vissza ieu. alapra. A legvilágosabb példák:

<sup>x</sup>ei-ből minden ieu. nyelv athematikus praesensre mutat, az ind ēmi - nek megfelelően: εἰμι, lit. eimi, lat. is it. Az ayate iyate praesensnek nincs megfelelője; thematizációval létrejött indo-iráni ujtás.

<sup>x</sup>dō- és <sup>x</sup>dhe- csak reduplikált praesenset képzett: az előbbiből dādāmi, δίδωμι, reddō < <sup>x</sup>re-didō, dastō < <sup>x</sup>dad-ti dadētō; az utóbbiból dādhami, τιθύμι, lit. dedū /thematizálva, de plur. II. deste < <sup>x</sup>dhedhte/, deḍda < <sup>x</sup>dedhio-. A dati<sup>++</sup> és dhati<sup>+++</sup> dublettnek nincs nyoma az ieu.-ban.

<sup>x</sup>ieug- praesense yunajmi, युज्युमि, iungō, lit. jungiū egybehangzó tanúsága szerint nas. infixumot tartalmazott; yuje indo-iráni ujtás.

<sup>x</sup>eus- csak ósati, εὖω, ūrō praesenset ismert, usnati-val rokon alak más nyelvben nincs, pedig éppen a nasalis képzés az, amelyet a görög és latin leginkább megőriz.

Nem véletlen, hogy i-, dā-, dha-, yuj- és us- praes.-

<sup>+</sup> Jegyz. Küiper /i.m.212/ közös ieu. <sup>x</sup>bhéido conī.-t tételez fel, e conī.-ból vezetve le a bhedati és a beitan praesenset, ami lehetséges, legalább is az indre vonatkozólag. A germán praes. esetében azonban valószínűbb a képzésmódok az ind alaktól és az ieu. conī.-tól független megjelenése: egy közöséges thematikus forma kedvéért, mint beitan, indokolatlan ieu. conī.-t feltételezni; ez a képzésmód a conī.-tól függetlenül is a legproduktívabb valamennyi ieu. nyelvben.

<sup>++</sup> Jegyz. A lat. dat más képzés; l. Kieckers, IF 37,235.

<sup>+++</sup> Jegyz. W.-P.II,826 a dhāyatē praesenset a szl. děja-nal kapcsolja össze. A valóságban a kétfő egymástól független képzés: az indben a dhāyatē alak nem ősi, csak az upanisadokban jelenik meg.



dublettjei közül azok, amelyeknek nincs más ieu. nyelvben megfelelőjük, az inden belül csak a védikus nyelvben használatosak, míg az ieu. eredetűnek bizonyuló forma az Rg-védától kezdődőleg mindvégig gyakori alak. Ez a jelenség, az Avesztából nyert bizonyítékkal egyező értelemben, mutatja, hogy az rg-védai praesens-variánsok többnyire alkalmi képzések.

Az óind abundansok nagy részénél nem lehet az eredetiség kérdését felvetni. Ahol csak ablaut-fokban vagy thematikus-athematikus ragozásban különbözik a két vagy több ind praes., ott a rokon nyelvekben található praesens-képzés bármelyik ind abundans-formának egyaránt megfelelhet. Pl. tāsti vagy tāksati eredetiségének kérdését nem dönti el az, hogy más nyelvekben csak thematikus praesens van /texo, tesati/; az általános vonal az athematikustól thematikus felé vezetvén, valószínűbb, hogy mindhárom thematikus alak későbbi; ezt mutatja az Aveszta is.

A praegnans praesens-képzések, elsősorban a nasalis képzés, kisebb mértékben az imperfecta reduplicatio és a -io- képzés azok a formációk, amelyek az inden kívül is viszonylag világosan megőrződtek az ősi praesens-képzések közül. Az óind abundansok esetében leginkább akkor állapítható meg az abundancia ősi volta vagy az egyik alak későbbi létrejötte, ha az abundans praesens-formák közül az egyik a fenti típusok valamelyikébe tartozik.

A következő abundans ind praesenseknek vannak más ieu. nyelvekben igei megfelelőik:

\*reg- ből / rīvatē: rījatē / kimutatható a görögben egy nasalis nélküli és egy nasalisos praesens:  $\rho\epsilon\acute{\iota}\gamma\omega$  és  $\rho\epsilon\epsilon\gamma\upsilon\varsigma$ . Az  $\rho\epsilon\acute{\iota}\gamma\omega$  képzés ősi voltát bizonyítja lat. rego. A másik alakból csak az említett part. él, \* $\rho\epsilon\epsilon\gamma\upsilon\pi$  -ből nem használatos más alak; ez lehet  $\rho\epsilon\epsilon\gamma\upsilon\varsigma$  requisitum-voltá-

nak bizonyítéka, de szólhat amellett is, hogy az izolált alak a költői nyelv alkalmi képzése /hom.-i alak/. Az  $\epsilon\rho\epsilon\gamma\omega$ , rege képzésnek viszont az indben nincs pontos megfelelése; itt -ya- képzés áll a másik két nyelv pusztá thematikus képzésével szemben, az a képzésmód, amely - a pass. képzőjének szerepében - önálló jelentést vett fel és valamennyi más praesens-képzésnél jobban elterjedt az indben. Az ind 4.oszt. képzés, amelyet a passivumtól csak a hangsúly választ el, jelentésileg és eredetét tekintve sokkal szorosabban kapcsolódik a passivumhoz, mint az ieu. -io- képzéshez. A -ya- praesensek legnagyobb része éppugy ind különnyelvi fejlemény, mint a -yá- passivum. Feltehetőleg rivate esetében is ez a helyzet; ezt megerősíti az is, hogy más nyelvekben nincs -io- képzésű megfelelője. Tehát ha az ieu. alapnyelvben volt is esetleg két abundans praes. a \*reg- töből, / \*rege / o : rneg- ?/, az ind rivate / rnjate abundancia nem ezt folytatja.

\* rdhnōti / rnadhat / rdhyatām abundans ieu. alapnyelvi volta még valószínűtlenebb. Kérdéses, hogy a -z ind ige egyáltalán rokon-e  $\alpha\lambda\theta\omega$  /  $\alpha\lambda\theta\alpha\iota\nu\omega$  - val, és ha igen, ugyanaz a helyzet, mint rivate esetében: rdhyatām nem megfelelője a görög  $\alpha\lambda\theta\omega$  praesensnek s vsz. ind különnyelvi fejlemény. / Lehetséges, hogy  $\alpha\lambda\theta\alpha\iota\nu\omega$  is az, tekintve, hogy a görögben igen produktívá vált és sok új alakot teremtett a -vō- képzés. /

\* kwei- e / o praesensének talán megfelel  $\kappa\omega\iota\epsilon\omega$  / cayate; görög továbbképzéssel/, a nas. praes. / ciniōti / folytatója lehet szl. činiti.

\* gen- töből valóban ieu. eredetű lenne az ind praes.-abundancia, ha a jajanti redupl. praes. nem volna késői grammatikus-adat, tehát vagy késői fejlemény, vagy pusztán grammatikus-kitalálás.  $\Gamma\iota\gamma\nu\omega\mu\alpha\iota$  és gigno ~~κνιγνις~~ mellett arch. lat.

geno /ir genathar ?/ mutatja, hogy reduplikált és reduplikáció nélküli <sup>4</sup> praesens élt az ieu. alapnyelvben. Az ieu. abundantiát az ind nem örökölte ; más abundancia keletkezett az indben /az alapnyelvi jánati mellett intrans.-pass. -ya- praes.: jáyatē/

<sup>x</sup>/s/g<sup>w</sup>es- két ind praesense /jásamāna-, jásvatē/ közül egyikről sem bizonyítható az alapnyelvi eredet. A görög nasalis praesenset képez /σβέννυμι /, a szláv i - praesenset /ga-siti ~~de~~/. Ez utóbbival éppugy lehet rokon az ind 4. oszt. alak, mint nem: mindkét ~~nyelvb~~ nyelvben az idetartozó praesensek zöme különnyelvi fejlemény.

<sup>x</sup>ger- többől a gör. γῆραιω, γῆραισκω és szláv zbrěti más praesens-képzésre mutat, mint az ind jarati és jūryati. Ez utóbbi ismét nyilvánvalóan ind fejlemény.

<sup>x</sup>geus- két praesense szemmeláthatólag különnyelvi fejlődés eredménye. Ha az ablaut-viszonyok nem variálódnának nagy szabadsággal az egyes ieu. nyelvekben /s már az ieu. alapnyelvben is/, γεύομαι és gót kiusan „prüfen” az ind jósati alapnyelvi voltát bizonyítaná, amely mellett a gyenge ablaut-foku jusátē ind képzés lehetne /tudáti - típusu „Aoristpräsent”/. Ezzel azonban nehezen egyeztethető össze a-z a másik elgondolás, hogy jósati praes. a coni.-ból keletkezett. Ha jósati „Konjunktivpräsent”, jusátē „Aoristpräsent”, egyáltalán nem marad eredeti praesens. Ha nem akarunk ahhoz a bizonyítékokat nélkülöző megoldáshoz folyamodni, hogy a <sup>x</sup>geus- többől az ieu. alapnyelvben csak athem. praesenset feltételezünk -amelynek egy ~~nyelvb~~ nyelvben sincs nyoma- s feltesszük, hogy ezt az athem. praesenset szorította ki az indben egyszerre két másodlagos alak -a praesenssé vált coni. és a pra-esenset képző mult-, fel kell adnunk azt az elgondolást, hogy az időképpásban szabályos ablaut-megfelelésekkel találkozunk és ezek alapján rekonstruálhatjuk az alapnyelvi ablaut-fokot. A jósati praesens ritkán előforduló



védikus alak és valószínűbb, hogy önkényes képzés a nyelvben élő jusátē praesens mellé, mint az, hogy jósati ieu. örökség, amelyet az Rg-véda még őriz, de a későbbi nyelvben már kiszorítja az újabb képzésű jusati forma. Produktív képzést ~~nenx~~ egyébként sem szokott kiszorítani kevésbé produktív képzés.<sup>+</sup>

<sup>x</sup>tek<sup>1</sup> -ről fentebb emlitettük, hogy lat. texō szl. tesati ellenére is az ind tāsti <sup>1</sup> av. tāsti athem. képzés az ősi; viszont bizonytalan, hogy a tematikus alak vissza nyulik-e más esetleg ieu. korra?

<sup>x</sup>/s/teud- nasalis infixumós képzését /tundate/ <sup>tx</sup> biztosítja tundō, vsz. alb. stun <sup>1</sup> < <sup>x</sup>studniō. A nas. inf. nélküli alak /tudāti/ valószínűleg nem ősi; a szintén nas.nélküli gót stautan 'stossen' vsz. elveszítette a nas. inf.-ot. A lat. studeō idetartozása kétes; nehéz megmagyarázni, hogy ugyanabban a nyelvben egyszer eltűnik /hangtanilag indokolatlanul/ a szókezdő s-, másszor megmarad.

<sup>x</sup>terp- praesense az indben nasalissal képződik /trpnōti/trmpati/, a többi nyelvben anélkül. Az ind és a többi nyelv praesensét nem lehet közös alakra visszavezetni. Az eltérés létrejöhetett akár különnyelvi fejlődés útján, akár adva lehetett már az ieu. alapnyelvben. Utóbbi feltevést támogatja az a körülmény, hogy a nas. képzések általában megőrződtek. Az ind nem örökölte a meglevő nasalisos : naslis nélküli abundantiát, hanem újat fejlesztett ki. Az indben is megjelenik ugyan tarpati, de nem τάρπω megfelelője gyanánt; ettől teljesen

<sup>+</sup> Jegyz. A lat. gustō és dēgūnō < <sup>x</sup>dē-gusnō az ablaut-viszonyokra vonatkozólag nem ad utbaigazítást képzésmód tekintetében pedig mutatja azt a szabadságot, amellyel még világosan kialakult jelentésű igék is vesznek fel praesens-bővitményeket, esetleg a jelentés megváltoztatása nélkül.

független képzés, amely csak az epikus korban jön létre.

<sup>x</sup>dhebh- nek, mint általában a nas. képzésű abundansoknak, csak az egyik ind praesense vezethető vissza alapnyelvi formára: dabhnóti, av. dabanaotā ∞ ἀτάρβω

A dabhatē praesensnek az Avesztában sincs megfelelője. Hasonlóképpen dāsnóti-nak megfelel δανανταί ἀσπαστοδαί /Hes./, dāsati megfelelés nélkül áll az indben.

<sup>x</sup>pek<sup>w</sup>-<sup>ből</sup> a latin e/o, a görög -io- képzésű praesenset ismer /coquo, πέσσω <sup>x</sup>pek-<sup>w</sup>/, az ind mindkettőt /pācati, pācyatē/. Az ind pācyatē azonban történetileg vsz. nem függ össze πέσσω - val: pācatē pācyatē speciális ind intransitiv-passiv képzés.

pībati ősi voltát bibō és ó-ir ib- reduplikált képzés bizonyítja. Az Rg-véda meste-rséges pāti képzésének nincs megfelelője. Viszont pībati sem egyedülálló praesens az indoeurópaiban: a görögben πίνω a szlávban piya praesens jelentkezik, tehát már az ieu.alapnyelvben számolnunk kell egy bizonyos fluktuációval a praesens-képzésben.

<sup>x</sup>pel/ē- tőnek kivételképpen mindkét ind abundans praesenséről kimutatható az ieu. eredet. A nasalis képzés /prnāti/ megvan az örményben: lnum, a reduplikált praesens /pīparti/ a görögben: πίνω πλῆρι<sup>+</sup>. A latin egy harmadikképzésű praesenset ismer: pleō, amely vagy ősi gyök-praesensből fejlődött /"Aorist-praesent"? vö. πλῆτο / vagy a reduplikált praesens helyére lépett, minthogy ez a

<sup>+</sup>Jegyz. Kuiper/im. 113,151/ az örmény és indo-iráni nasalis praesenset párhuzamos különnyelvi fejlődésnek tartja; bizonyítani egyik állítást sem lehet, de mégis inkább az eredetiség mellett szól a görög nasalisált forma: πίνω-πλῆρι

képzésmód a latinban ugyszólván teljesen kiveszett.

<sup>x</sup>bheudh- töből talán képződött eredetileg egy egyszerű thematikus praesens /bódhate, πεύδομαι, q-biudan/<sup>+</sup>. A budhyatē praesenshez hasonlóképpen a szláv buditi is -io- képzés, de e képző produktivitásánál fogva az alapnyelvi eredet nem bizonyos.<sup>++</sup> Az indben található két praesensen kívül nasalis praesenssel is találkozunk a görögben /πυνδύομαι /, litvánban/pabundu/ és keltában /ír -boind/, de mindhárom nyelvben lehet a nasalis praesens különnyelvi fejlődés eredménye is.<sup>+++</sup> A görögben világosan látszik ez a fejlődés: πυνδύομαι csak az Odüsszeiá-tól kezdve használatos /az Odüsszeiában csak kétszer, az attikaiban viszont már ez a szabályos alak/ a régebbi és régen gyakoribb πεύδομαι mellett. Az kieu. alapnyelvben tehát nem bizonyítható praesens-abundantia az igéből.

<sup>x</sup>bhid- töben az ősi nasalist bizonyítja bhinatti mellett findō; a bhēdati praesens lehet különnyelvű fejlemény is, gót beitan és görög φείδομαι dacára, mert az előbbi nyelvből a nasinfixumok eltűntek, az utóbbi szó jelentésének eltérése pedig erősen kétséssé teszi a rokonságot.

<sup>x</sup>bhei- két ind praesense nem megy vissza ősi ettősségre: bibhēti késői képzés<sup>++</sup>, ezért az ófn. bibēn nem rokonítható vele. A bhayatē praesensnek megfelel a szláv boja se.

<sup>+</sup>Jegyz. Másként Kuiper, im. 78,97 és 156 o: szerinte eredetileg athematikus praesenset képzett az ige, s a thematikus ragozás az a- coni.-ból fejlődött ki. Álláspontja ugyan nem bizonyítható, de nem is cáfolható. Egyetlen érv, amely felhozható ellene, az, hogy az athematikus ragozásnak egy nyelvben sincs nyoma, s ezek szerint már az indo-iráni korszak előtt meg kellett történnie a thematizációnak.

<sup>++</sup>Jegyz. L. Kuiper, im. 78. Anm.1.

<sup>+++</sup>Jegyz. Így Kuiper, im. 156. Mások másként.

<sup>††</sup>Jegyz. Wackernagel, KZ 41, 305.



<sup>x</sup>bher- valószínűleg már az ieu. alapnyelvben is abundans praesens-képzésű volt. A thematikus praesens mellett /bharati, φέρω, ó-ír biru, gót baira, szláv bera/ athematikus ragozás nyomait is őrzi az ind, görög és latin: bharti, φέρτε, fert.<sup>+</sup> Viszont a bíbharti red.praes. rokonítása πῑφρῑναι -al helytelen, minthogy πῑφρῑναι nem praes.

manth/math- tő-kettősség éppugy lehet ind hagtani változás eredménye /math- < <sup>x</sup>mnth-/, mint ahogy visszamehet egy ~~fix~~ ősi nas.- tartalmu : nas.nélküli tő-különbségre, vö. μονδουλέω szl. meta, 'kavarok', és nas.nélkül . μόδος szl. motati. Hasonló az eset mad/mand- al, amelynek igei megfelelői más nyelvekben csak nasalis nélkül vannak /μαδάω, madeo/ de nyoma maradt valamilyen nasalisnak az 'emlő' jelentésű főnevekben, pl. ófn. manzōn. — muncāti olit. munkū, 'entwische', de a másik ind abundans /mucāti/ különnyelvi képzés/"Konjunktiv-präsens"/.

<sup>x</sup>mriyatē- alapnyelvi képzés /av. miryeiti, morior/, a marate dublett védai képzés.

mrñāti/mrñati- ősi nasalis képzés /ω μαρῑναι v ω /, de a praesens-kettősség nyilván nem eredeti: a 6.oszt. ragozás a -nāti praesensnek a thematikus ragozásba való átmenetelével jött létre.

<sup>x</sup>merg- esetében alapnyelvi lehet a nasalis nélküli és nasalisos alak kettőssége : nas. nélküli képzés mārijni, av. marazaiti mrazaiti /thematizálva, mint a későbbi ind marjati mrjati/, ἀμείρω ; nasalis infixumos praesens mrñjata, av. mərəzdyai inf., ἀμείρωμι.

<sup>+</sup>Jegyz. Cáfolja Sommer, Hdb<sup>3</sup>, 542, de cáfolata nem bizonyítóderejű.

<sup>x</sup>leik<sup>W</sup>- ősi nasalis képzése mellett tanuskodik rinakti, av. irinaxti, λιμπάνω, linguo, örm. lkānem; λείπω és gót leihvan alapján /ha ugyan ez utóbbi nem germán denasalisatio eredménye/ feltehető egy alapnyelvi nas.nélküli képzés is<sup>+</sup> az ind nem őrizte meg ez utóbbit: riçyatē ind képzés. A <sup>x</sup>leik<sup>W</sup>- ige alapnyelvi praesens-abundantiáját az ind elvesztette s helyette más praesens+abundantiát alakított ki.

<sup>x</sup>kei- többől sētē melletti sayatē ugyanolyan különnyelvi thematizáció, mint κεῖται mellett a későbbi κεῖω /Od.-tól kezdve/.

<sup>x</sup>sek<sup>W</sup>- ősi praesense mellett /sacatē, av. hacaitē, ἡπομαι, sequor, ir. sechur/ az alapnyelvben nem bizonyítható reduplikált praesens megléte. Az ind sascatē és sīsakti, av. hishaxti képzésmódja magában is mutatja, hogy indo-iráni különnyelvi képzésről van szó, s a rokonnyelvek segítségével sem mutatható ki ősi red.praes. A gör. ἑσπόμην alak egyeztetése a sascatē praesenssel<sup>++</sup> téves, lévén ἑσπόμην a praesens-képzéstől független aoristos.

Ha sēcatē nem volna szemelláthatóan alkalmi képzésű rg-védai ἄσας λεγόμενον, amelynek sem a későbbi nyelvben, sem az Avestában nincs megfelelője<sup>+++</sup>, gondolni lehetne e praesens rokonságára szl. sěcati, ófn. sīhan, /gör. ἕξει· συνεδῆσαι Hes./ alakkal. Így azonban sem az indo-ir.

<sup>+</sup>Jegyzet. Kuiper sz. /i.m. 152, Anm. 2; 173/ praesenssé vált coni; ez eleve nem lehetetlen, de ebben az esetben a coni. praesenssé válása már az ieu. alapnyelvben megtörtént; övö. bhēdati. Coniunctivusi szerepe tehát csak az ieu. alapnyelv korábbi fejlődési szakaszában lehetett az alaknak; viszont kérdéses, hogy e korábbi szakaszban kialakult-e a már az önálló, a praesenstől különböző, coniunctivus?

<sup>++</sup>Jegyz. Így Schwyzer is, Gr.Gr. 748.

<sup>+++</sup>Jegyz. Bizonytalan av. frašicanti.

nasalis infixumos praesens, sem az rg-védai másik dublett nem vezethető vissza közös alakra a többi ieu. nyelv praesensével. Feltételezhető akár az, hogy az alapnyelvben nas. infixumos és nas. infixum nélküli abundans praesenset képzett az ige, akár az, hogy vagy az indo-iráni nasalis infixumos praesens, vagy a többi nyelv nasalis nélküli alakja különnyelvi fejlemény.

strnāti és strnōti egymáshoz való viszonyát a rokonnyelvek nem világítják meg. Az ind 5. és 9. osztály képzésmódja az indoiránin kívül nem válik szét. Minthogy a -nā- és -nu- képzés egy igénél az ind nyelv későbbi szakaszában is gyakran keveredik, valószínűleg az a különnyelvi képzésmód-keveredés hozta létre az Rg-véda óta meglevő strnāti/strnōti abundantiát.

\* g<sup>h</sup>nen- tő praesensei nem vezethetők vissza közös alapra az ieu. alapnyelvben. Athematikus ragozást őriz az indo-iráni /hanti, av. hainti/ reduplikált praesenset szintén e két nyelv /jighnatē, av. jaynante/. Thematikus ragozásu a balti-szláv /lit. genū, szl. žena, 'hajtók' /, az örmény /jnem/ és esetleg a latin /~~defendo~~ de-fendo/. -io- praesenset képez a görög /δείρω / és albán /gēn < \*geniō 'üldözők'/. A thematizáció természetesen különnyelvű folyamat lehet, ahogy különnyelvű szakaszban megjelenik az indben is /a védikus prózától kezdve/ a hanati praesens. Vsz. ősi athematikus ragozás, hogy azonban állt-e mellette másik praesens-képzés is, nem határozható meg.

Igy az abundans ind praesensek között alig akadnak olyanok, amelyeknél feltehető volna az abundantia alapnyelvi eredete /cinōti/cayate, prnāti/pīparti, bharati/bharti, mārsti/mrñjata /. Az indo-iráni különnyelvű korszakban élő



praesens-abundansokhan általában csak az egyik dubletttről mutatható ki a képzés ősi volta; a másik dublett különnyelvi fejlemény. Viszont az is gyakran megfigyelhető, hogy egy ige praesense a különböző nyelvekben az esetek nagy részében eltérő képzésű, nem vezethető vissza közös indoeurópai alakra. Csak az igeik legősibb rétegénél /<sup>x</sup>eimi 'megyek', <sup>x</sup>aidōmi 'adok' stb./ egységes a kép; az indoeurópai alapnyelv későbbi korszakában kialakult praesenseknél erős ingadozás tapasztalható a képzésben: pl. a <sup>x</sup>g<sup>w</sup>hen-től majdnem mindegyik nyelv másképpen képezi a praesenset. Ezek szerint az ieu. alapnyelv későbbi korszakában a praesens-képzésmódokban nagyfokú határozatlanság uralkodott; a különböző képzésmódok keveredtek. E kérdés részletes vizsgálatával későbbi alkalommal kívánunk foglalkozni. Az ó-ind abundantia szempontjából pusztán ez abundantia meglétére lényeges rámutatnunk. Ebből a határozatlanságból alakult ki az indo-írániban a praesens-abundantia tendenciája, anélkül, hogy ~~indiai~~ alapnyelvi abundans praesenseket folytatnának az ind. vagy az iráni ~~prx~~ abundans praesensek. Az Rg-védában meglevő abundans-rendszer a maga egészében különnyelvi fejlemény, s nagy méreteiben történő jelentkezését éppúgy a költői szabadsággal való élés eredményezi, mint a görögben, ahol Homéros teremt, egészen hasonló módon, egy sereg mellékalakot a versmérték kedvéért.

Felhasznált szakirodalom.

- Arnold: Historical Vedic Grammar. JAOS XVIII.
- Avery: Formation of present-stems of the Sanskrit verb.  
PRAOS 1977
- " : Contributions to the history of Verb Inflection in  
Sanskrit. JAOS X.
- Bartholomae: Altiranisches Wörterbuch. 1904.
- " : Awestasprache. /Grundriss d. ir. Phil. I./ 1895-  
1901.
- Benveniste: La construction passive du parfait transitif.  
BSL XLVIII.
- Benveniste, Étrennes... I - 1928.
- Bloomfield: On differences of Use in Present-Systems from  
the same Root in the Veda. PRAOS 1882.
- " : Rig-Veda Repetitions. 1916.
- Böthlingk-Roth: Sanskrit - Wörterbuch. 1852-1875
- Brugmann: Grundriss d. vergleichenden Grammatik d. idg.  
Sprachen. <sup>2</sup> 1879-1916.
- Delbrück: Das altindische Verbum. 1874.
- " : Altindische Syntax. 1888.
- " : Vergleichende Syntax d. idg. Sprachen. II. 1897.
- Easton: On the Vedic Style. PRAOS 1873.
- Geiger: Pāli. 1916.
- Geldner: D. Rigveda. /Übs./ 1923-1951.
- Gonda: Remarks on the Sanskrit Passive. 1951.
- Grassmann: Wörterbuch zum Rigveda. 1873.
- " : Rig-Veda. /Übs./ 1976-1877.
- Jackson: An Avesta Grammar. 1892.
- Kuiper: Die idg. Nasalpräsentia. 1937.

Kurylowicz: Indoiranica. 1948.

Lanman: On Multifform Presents. PrAOS 1885.

Ludwig: D. Rigveda. /übs./ 1876-1888

Macdonell: Vedic Grammar. 1910.

Mehendale: Historical Grammar of Inscriptional Prakrits. 1948.

Oldenberg: Rigveda. Textkritische und exegetische Noten. 1910.

Pischel: Grammatik der Prākrit-Sprachen. 1900.

Renou: A propos du subjonctif védique. BSL XXXIII.

" : La valeur du parfait dans les hymnes védiques. 1925.

Rig-veda, ed. Aufrecht. 1861-1862.

" ed. Müller.

Ruben: Einführung in die Indienkunde. 1954.

Schwyzler: Griechische Grammatik. 1939.

Sommer: Handdbuch d. lateinischen Laut- und Formenlehre. <sup>3</sup>  
1914.

Thieme: Wortdeutung u. Auslegung d. Rigveda. 1947.

Uhlenbeck: Kurzgefasstes etymologisches Wtb. d. Altindischen Sprache. 1898-1899.

~~Wendlandt~~

Thumb-Hirt: Handbuch des Sanskrit. 1925.

Vendryes, Mélanges - , 1925.

Walde-Pokorny: ~~ixix~~ Etymologisches Wtb.d. idg. Sprachen.

Weller, Festschrift - . 1954.

Whitney: Roots, verb-forms and primary derivatives of the Sanskrit Language. 1885.

" : Numerical results. PrAOS. 1885.